Қазақстан балалары

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

1(01)НАУРЫЗ 2023

БАЛА ТӘРБИЕСІ ОТБАСЫНАН БАСТАЛАДЫ

СОХРАНИМ ЗДОРОВЬЕ ДЕТЕЙ

БАЛАЛАР МЕН ОЛАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІ ҮШІН / ВО ИМЯ И В ИНТЕРЕСАХ ДЕТЕЙ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ КОМИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
КОМИТЕТ ПО ОХРАНЕ ПРАВ ДЕТЕЙ

ҚЫМБАТТЫ ДОС!
СЕНІМ ТЕЛЕФОНЫ АРҚЫЛЫ КӨМЕКТЕСУ ҚҰПИЯ ЖӘНЕ ТЕГІН!

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАНДАР!

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің қолдауымен телеграмм мессенджерінде 2019 жылдан бастап кәмелетке толмағандарға қатысты құқықтардың бұзылуын, зорлық-зомбылықты немесе қатыгез қарым-қатынасты анықтау мақсатында құрылған «Bala Qorgau» чаты жұмыс істейді.

Өтініштерге жедел жауап беру мақсатында **24/7 режимінде BalaQorgaubot2.0** телеграмм-боты **іске қосылды.**

ДОРОГОЙ ДРУГ!
ПОМОЩЬ ПО ТЕЛЕФОНУ ДОВЕРИЯ АНОНИМНА И БЕСПЛАТНА!

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ!

При поддержке Комитета по охране прав детей Министерства просвещения Республики Казахстан в мессенджере Telegram с 2019 г. функционирует чат «BalaQorgau», который создан с целью выявления нарушения прав, насилия или жестокого обращения в отношении несовершеннолетних.

Для оперативного реагирования на обращения **в режиме 24/7 работает** телеграмм-бот **BalaQorgauBot2.0.**

БАЛАЛАРДЫҢ ҚАУІПСІЗДІГІ МЕН АМАНДЫҒЫ БІЗДІҢ ҚОЛЫМЫЗДА! ЖАЙ ҒАНА ТЕЛЕФОНҒА **ҚОҢЫРАУ ШАЛЫҢЫЗ, СІЗГЕ КӨМЕКТЕСЕДІ!**

БЕЗОПАСНОСТЬ И БЛАГОПОЛУЧИЕ ДЕТЕЙ В НАШИХ РУКАХ! **ПРОСТО ПОЗВОНИ ПО ТЕЛЕФОНУ, И ТЕБЕ ПОМОГУТ!**

АСТАНА Қ. КОДЫ / КОД Г. АСТАНЫ +7(7172) 74 25 28

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАНДАР!

Сіздермен қайта кездескенімізге қуаныштымыз және алдарыңызға «Қазақстан балалары» ғылыми-әдістемелік журналының жаңа нөмерін ұсынып отырмыз.

Бүгінгі нөмірде біз балаларымызға үлкен қауіп төндіретін, мектептегі буллинг мәселесін тағы бір рет көтеріп отырмыз. Күн сайын еліміздің барлық өңірлерінен оқушылар арасындағы буллинг фактілері туралы ақпарат келіп түседі. Бұл өте маңызды мәселе! Осы кең таралған құбылыстың алдын-алу үшін күш-жігерімізді біріктіретін уақыт келді.

Буллингтің басты қаупі неде? Ең алдымен, шабуылға, мазақтауға, қорлауға, кемсітуге ұшыраған баланың қорғансыздығында. Бүгін қорлаушыға кибербуллинг көмекке келді. Буллинг пен кибербуллинг – қорлаудың, кемсітудің, бағындырудың ең күшті құралы. Бұл жағымсыз құбылыстар балалар ортасында кеңінен таралып, өкінішке орай, азаятын үрдісі байқалмайды…

Құрметті ата-аналар мен педагогтер! Естеріңізде болсын, балаларымыздың құқықтық сауаттылық деңгейін арттыру қажет және 14 жастан бастап қылмыстық жауапкершілік қарастырылғанын ұмыт-пайық.

ДОРОГИЕ ЧИТАТЕЛИ!

Перед вами новый номер научно-методического журнала «Қазақстан балалары», и мы рады новой встрече с вами.

В сегодняшнем номере мы еще раз поднимаем очень серьезную проблему, которая таит в себе огромную опасность для наших детей, – проблему буллинга в школьной среде. Ежедневно из всех регионов страны нам поступает информация о фактах буллинга среди школьников. Это очень тревожные сигналы! Пришло время объединить наши усилия по предупреждению этого широко распространившегося явления.

В чем главная опасность буллинга? Прежде всего, в беззащитности ребенка, который подвергается нападкам, насмешкам, издевательствам, травле. Сегодня на помощь обидчикам пришел интернет, принеся с собой кибербуллинг. Буллинг и кибербуллинг – сильнейшие средства травли, унижения, подчинения. Эти негативные явления нашли широкое распространение в детской среде, и тенденции на снижение, пока, увы, не наблюдается…

Уважаемые родители и педагоги! Помните, что необходимо повышать уровень правовой грамотности наших

Қауіпсіз балалық шақты қамтамасыз ету – біздің ортақ міндетіміз! Тек бәріміз бірлесіп қана әр балаға даму, қалыптасу, өсу қуанышын сыйлай аламыз! Біздің еліміздің бүгіні мен болашағы осыған байланысты…

Балалық шақты адам өміріндегі көктем деп айтуға болады. Көктем бізге әрқашан өмірімізді өзгертуге, жаңа, маңызды нәрсені бастауға мүмкіндік береді. Көктемде мерекелердің көп болуы да кездейсоқ емес. Көктемнің алғашқы айында біз Алғыс айту күнін, 8 наурыз Халықаралық әйелдер күнін және барша халық сүйетін Наурызды атап өтеміз.

Алғыс айту күні – біздің көпұлтты еліміздің бірлігінің, татулығы мен келісімінің нышаны, өйткені сынақтардың қиын жылдарында адам рухының күші мен әділеттіліктің салтанат құрғаны туралы естелік бәрімізді біріктіреді. Мейірімділік, өзара көмек пен бір-біріне деген құрмет киелі қазақ жерінде барлық қазақстандықтар бағалайтын және мақтан тұтатын достық пен өзара түсіністіктің бірегей атмосферасын қалыптастыруға мүмкіндік берді…

Барлық табиғат үшін көктемде жаңару, жаңа өмір басталады. Көктемде айнала түрлі түске еніп, табиғат жарқын бояуларға боялады. Біз әйелдер күнін Наурыз мерекесімен атап өтуіміз кездейсоқ емес, себебі оның негізінде мәңгілік, болмыстың өзі, жаңару және барлық нәрсенің шексіз жалғасы жатыр.

Сіздерді көктеммен және оның керемет мерекелерімен шын жүректен құттықтаймын! Шаңырақтарыңыз көктемгі жылулыққа, күннің шуағына, қуанышқа толы болсын. Достық, өзара түсіністік, махаббат пен бақыт ортақ үйімізде мәңгілікке орнасын! Сіздерге сәттілік, бақыт, татулық, өркендеу мен шабыт тілеймін! ■

Насымжан Жамбековна Оспанова,
Қазақстан Республикасы
Оқу-ағарту министрлігі
Балалардың құқықтарын қорғау
комитетінің төрайымы

детей и не забывать, что уголовная ответственность предусмотрена с 14 лет.

Безопасное детство – наша общая забота! Только вместе мы можем подарить каждому ребенку радость развития, становления, взросления! От этого зависит настоящее и будущее нашей страны…

Можно сказать, что детство – это весна человека. А весна всегда дает нам шанс изменить свою жизнь, начать что-то новое, важное. И совсем не случайно она так щедра на праздники. И уже в первый весенний месяц мы отмечаем День благодарности, Международный женский день 8 Марта и всенародно любимый Наурыз.

День благодарности – это символ мира, единства и согласия нашей многонациональной страны, ведь всех нас объединяет память о торжестве силы человеческого духа и справедливости в тяжелые годы испытаний. Доброта, взаимопомощь и уважение друг к другу позволили сформировать на благодатной казахской земле уникальную атмосферу дружбы и взаимопонимания, которой так дорожат и гордятся все казахстанцы…

Весна – это время, когда слова-подснежники летят во все уголки планеты, где есть Жизнь, а значит, есть Женщина! И вовсе не случайно мы отмечаем Женский день в один месяц с другим нашим праздником – Наурызом, в основе которого лежит извечное, как само бытие, женское начало – синоним обновления, возрождения и бесконечного продолжения всего сущего в нашем лучшем из миров.

От всей души поздравляю вас с весной и ее замечательными праздниками! Пусть ваши дома наполнятся весенним теплом, светом, радостью. Пусть дружба, взаимопонимание, любовь и счастье навсегда поселятся под нашим общим шаныраком! Желаю вам успехов, счастья, мира и благоденствия, процветания и вдохновения! ■

Насымжан Жамбековна Оспанова,
председатель Комитета
по охране прав детей
Министерства просвещения
Республики Казахстан

Өркен
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ БАЛАЛАРДЫҢ ХАЛ-АХУАЛЫ ИНСТИТУТЫ

стр. 19
Өзекті тақырып

ПЕДАГОГТЕРГЕ / ПЕДАГОГАМ

Е. Н. Иманғалиев
Балалар өкілдіктері балалардың хал-ахуалын қамтамасыз ету құралы ретінде
стр. 6

Д. С. Шаяхметова
Сохраним здоровье детей
стр. 23

Д. В. Гулиева
Заң және құқық: біз балабақшадан бастап үйренеміз
стр. 31

А. А. Бабикенова
Инклюзивное образование – перспективное стратегическое направление образовательной практики
стр. 41

АТА-АНАЛАРҒА / РОДИТЕЛЯМ

А. С. Есенкабылова
Бала тәрбиесі – отбасынан басталады!
стр. 55

Т. Л. Шишова
Кем работает твой папа?
стр. 63

Ойын – баладағы күн сәулесі
стр. 78

БАЛАЛАРҒА / ДЕТЯМ

Республиканский конкурс «Буктрейлер»
стр. 83

БАЛАЛАР ӨКІЛДІКТЕРІ БАЛАЛАРДЫҢ ХАЛ-АХУАЛЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Е. Н. Иманғалиев,
«Адамның үйлесімді дамуы ұлттық институты» КЕАҚ президенті,
Алматы қ.

Е. Н. Имангалиев,
президент
НАО «Национальный институт гармоничного развития человека»,
г. Алматы

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында азаматтардың хал-ахуалы Қазақстанның 2025 жылға дейінгі жалпыұлттық басымдығы болып жарияланды.

Осы стратегиялық бағдарға сәйкес Қазақстанда 2022 жылдан бастап балалардың хал-ахуалының индексі сияқты ұлттық мониторингтік тетік енгізілді. Бұл қадам мемлекеттің балалардың денсаулығы мен қорғалуы, олардың материалдық хал-ахуалы, білімі мен әлеуметтенуі туралы қамқорлығының көрінісі болып табылады.

Өздеріңіз білетіндей, балаларға ұрпақ жалғасы ретінде қамқорлық жасау қазақтардың мәдени кодының негізін құрайды, дала дүниетанымының үйлесімді бөлігі болып табылады.

Қазақ дәстүрлі қоғамында дала демократиясының нормалары мен дәстүрлері күшті болды, оған сәйкес ұлттық бірегейлік отбасына, руға, тайпаға жататындығын түсіну, көршілерге қам-

В Послании Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны» благополучие граждан провозглашено общенациональным приоритетом Казахстана до 2025 г.

В соответствии с этим стратегическим ориентиром в Казахстане с 2022 г. внедрен такой национальный мониторинговый механизм, как индекс благополучия детей. Этот шаг является проявлением заботы государства о состоянии здоровья и защищенности детей, их материальном благополучии, образовании и социализации.

Как известно, забота о детях как продолжателях рода составляет основу культурного кода казахов, является органичной частью степного мировоззрения.

В казахском традиционном обществе были сильны нормы и традиции степной демократии, согласно которым национальная идентичность

Фото www.akorda.kz/

ДЕТСКИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА КАК ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЛАГОПОЛУЧИЯ ДЕТЕЙ

қорлық жасау, жетімдікті болдырмау және ескерту, шаңырақ беріктігі үшін жауапкершілік арқылы қалыптасты.

Мемлекет басшысы атап өткендей, біз осы ұлттық дәстүрлерді жалғастырып келеміз, сондықтан «балалардың құқықтарын қорғау, денсаулық сақтау, білім беру және өскелең ұрпақты дамыту –

формировалась через осознание принад-лежности к семье, роду, племени, через заботу о ближних, исключение и предупреждение сиротства, ответственность за крепость шанырака.

Индекс благополучия детей – это согласованная система показателей для оценки качества их жизни, основанная

біздің сөзсіз басымдықтарымыз», яғни «біз Қазақстандағы барлық балалардың бақытты өмір сүруін қамтамасыз етуіміз керек және әрбір баланың дауысын тыңдауға міндеттіміз».

Балалардың әл-ауқат индексі – бұл балалардың қатысуымен үнемі жиналатын статистикалық мәліметтер мен әлеуметтанулық зерттеулерді талдауға негізделген олардың өмір сүру сапасын бағалауға арналған келісілген көрсеткіштер жүйесі.

Бұл ауытқуларды, проблемалық аймақтарды және ең жақсы тәжірибелерді анықтауға, сондай-ақ балалық шақты қорғаудың мемлекеттік саясатын түзету туралы шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

Қазақстанда балалардың хал-ахуал индексін енгізу біздің балаларымыздың тұтастай және жекелеген салалар бойынша қаншалықты қолайлы екенін анықтауға, сондай-ақ балалардың хал-ахуал деңгейі бойынша өңірлердің рейтингтерін жасауға мүмкіндік береді. Бала хал-ахуалының индексі өскелең ұрпақтың ең өткір проблемаларын анықтау және шешу, балаларды қорғау саласындағы ведомствоаралық үйлестіруді күшейту үшін қажет. Мүдделі тараптардың ведомствоаралық өзара іс-қимылына негізделген әлеуметтік мәселелерді шешудің кешенді әдістерін қолдану қажет.

Хал-ахуал индексі саясаткерлер мен бүкіл қоғамның назарын мемлекет пен қоғамның шұғыл араласуын талап ететін

> *Мемлекет басшысы атап өткендей, біз осы ұлттық дәстүрлерді жалғастырып келеміз, сондықтан «балалардың құқықтарын қорғау, денсаулық сақтау, білім беру және өскелең ұрпақты дамыту — біздің сөзсіз басымдықтарымыз», яғни «біз Қазақстандағы барлық балалардың бақытты өмір сүруін қамтамасыз етуіміз керек және әрбір баланың дауысын тыңдауға міндеттіміз».*

на анализе регулярно собираемых статистических данных и социологических исследований с участием детей.

Данный индекс позволяет определять отклонения, выявлять проблемные зоны и лучшие практики, а также принимать решения о корректировке государственной политики защиты детства.

Внедрение индекса благополучия детей в Казахстане позволит определить, насколько наши дети благополучны в целом и по отдельным сферам, а также составить рейтинги регионов по уровню благополу-чия детей. Индекс благополучия ребенка необходим для выявления и решения наиболее острых проблем подрастающего поколения, усиления межведомственной координации в сфере зашиты детей. Необходимо использовать комплексные методы решения социальных проблем, основанные на межведомственном взаимодействии заинтересованных сторон.

Индекс благополучия является действенным способом привлечь внимание политиков и всего общества к тем проблемам детей, которые требуют срочного вмешательства государства и общественности. Данный подход опирается на методологию, которую обосновали нобелевские лауреаты в сфере экономики Джозеф Стиглиц и Амартия Сен, предложившие заменить стандартный экономический показатель качества жизни (валовой внутренний продукт) показателем благополучия людей.

Согласно видению Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), благополучие общества – это именно та цель, которая способна объединить все мировое сообщество. «Компас обучения – 2030» ОЭСР определяет знания, навыки, отношения и ценности, которые необходимы учащимся, чтобы реализовать свой потенциал и внести вклад в благополучие своих стран и планеты в целом. При этом важным условием для достижения благополучия общества является признание субъектности лич-

балалардың мәселелеріне аударудың тиімді әдісі болып табылады. Бұл тәсіл экономика саласындағы Нобель сыйлығының лауреаттары Джозеф Стиглиц пен Амартия Сен негіздеген әдіснамаға сүйенеді, олар өмір сапасының стандартты экономикалық көрсеткішін (жалпы ішкі өнім) адамдардың хал-ахуалының көрсеткішімен алмастыруды ұсынды.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) көзқарасына сәйкес, қоғамның әл-ауқаты – бұл бүкіл әлемдік қауымдастықты біріктіруге қабілетті мақсат. ЭЫДҰ-ның «Оқыту компасы – 2030»

ности, ее способности самостоятельно ставить цели, размышлять и действовать ответственным образом для достижения положительных изменений в обществе.

Общемировым трендом в разработке индексов детского благополучия становится переход от использования негативных факторов (смертность, бедствия) к позитивным (счастье, комфорт).

Сегодня благополучие учащихся включено в различные международные и национальные системы оценивания. К примеру, международные опросы World Health Survey, WHO-5, Gallup World Poll запрашивают

Қазақстандағы балалардың хал-ахуалын бағалау бағыттары

Микрожүйе
жауапкершілік аймағы – ата-ана

Бала
Психикалық хал-ахуал
Физикалық денсаулық
Дағдылар

Мезожүйе
жауапкершілік аймағы – отбасы, жұмыс беруші, қоғам

«Отбасы және қоғам»
Отбасы
Тұрмыстық ресурстар
Жұмыс беруші
Әлеуметтану

Макрожүйе
Жауапкершілік аймағы – үкімет

Еліміздің әл-ауқаты
Экономика
Экология
Инфрақұрылым
Қауіпсіздік

Экзожүйе
жауапкершілігі аймағы – әлеуметтік саясат саласындағы мемлекеттік органдар

«Мемлекеттік саясат»
Білім беру
Әлеуметтік саясат
Денсаулық сақтау

4 14 56 Индикатор құрамдастарының бағыттары

білім алушыларға өз әлеуетін іске асыру және өз елдерінің және жалпы планетаның хал-ахуалына үлес қосу үшін қажет білім, дағдылар, көзқарастар мен құндылықтарды анықтайды. Бұл ретте қоғамның хал-ахуалына қол жеткізудің маңызды шарты жеке тұлғаның субъектілігін, оның қоғамдағы оң өзгерістерге қол жеткізу үшін өз бетінше мақсат қою, ой жүгірту және жауапкершілікпен әрекет ету қабілетін тану болып табылады.

Балалардың хал-ахуалының индикаторын әзірлеудегі жалпы әлемдік тренд теріс

информацию не только о знаниях и навыках, но и о благополучии граждан для прогнозирования и планирования социальных преобразований.

Впервые крупномасштабное исследование благополучия учащихся было проведено в рамках Международной программы по оценке образовательных достижений учащихся PISA в 2015 г., когда были определены потенциальные объективные и субъективные индикаторы благополучия учащихся. Рамка благополучия, на которой основывается PISA

факторларды (өлім, апат) пайдаланудан позитивке (бақыт, жайлылық) ауысу болып табылады.

Бүгінгі таңда оқушылардың хал-ахуалы әртүрлі халықаралық және ұлттық бағалау жүйелеріне енгізілген. Мысалы, World Health Survey, WHO-5, Gallup World Poll халықаралық сауалнамалары білім мен дағдылар туралы ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік өзгерістерді болжау және жоспарлау үшін азаматтардың хал-ахуалы туралы ақпарат сұрайды.

Алғаш рет білім алушылардың хал-ахуалын кең ауқымды зерттеу 2015 жылы оқушылардың хал-ахуалының ықтимал объективті және субъективті индикаторлары анықталған кезде PISA

(PISA well being framework) охватывает различные аспекты благополучия и представляет собой комплексную модель с широким спектром индикаторов.

Это такие аспекты, как физическое здоровье, уровень образования и навыков, размышления учащихся о самих себе и своей жизни, благополучие школьной среды, а также благополучие учащегося за пределами школы (внешкольная среда). Такая матрица позволяет увидеть взаимосвязь между разными категориями и сделать определенные выводы для планирования образовательной политики.

По результатам PISA-2018, благополучие является предопределяющим фактором академической успеваемости уча-

Балалардың әл-ауқатының индексі не береді?
Что дает Индекс детского благополучия?

Елдегі МӘСЕЛЕЛЕР мен ҚИЫНДЫҚТАРДЫ анықтауға көмектеседі

Помогает выявить ПРОБЛЕМЫ и ВЫЗОВЫ в стране

Нәтижелер стратегиялық іс-шаралардың ТИІМДІЛІГІН ЖАҚСАРТУ үшін пайдаланылады

Результаты используются для ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ стратегических мер

Әр түрлі топтар ҚАЖЕТТЕРІН анықтауға көмектеседі

Помогает выявить ПОТРЕБНОСТИ разных групп населения

Халықтың ӨМІР САПАСЫН ЖАҚСАРТУҒА Үлес қосады

Способствует УЛУЧШЕНИЮ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ населения

оқушыларының білім беру жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы аясында жүргізілді. PISA (PISA well being framework) негізделген хал-ахуал шеңбері хал-ахуалдың әртүрлі аспектілерін қамтиды және индикаторлардың кең ауқымы бар кешенді модель болып табылады.

Бұл физикалық денсаулық, білім мен дағдылар деңгейі, оқушылардың өздері мен өмірі туралы ойлауы, мектеп ортасының хал-ахуалы және мектептен тыс оқушының хал-ахуалы (мектептен тыс орта) сияқты аспектілер. Мұндай матрица әртүрлі категориялар арасындағы байланысты көруге және білім беру саясатын жоспарлау

щихся, т.е. учащиеся, которые «в какой-то степени удовлетворены» и «умеренно удовлетворены» своей жизнью, показывают более высокие результаты по читательской грамотности. Как выяснилось, на академическую успеваемость учащихся влияют также отношения со сверстниками и педагогами, школьный климат, тревожность, пропуски занятий, установка на рост и т. д.

Согласно концепции ЮНИСЕФ, понятие детское благополучие отражает целый ряд показателей: материальное благополучие; состояние здоровья и защищенность; образование; отношения в семье и со

үшін белгілі бір тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

ЮНИСЕФ тұжырымдамасына сәйкес, балалардың хал-ахуалы ұғымы бірқатар көрсеткіштерді қамтиды: материалдық хал-ахуал; денсаулық жағдайы және қауіпсіздік; білім; отбасындағы және құрдастарымен қарым-қатынас; мінез-құлық пен тәуекелдер; балалар мен жасөспірімдердің хал-ахуалын субъективті қабылдау.

Көріп отырғанымыздай, қазіргі уақытта балалардың хал-ахуалы мемлекеттер мен ұлттық білім беру жүйелерін дамытудың негізгі құндылықты нысаналы бағдарына айналуда. Дені сау, бақытты, гүлденген адамды тәрбиелеу - білім беру процесінің әрбір қатысушысы үшін өз өмір жолын іздеуде балалар мен жастарды қолдауды, қабілеттерін дамытуды және табиғи әлеуетті іске асыруды көздейтін аса міндет.

Балалар өкілдіктері балалардың қоғам мен мемлекет өміріне толыққанды қатысу құқығын іске асыратын бірлестіктер болып табылады.

PISA-2018 нәтижелеріне сәйкес, хал-ахуал оқушылардың оқу үлгерімінің алдын ала анықтаушы факторы болып табылады, яғни өз өміріне «белгілі бір дәрежеде қанағаттанған» және «орташа қанағаттанған» оқушылар оқу сауаттылығы бойынша жоғары нәтижелер көрсетеді. Белгілі болғандай, оқушылардың академиялық үлгеріміне құрдастары және тәрбиешілерімен қарым-қатынастары, мектеп климаты, мазасыздық, сабақты өткізіп жіберу, алға жылжу деген көзқарас және т.б. әсер етеді.

ЮНИСЕФ тұжырымдамасына сәйкес, балалардың хал-ахуалы ұғымы бірқатар көрсеткіштерді көрсетеді: материалдық хал-ахуал; денсаулық жағдайы және қауіпсіздік; білім; отбасындағы және құрдастарымен қарым-қатынас; мінез-құлық пен тәуекелдер; балалар мен сверстниками; поведение и риски; субъективное восприятие благополучия самими детьми и подростками.

Как видим, благополучие детей в настоящее время становится основным ценностно-целевым ориентиром развития государств и национальных систем образования. Воспитание здорового, счастливого, благополучного человека – сверхзадача для каждого участника образовательного процесса, предусматривающая поддержку детей и молодежи в поисках своего жизненного пути, развитии способностей и реализации природного потенциала.

За три десятилетия независимости руководством страны были поддержаны лучшие международные инициативы и практики, разработаны важные казахстанские документы, которые демонстрируют приверженность Казахстана идеям защиты прав детей. Наша страна осуществляет активное сотрудничество с международными институтами и организациями, защищающими права детей.

КАЗАХСТАНСКОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО ПО ВОПРОСАМ ЗАЩИТЫ ДЕТСТВА

Вопросы защиты детства в нашей стране регламентируются основными положениями важнейших международных правовых документов Организации объединенных наций (ООН). Согласно статье 3 Конвенции ООН о правах ребенка, «государства-участники обязуются обеспечить ребенку такую защиту и заботу, которые необходимы для его благополучия, принимая во внимание права и обязанности его родителей, опекунов или других лиц, несущих за него ответственность по закону, и с этой целью принимают все соответствующие законодательные и административные меры».

Право ребенка быть субъектом собственной жизни, принимать активное участие в общественных преобразованиях реализуется в нашей стране через деятельность детских представительств по вопросам обеспечения прав детей, которые, начиная с 2020 г., функционируют в каждой школе и колледже. (Приказ председателя Комитета по охране прав детей МОН РК №57н от 25 августа 2020 г.)

жасөспірімдердің хал-ахуалын субъективті қабылдау.

Көріп отырғанымыздай, қазіргі уақытта балалардың хал-ахуалы мемлекеттер мен ұлттық білім беру жүйелерін дамытудың негізгі құндылық-нысаналы бағдарына айналуда. Дені сау, бақытты, гүлденген адамды тәрбиелеу - білім беру процесінің әрбір қатысушысы үшін өз өмір жолын іздеуде балалар мен жастарды қолдауды, қабілеттерін дамытуды және табиғи әлеуетті іске асыруды көздейтін аса міндет.

Детские представительства являются объединениями, реализующими право детей на полноценное участие в жизни общества и государства.

Членами детских представительств могут стать несовершеннолетние граждане Республики Казахстан, представляющие интересы организаций образования городов и районов.

Приоритетами деятельности детских представительств являются:

1) защита прав и законных интересов детей;

2) содействие в решении актуальных проб-

Сферы оценки благополучия детей в Казахстане

Микросистема
сфера ответственности – родители

Ребенок
Психическое благополучие
Физическое здоровье
Навыки

Мезосистема
сфера ответственности – семья, работодатель, социум

Семья и общество
Семья
Ресурсы домохозяйства
Работодатель
Социализация

Макросистема
сфера ответственности – правительство

Благосостояние страны
Экономика
Экология
Инфраструктура
Безопасность

Экзосистема
сфера ответственности – государственные органы в области социальной политики

Государственная политика
Образование
Социальная политика
Здравоохранение

4 14 56 Направления компонентов индикаторов

Тәуелсіздіктің үш онжылдығында ел басшылығы үздік халықаралық бастамалар мен тәжірибелерді қолдады, Қазақстанның балалардың құқықтарын қорғау идеяларына бейінділігін көрсететін маңызды қазақстандық құжаттар әзірленді. Біздің еліміз Балалардың құқықтарын қорғайтын халықаралық институттармен және ұйымдармен белсенді ынтымақтастықты жүзеге асырады.

лем участия детей в жизни общества и государства;

3) поддержка детских социальных инициатив и детских общественных объединений во благо детей, общества и государства.

Основные задачи детских представительств:

1) участие в формировании государственной политики в интересах детей;

БАЛАЛЫҚ ШАҚТЫ ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӨНІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЗАҢНАМА

Балалық шақты қорғау мәселелері жөніндегі қазақстандық заңнама негізіне Біріккен Ұлттар ұйымының (БҰҰ) аса маңызды халықаралық құқықтық құжаттары алынған. БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясының 3-бабына сәйкес, «қатысушы мемлекеттер ата-анасының, қамқоршысының немесе ол үшін заң бойынша жауап беретін басқа адамдардың құқықтары мен міндеттерін ескере отырып, баланың хал-ахуалы үшін қажетті осындай қорғау мен қамқорлықты қамтамасыз етуге міндеттенеді және осы мақсатта барлық тиісті заңнамалық және әкімшілік шараларды қабылдайды».

Баланың өз өмірінің субъектісі болу, қоғамдық өзгерістерге белсенді қатысу құқығы біздің елде 2020 жылдан бастап әр мектеп пен колледжде жұмыс істейтін балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері бойынша балалар өкілдіктерінің қызметі арқылы жүзеге асырылады. (ҚР БҒМ Балалардың құқықтарын қорғау комитеті төрағасының 2020 жылғы 25 тамыздағы №57-н бұйрығы)

Балалар өкілдіктері балалардың қоғам мен мемлекет өміріне толыққанды қатысу құқығын іске асыратын бірлестіктер болып табылады.

Білім беру ұйымдарының, қалалар мен аудандардың мүдделерін білдіретін Қазақстан Республикасының кәмелетке толмаған азаматтары Балалар өкілдіктерінің мүшелері бола алады.

Балалар өкілдіктері қызметінің басымдықтары:

1) балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау;

2) балалардың қоғам мен мемлекет өміріне қатысуының өзекті мәселелерін шешуге жәрдемдесу;

3) балалардың, қоғам мен мемлекеттің игілігі үшін балалардың әлеуметтік бастамалары мен балалардың қоғамдық бірлестіктерін қолдау.

Балалар өкілдіктерінің негізгі міндеттері:

1) балалардың мүддесі үшін мемлекеттік саясатты қалыптастыруға қатысу;

2) балалар бірлестіктері мен әлеуметтік бастамаларды мемлекеттік қолдау

2) внесение инициатив по государственной поддержке детских объединений и социальных инициатив, инициирование проектов на благо детей, общества и государства;

3) привлечение научного и творческого потенциала детей к участию в разработке нормативных правовых актов по актуальным вопросам детства;

4) формирование в детской среде высокой нравственно-духовной и правовой культуры, патриотизма, гражданской зрелости и социальной ответственности.

Школа – это маленький мир, в котором формируются первые представления детей о праве в реальной жизни. Опыт, приобретенный детьми в стенах школы, порождает у них правосознание, и от этого будет зависеть, будут ли они жить в обществе,

где не допускается правонарушений и где нормы права являются основой общественного порядка.

Компетенции детских представительств предусматривают:

1) участие в решении актуальных вопросов обеспечения прав детей в организациях образования, городах и районах;

2) выявление детей, нуждающихся в помощи;

3) разработку и представление в центральные государственные и местные

жөніндегі бастамаларды енгізу, балалардың, қоғамның және мемлекеттің игілігі үшін жобаларға бастамашылық жасау;

3) балалардың ғылыми және шығармашылық әлеуетін балалық шақтың өзекті мәселелері бойынша нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуге қатысуға тарту;

4) балалар ортасында жоғары руханиадамгершілік және құқықтық мәдениетті, патриотизмді, азаматтық жетілуді және әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру.

Мектеп – бұл балалардың шынайы өмірдегі құқық туралы алғашқы түсініктері қалыптасатын шағын әлем. Балалардың мектеп қабырғасында алған тәжірибесі олардың құқықтық санасын тудырады және бұл олардың құқық бұзушылықтарға жол берілмейтін және құқық нормалары қоғамдық тәртіптің негізі болып табылатын қоғамда өмір сүруіне байланысты болады.

исполнительные органы проектов и планов мероприятий, направленных на развитие государственной политики в интересах детей;

4) организацию конференций, круглых столов, семинаров, тренингов и других мероприятий для обсуждения вопросов защиты прав детей и выработку соответствующих рекомендаций;

5) разработку методических, информационных и других материалов, содействующих активному участию детей в жизни общества и государства в соответствии с приоритетами государственной политики в интересах детства;

6) расширение и укрепление контактов между различными детскими общественными объединениями, государственными и общественными структурами Республики Казахстан;

7) развитие международного детского

Хал-ахуал — бұл баланың физикалық және психологиялық денсаулығын қолдауға және жақсартуға, оны сапалы біліммен, даму мүмкіндіктерімен, қауіпсіздігімен және басқа жағдайлармен қамтамасыз етуге бағытталған факторлардың жиынтық әсерінен қол жеткізілетін жағдай.

Балалар өкілдіктерінің құзыреттері:

1) білім беру ұйымдарында, қалалар мен аудандарда балалардың құқықтарын қамтамасыз етудің өзекті мәселелерін шешуге қатысу;

2) көмекке мұқтаж балаларды анықтау;

3) балалардың мүддесі үшін мемлекеттік саясатты дамытуға бағытталған жобалар мен іс-шаралар жоспарларын әзірлеу және орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдарға ұсыну;

4) Балалардың құқықтарын қорғау мәселелерін талқылау үшін конференциялар, дөңгелек үстелдер, семинарлар, тренингтер және басқа да іс-шараларды ұйымдастыру және тиісті ұсынымдар әзірлеу;

5) балалардың қоғам мен мемлекет өміріне белсенді қатысуына жәрдемдесетін әдістемелік, ақпараттық және басқа да

общественного движения и международного партнерства в интересах детей;

8) освещение в социальных сетях деятельности детских представительств, а также актуальных проблем детства в организациях образования, городах и районах.

Члены детских представительств могут участвовать в работе комиссий центральных государственных и местных исполнительных органов по вопросам обеспечения прав детей (по согласованию). Детские представительства осуществляют все необходимые исследования и обсуждения по проблемам, затрагивающим интересы детей.

Члены детских представительств избираются или делегируются в его состав сроком на один год с правом последующего переизбрания в случае соответствия

материалдарды балалық шақ мүддесіндегі мемлекеттік саясаттың басымдықтарына сәйкес әзірлеу;

6) Қазақстан Республикасының әртүрлі балалар қоғамдық бірлестіктері, мемлекеттік және қоғамдық құрылымдары арасындағы байланыстарды кеңейту және нығайту;

7) балалар мүддесі үшін халықаралық балалар қоғамдық қозғалысын және халықаралық әріптестікті дамыту;

8) әлеуметтік желілерде балалар өкілдіктерінің қызметін, сондай-ақ білім беру ұйымдарындағы, қалалар мен аудандардағы балалық шақтың өзекті мәселелерін жариялау.

Балалар өкілдіктерінің мүшелері орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері жөніндегі комиссияларының жұмысына қатыса алады (келісім бойынша). Балалар өкілдіктері балалардың мүдделеріне әсер ететін мәселелер бойынша барлық қажетті зерттеулер мен талқылауларды жүзеге асырады.

Балалар өкілдіктерінің мүшелері жас өлшемшарты мен өзге де талаптарға сәйкес келген жағдайда кейіннен қайта сайлау құқығымен оның құрамына бір жыл мерзімге сайланады немесе беріледі.

Балалар өкілдіктерінің қызметі топтық жұмысты көздейді, оның барысында қатысушылар орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдарды анықтайды және олардың назарына жеткізеді:

1) балалардың құқықтарын бұзу туралы ақпарат;

2) білім беру ұйымдарындағы балалардың жағдайына қатысты мәселелердегі балалар өкілдіктерінің пікірлері мен шешімдері;

3) білім беру ұйымдарындағы әлеуметтік және басқа да мәселелерді шешу бойынша балалар өкілдіктерінің ұсыныстары;

4) балалар өкілдіктерінің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін жұмыстың өзге де нысандары.

Тұтастай алғанда, Қазақстанның білім беру ұйымдарында балалар өкілдіктерінің қызметін ұйымдастыру тәжірибесі ересектер ғана емес, балалар да олардың хал-ахуалының жай-күйіне қандай да

возрастным критериям и иным требованиям.

Деятельность детских представительств предполагает групповую работу, в процессе которой участники выявляют и доводят до сведения центральных государственных и местных исполнительных органов:

1) информацию о нарушении прав детей;

2) мнения и решения детских представительств в вопросах, касающихся положения детей в организациях образования;

3) предложения детских представительств по решению социальных и других вопросов в организациях образования;

4) иные формы работы, соответствующие целям и задачам детских представительств.

В целом, опыт организации деятельности детских представительств в организациях образования Казахстана свидетельствует, что не только взрослые, но и дети могут и должны быть вовлечены в принятие решений по всем вопросам,

бір түрде әсер ететін барлық мәселелер бойынша шешім қабылдауға қатыса алатынын және тартылуы тиіс екенін айғақтайды.

Хал-ахуал – бұл баланың физикалық және психологиялық денсаулығын қолдауға және жақсартуға, оны сапалы біліммен, даму мүмкіндіктерімен, қауіпсіздігімен және басқа жағдайлармен қамтамасыз етуге бағытталған факторлардың жиынтық әсерінен қол жеткізілетін жағдай.

Баланың хал-ахуалы көп өлшемді құбылыс ретінде мыналарды қамтиды:

- балалардың құқықтары туралы хабардар болу;
- білім алу құқығын іске асыру;
- денсаулық сақтау құқығын іске асыру;
- физикалық және психологиялық қауіпсіздікке, адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмаушылыққа және жеке бас бостандығына құқықты іске асыру;
-

которые так или иначе влияют на состояние их благополучия.

Благополучие ребенка как многомерный феномен включает:

- информированность о правах детей;
- реализацию права на образование;
- реализацию права на охрану здоровья;
- реализацию права на физическую и психологическую безопасность, неприкосновенность человеческого достоинства и личную свободу;
- реализацию экономических прав и права на защиту от экономической эксплуатации;
- реализацию права на социальную защиту, государственную поддержку;
- реализацию права на отдых, организованный досуг и личностное развитие;
- уровень развития и содержание внутрисемейного диалога между представителями разных поколений.

Актуальными проблемами современного казахстанского общества являются: социальное сиротство, детская агрессивность и девиантное поведение, суицид среди молодых людей, криминализация подростковой и молодежной среды, распространение в ней деструктивных субкультур и сообществ, отсутствие у детей и подростков способности противостоять стрессовым влияниям, в том числе с использованием современных интернет-технологий.

экономикалық құқықтарды іске асыру және экономикалық пайдаланудан қорғау құқығы;

- әлеуметтік қорғау, мемлекеттік қолдау құқығын іске асыру;
- демалыс, бос уақытты ұйымдастыру және жеке даму құқығын іске асыру;
- әр түрлі ұрпақ өкілдері арасындағы отбасылық диалогтің даму деңгейі мен мазмұны.

Қазіргі уақытта балалық шақты зерттеушілер материалдық және моральдық тұрғыдан төмен өмір сүру, әсіресе ұзақ уақыт бойы балалардың денсаулығына, олардың танымдық қабілеттерінің дамуына, мектептегі үлгеріміне, өмірлік ұмтылыстарына, өзін-өзі қабылдауына, құрдастарымен және отбасымен қарым-қатынасына, мінез-құлық факторларына

Современные исследователи детства отмечают, что неполноценная в материальном и моральном плане жизнь, особенно на протяжении длительного периода времени, закономерно влияет на здоровье детей, развитие их познавательных способностей, успеваемость в школе, жизненные стремления, самовосприятие, взаимоотношения со сверстниками и в семье, поведенческие факторы риска и перспективы трудоустройства.

В современной образовательной практике на фоне быстрого технологического развития, стремительной информатизации и цифровизации общества возникли проблемы нового порядка:

- повреждение внутреннего, духовного мира формирующегося человека;

тәуекел факторлары және жұмысқа орналасу перспективаларына әсер ететінін атап өтті.

Қазіргі қазақстандық қоғамның өзекті мәселелері: әлеуметтік жетімдік, балалардың агрессивтілігі және девиантты мінез-құлық, жастар арасындағы суицид, жасөспірімдер мен жастар ортасының криминалдануы, ондағы деструктивті субмәдениеттер мен қауымдастықтардың таралуы, балалар мен жасөспірімдердің стресстік және деструктивті сыртқы әсерлерге, оның ішінде заманауи интернет-технологияларды пайдалана отырып қарсы тұру қабілетінің болмауы болып табылады.

Қазіргі білім беру тәжірибесінде қоғамның қарқынды технологиялық дамуы, жедел ақпараттандыру және цифрландыру аясында жаңа тәртіп мәселелері туындады:

- қалыптасып келе жатқан адамның ішкі, рухани әлеміне нұқсан келтіру;
- сананы манипуляциялау және экстремизм;
- интернетке тәуелділік;
- клиптік ойлау;
- жабық ақпараттық кеңістіктегі шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруды шектеу;
- теріс ақпараттың қол жетімділігі және оның жеке тұлғаға жойқын әсері.

Дәстүрлі түрде балалық шаққа тән әлемді оң қабылдау қазіргі уақытта балалық шақтағы нигилизм, пессимизм, инфантилизм немесе ерте қартаю, теріс қабылдау, клиптік ойлау, баяулық пен шаршау, коммуникативті шектеу сияқты және т.б. жаңа белгілермен алмастырыла бастады.

ЮНИСЕФ-тің тәуелсіз сараптамалық бағалауына сәйкес, Қазақстанда (2019 жылғы мәліметтер бойынша):

Балалардың **66%-ы** мектептегі зорлық-зомбылық пен кемсітушілікке тап болды;

44%-ы мектептегі зорлық-зомбылықтың құрбаны болды;

24%-ы мектептегі басқа балаларға қатысты зорлық-зомбылық пен кемсітушілік әрекеттерін жасады.

- манипулирование сознанием и экстремизм;
- интернет-зависимость;
- клиповое мышление;
- ограничение творческой самореализации в замкнутом информационном пространстве;
- доступность негативной информации и ее разрушительное влияние на личность.

Позитивное восприятие мира, традиционно характерное для детства, в настоящее время стало вытесняться такими новыми признаками, как детский нигилизм, пессимизм, инфантилизм или раннее старение, притупленное восприятие, клиповое мышление, вялость и усталость, коммуникативная ограниченность и т. д.

Согласно независимой экспертной оценке ЮНИСЕФ, в Казахстане (по данным на 2019 г.):

66% детей сталкивались со школьным насилием и дискриминацией;

44% становились жертвами насилия в школе;

24% совершали акты насилия и дискриминации в отношении других детей в школе.

По данным исследования МОН РК (2019 г.), среди наиболее часто встречающихся проблем:

15,9% подростков отметили отсутствие взаимопонимания в детско-родительских отношениях, безразличие со стороны родителей;

37,9% детей в той или иной степени ощущают чувство одиночества;

27,7% не чувствуют себя в достаточной степени счастливыми;

7,2% переживают из-за семейных ссор между родителями;

7% страдают из-за недостатка родительского внимания;

6,3% не нравится, что родители нарушают их личное пространство.

Весь комплекс перечисленных проблем был принят во внимание при

ҚР БҒМ зерттеуінің деректері бойынша (2019 ж.) ең жиі кездесетін мәселелердің қатарында:

Жасөспірімдердің **15,9%-ы** балалар-ата-аналар қарым-қатынасында өзара түсіністіктің жоқтығын, ата-аналар тарапынан немқұрайлылықты атап өтті;

Балалардың **37,9%-ы** белгілі бір дәрежеде жалғыздық сезінеді;

27,7%-ы жеткілікті бақытты сезінбейді;

7,2%-ы ата-аналар арасындағы отбасылық жанжалға алаңдайды;

7%-ы ата-ананың назарының болмауынан зардап шегеді;

6,3%-ы ата-аналардың жеке кеңістігін бұзғанын ұнатпайды.

Аталған проблемалардың барлық кешені Қазақстанда балалардың хал-ахуалының индексін енгізу туралы шешім қабылдау кезінде назарға алынды. Бұл тұрғыда балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері бойынша балалар өкілдіктерінің мәртебесін көтеру және олардың қызмет аясын едәуір кеңейту қажет.

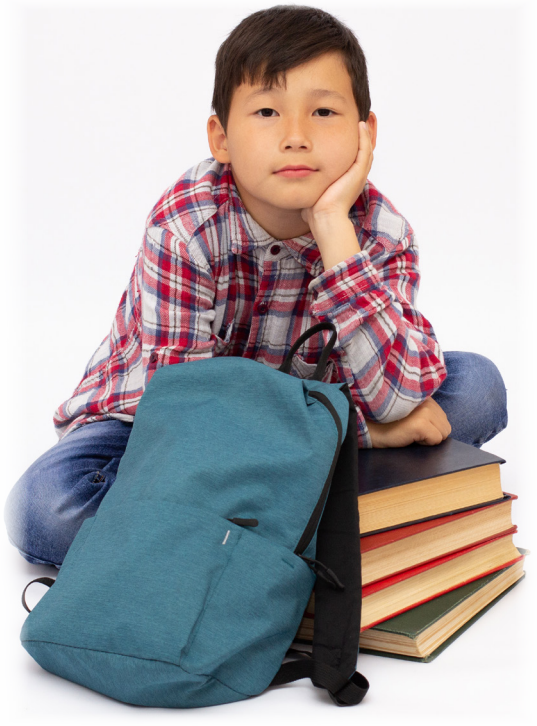
Балалардың құқықтарын қорғау комитеті балалардың өз құқықтарын білуі және түсінуі, оларды еркін іске асыруы және қорғауы үшін қолайлы жағдайлар жасайды, қажет болған жағдайда мемлекеттік, жеке және қоғамдық институттарға көмек пен қолдау үшін жүгінеді.

Балалар – біздің болашағымыз. Олар үшін және олармен бірге біз өз азаматтарымыздың хал-ахуалы мен әлеуметтік әділдігіне кепілдік беретін мемлекет ретінде жаңа Қазақстанды құрып жатырмыз.

Осыған байланысты американдық жазушы, «Жеңіс психологиясы» кітабының авторы Денис Уайтлидің: «Біз балаларымызға бере алатын ең үлкен және ең құнды сыйлықтар – жауапкершіліктің тамыры мен тәуелсіздіктің қанаттары» деген сөзін еске түсірген жөн. ■

принятии решения о внедрении индекса благополучия детей в Казахстане. В этом контексте необходимо поднять статус и значительно расширить сферу деятельности детских представительств по вопросам обеспечения прав детей.

Комитетом по охране прав детей создаются благоприятные условия для

того, чтобы дети знали и осознавали свои права, могли их свободно реализовывать и защищать, при необходимости обращаясь к государственным, частным и общественным институтам за помощью и поддержкой.

Дети – наше будущее. Именно для них и вместе с ними мы строим новый Казахстан как государство, гарантирующее своим гражданам благополучие и социальную справедливость.

В этой связи уместно вспомнить изречение американского писателя, автора книги «Психология победы» Дениса Уэйтли: «Самые большие и ценные подарки, которые мы можем дать своим детям, – это корни ответственности и крылья независимости». ■

Баланы қорлау (буллинг) – қорлау сипатындағы жүйелі (екі және одан да көп рет) іс-әрекеттер, қудалау, қорқыту, қандай да бір іс-әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеу, сондай-ақ көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын, әлеуметтік желілерді, телекоммуникацияларды (кибербуллинг) пайдалана отырып жасалған іс-әрекеттер.

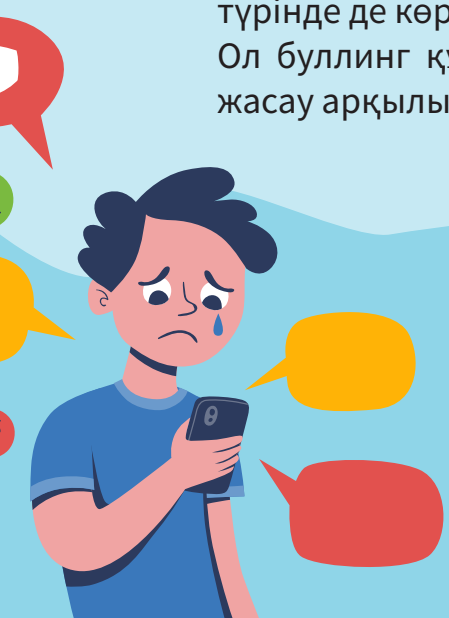
Буллингке ең алдымен қарсылық білдіре алмайтындар, физикалық тұрғыдан әлсіз немесе жалпы қалыптасқан ортаға сәйкес келмейтіндер ұшырайды. Бұл мінез-құлқы, сыртқы келбеті, физикалық кемшіліктері немесе ақаулары бар, тұйық, кедей отбасылардан шыққан балалар, құрдастарынан жоғары даму деңгейімен немесе, керісінше, төмен интеллектісімен және т.б. ерекшеленетін балалар болуы мүмкін.

Қорлау психологиялық агрессиядан басталып, физикалық, жыныстық немесе кибербуллингке айналуы мүмкін. Өкінішке орай, оның түрлері көп…

Буллинг физикалық агрессия, қорлау қимылдары, мимика, ұжымдық бойкот, ақша немесе заттарды бопсалау, материалдық зиян келтіру, адамға немесе оның жақындарына қатысты айтылған мазақтайтын сөздер және т.б. түрінде де көрінуі мүмкін.

Ол буллинг құрбанына жағымсыз суреттер мен намысына тиетін мемдер жасау арқылы мектептен тыс жерде, интернетте де жалғасуы мүмкін.

Көбінесе **кибербуллинг** (интернеттегі қорлау) балаларды өз-өзіне қол жұмсауға итермелейді, себебі ол баланың шыдамдылығының шегіне жетеді.

Буллинг тақырыбы балаға ғана емес, оның айналасындағы ересектерге де қатысты. Ең алдымен, бұл ата-аналар мен мұғалімдер.

Травля (буллинг) ребенка – систематические (от двух и более раз) действия унизительного характера, преследование, запугивание, принуждение к совершению или отказу от совершения какого-либо действия, а также действия, совершенные публично или с использованием средств массовой информации, социальных сетей, телекоммуникаций (кибербуллинг).

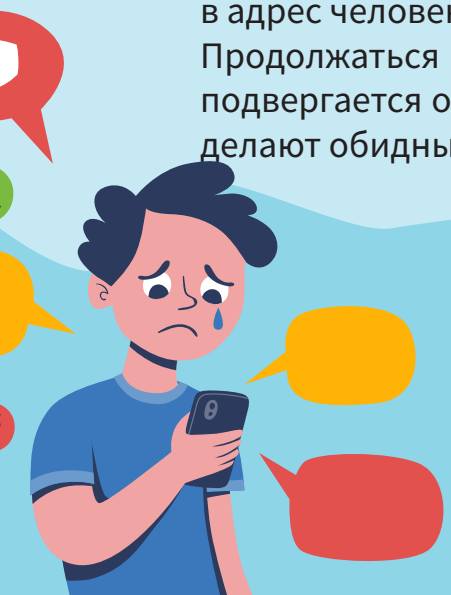

Буллингу подвергаются в первую очередь те, кто не может дать отпор, кто слабее физически или не вписывается в общую систему. Это могут быть дети из более бедных семей, имеющие различные особенности поведения, внешности, какие-либо физические недостатки или дефекты, закрытые и необщительные, отличающиеся от сверстников более высоким уровнем развития или, наоборот, с более низким интеллектом и др.

Травля может начинаться с психологической агрессии, а затем перерастать в физический, сексуальный или кибербуллинг.
Вариантов, увы, очень много…

Буллинг может выражаться и в физической агрессии, оскорбительных жестах, мимике, коллективном бойкоте, вымогательстве денег или вещей, материальном вредительстве, обидных и унизительных высказываниях в адрес человека или его близких и многом другом.
Продолжаться это может и за пределами школы, в интернете, где жертва подвергается оскорбительным выпадам, ей высылают гадкие картинки или делают обидные мемы.

Зачастую именно **кибербуллинг** (травля в интернете) приводит детей к попыткам суицида, являясь финальной каплей, переполнившей чашу терпения.
Тема буллинга затрагивает не только ребенка – непосредственную жертву, но и взрослых вокруг него. В первую очередь это родители и учителя.

МҰҒАЛІМДЕР ҮШІН

Егер сіздің балаңыз оқитын сыныптағы жағдай қорлауға көбірек ұқсайтын болса, оған өте байыпты және мұқият қарау керек. **Не істеу керек?**

БАЛАЛАРМЕН СӨЙЛЕСІҢІЗ. Бүкіл сыныпты жинап, мүмкіндігінше сабырлы, мейірімді және ашық түрде, қорлау – өте жаман, жол беруге болмайтын және лайықсыз нәрсе екенін талқылаңыз. Қорлыққа ұшырағандардың не сезінетіні, бастан не кешіретіні туралы сөйлесіңіз.

1

2

АГРЕССОРЛАРМЕН ЖАНЖАЛДАСЫП, сөзге келмеңіз (олармен бөлек сөйлескен дұрыс), бірақ балалар қоятын барлық сұрақтарға жауап беріңіз. Жәбірленушінің рөлі мен уәждерін, құқық бұзушының мінез-құлқын ғана емес, сонымен бірге қорқытуға куә болғандардың не сезінетінін және белгілі бір жағдайда өзін қалай ұстау керектігін талқылаңыз.

АТА-АНАЛАРМЕН СӨЙЛЕСІҢІЗ. Ата-аналар баласымен не болып жатқанын білуі керек. Ол барлық уақытта мектепте оны қорлайтыны туралы өзі айтып бере бермейді. Буллингтің көптеген құрбандары жәбірлеушілерден қорқады, өйткені олар «Біреуге айтсаң, өлтіреміз», – деп қорқытады. Ал балалар қорқытуға төзіп, бұл туралы тіпті ата-аналарына айтпастан үнсіздік сақтайды.

3

4

ЖӘБІРЛЕНУШІНІҢ АТА-АНАСЫНАН БАСҚА, құқық бұзушылардың ата-аналарымен де сөйлесудің мағынасы бар. Өкінішке орай, көбінесе олар балаларының не істеп жатқаны туралы бейхабар болады.

БҰЛ ТУРАЛЫ БӘРІ БІЛУІ КЕРЕК. Буллинг мәселесі туралы мектеп психологі, мектеп директоры, барлық мұғалімдер мен сынып жетекшісі білуі керек. Психологке әрқайсысымен бөлек сөйлесу үшін, жанжалдың барлық қатысушыларын кезекпен және әдептілікпен жіберу керек. Сынып жетекшісі өз сыныбында болып жатқан барлық нәрселерден, ал директор мектебінде болып жатқан барлық нәрселерден хабардар болуы керек.

5

БАЛАҒА СІЗ ОҒАН АШЫҚ СӨЙЛЕСУГЕ, жинақталған мәселелерді талқылауға және оларды шешудің жолдарын табуға дайын ересек адам екеніңізді түсіндіруіңіз маңызды. Мектепте осындай ересек досының болуы балаға көп көмектеседі және өзіне деген сенімін арттырады.

ДЛЯ УЧИТЕЛЕЙ

Если в классе назрела ситуация, которая все больше и больше напоминает травлю, следует отнестись к этому очень серьезно и внимательно.

Что нужно делать?

1

ПОГОВОРИТЕ С ДЕТЬМИ. Соберите весь класс и максимально спокойно, доброжелательно и открыто обсудите со всеми, что травля – дело низкое, недопустимое и недостойное. Расскажите о том, что испытывают те, над кем издеваются, что они чувствуют и что переживают.

2

НЕ ВСТУПАЙТЕ В ПЕРЕПАЛКИ или пререкания с агрессорами (лучше поговорить с ними отдельно), но ответьте на все вопросы, которые зададут дети. Обсудите не только роль жертвы и мотивы, поведение обидчика, но и то, что чувствуют те, кто становится свидетелем буллинга, и как им себя вести в данной ситуации.

3

ПОГОВОРИТЕ С РОДИТЕЛЯМИ. Родители должны знать о том, что происходит с их ребенком. Далеко не всегда он сам расскажет им о том, что над ним издеваются в школе. Многие жертвы буллинга боятся суровой расправы, так как часто обидчики используют избитую фразу: «Расскажешь кому-нибудь – убьем». И дети продолжают терпеть издевательства и молчать, не говоря об этом даже своим родителям.

4

ПОМИМО РОДИТЕЛЕЙ ЖЕРТВЫ, имеет смысл поговорить и с родителями обидчиков. К сожалению, часто бывает так, что они также пребывают в неведении о том, что творят их дети.

5

ОБ ЭТОМ ДОЛЖНЫ ЗНАТЬ ВСЕ. О проблеме буллинга обязательно должны знать школьный психолог, директор школы, все учителя и классный руководитель. К психологу можно деликатно и тактично направить по очереди всех участников конфликта, чтобы он мог отдельно поговорить с каждым. Классный руководитель должен быть в курсе всего, что происходит в его классе, а директор – в его школе.

Важно дать понять ребенку, что вы именно тот взрослый, который готов предоставить ему защиту, с которым можно открыто поговорить, обсудить накопившиеся проблемы и найти пути их решения. Наличие такого взрослого друга в школе очень поможет ребенку и добавит ему уверенности в себе.

Балалардың денсаулығын сақтайық

Сохраним здоровье детей

Д. С. Шаяхметова,
әлеуметтік педагог, «Мамлют шипажай орта мектеп-интернаты» КММ
Мамлютка қ., Мамлют ауданы,
Солтүстік-Қазақстан облысы

Д. С. Шаяхметова,
социальный педагог,
КГУ «Мамлютская санаторная средняя школа-интернат»,
г. Мамлютка, Мамлютский район,
Северо-Казахстанская область

Статистика бойынша әлемнің көптеген елдеріндегі балалардың жалпы денсаулық жағдайы нашарлаған. Баланың денсаулығы қолайсыз экологиялық жағдайға ұшырайды, мектепте және тіпті балабақшадағы жүктеме қазіргі қоғам өмірінің қарқынына ұмтылу кезінде үнемі артып келеді. Бұған қоса шамадан тыс жұмыс, жұмсақ ойыншықтар мен кітаптар, гүлдер мен ағаштардың орнына кішкентай адамды қоршап тұрған көптеген техникалық құрылғылар, гаджеттер, таза ауада серуендемеу баланың денсаулығына теріс әсер етеді. Тұрақты стресс баланың денсаулығына нұқсан келтіреді, өсіп

Статистика неумолимо констатирует ухудшение общего состояния здоровья детей во многих странах мира. Здоровье ребенка подвергается воздействию неблагополучной экологической обстановки, нагрузка в школе и даже детском саду постоянно возрастает в погоне за ритмом жизни современного общества. Добавьте к этому переутомление, влияние многочисленных технических устройств, гаджетов, окружающих маленького человека вместо мягких игрушек, книжек, цветов и деревьев, элементарное отсутствие прогулок на свежем воздухе. Постоянный

келе жатқан ағзаның күш-қуаты азайып, иммунитеті әлсірейді және оның медициналық картасында «жиі ауыратын бала» деген жазу пайда болады.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДҰ) пікірінше, «денсаулық – бұл аурудың немесе ауырсынудың болмауы ғана емес, толық физикалық, психикалық және әлеуметтік әл-ауқат жағдайы».

стресс подрывает здоровье ребенка, силы растущего организма истощаются – и вот уже ослаб иммунитет, и в медицинской карточке появляется надпись «Часто болеющий ребенок».

Согласно Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), «здоровье – это состояние полного физического, психического и социального благополучия, а не просто отсутствие болезни или недомогания».

ДЕНСАУЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІНЕ МЫНАЛАР ЖАТАДЫ:

- физикалық;
- эмоционалды;
- әлеуметтік;
- қоршаған ортаға қатысты;
- рухани денсаулық.

АСПЕКТЫ ЗДОРОВЬЯ ВКЛЮЧАЮТ В СЕБЯ:

- физическое;
- эмоциональное;
- социальное;
- относящееся к окружающей среде;
- духовное здоровье.

Біз денсаулығымыздың жай-күйін көбінесе физикалық әл-ауқатымыз арқылы анықтаймыз. Ауру мен ауырсыну кейде жалпы денсаулықтың нашарлауы ретінде қабылданады. Бірақ физикалық денсаулыққа баса назар аудару рухани денсаулықтың біз сақтауға тырысатын физикалық денсаулыққа қалай әсер ететінін түсінбеуге әкелуі мүмкін.

Зерттеушілер адамның руханилығы мен оның көптеген аурулардан аулақ болу

Мы часто определяем состояние нашего здоровья по своему физическому самочувствию. Болезнь и боль иногда воспринимаются как ухудшение здоровья в целом. Но основной акцент на физическом здоровье может привести к недостатку понимания того, как духовное здоровье непосредственно влияет на физическое, которое мы стремимся сохранить.

Исследователи доказали, что существует тесная связь между духовностью человека и его способностью избежать многих болезней.

Духовное здоровье человека – это система его мышления и отношения к окружающему миру. Оно зависит от: умения строить свои взаимоотношения с другими людьми; способности анализировать обстановку, прогнозировать развитие различных ситуаций и в соответствии с этим строить модели своего поведения.

В последние годы все чаще возникают вопросы воспитания подрастающего поколения и нравственного становления личности. На Международном конгрессе «Здоровье, обучение, воспитание детей и молодежи в XXI веке» была озвучена

қабілеті арасында тығыз байланыс бар екенін дәлелдеді.

Адамның рухани денсаулығы – бұл оның ойлау жүйесі және қоршаған әлеммен қарым-қатынасы. Бұл мыналарға байланысты: басқа адамдармен қарым-қатынасты құру қабілеті; жағдайды талдау, әртүрлі жағдайлардың дамуын болжау және соған сәйкес мінез-құлық үлгілерін құру қабілеті.

Соңғы жылдары өскелең ұрпақты тәрбиелеу және тұлғаның адамгершілік қалыптасуы мәселелері жиі кездеседі. «XXI ғасырдағы балалар мен жастарды сауықтыру, оқыту, тәрбиелеу» халықаралық конгресінде жас ұрпақтың денсаулық жағдайы туралы өте қолайсыз статистика айтылды: жасөспірімдердің 60% қандай да бір патологиясы бар және «жүйкесі жұқарған балалар» санатына жатқызылған; орта мектеп оқушыларының 64,8% шекаралық жүйке-психиатриялық ауытқулары (асоциалды және девиантты мінез-құлық, темекі шегу, алкогольді, психоактивті заттарды қолдану, жыныстық мінез-құлықтың қауіпті түрлері, компьютерге тәуелділік және т.б.) тіркелген. Әскерге шақырылған жас жігіттердің ішінде ең көп таралған патология – бұл әр 20 адамда әсер ететін жүйке-психикалық ауытқулары бар, олардың 9-ы алкогольге, есірткіге немесе токсикологиялық тәуелділіктен зардап шегеді.

Бірақ жоғарыда аталған ауытқулардың, психикалық аурулар мен рухани денсаулық арасында қандай байланыс бар? Рухани денсаулық дегеніміз не?

Психология тұрғысынан рухани денсаулық:

- стресске төзімді болу;
- өз ойларыңыз бен эмоцияларыңызды басқара білу;
- адамдарға мейірімді болу, олардың кемшіліктер емес, ерекшеліктерін көру;
- өмірдегі барлық нәрсені тиісінше қабылдау;
- сабырлы, байсалды, жинақы болу және т. б.

весьма неблагополучная статистика о состоянии здоровья молодого поколения: 60% подростков имеют ту или иную патологию и отнесены к категории «нервные дети»; у 64,8% старшеклассников зафиксированы пограничные нервно-психические расстройства (асоциальное и девиантное поведение, курение, употребление алкоголя, психоактивных веществ, рискованные формы сексуального поведения, компьютерозависимость и др.). Среди юношей призывного возраста самая распространенная патология – нервно-психические расстройства, которым подвержен каждый 20-й молодой человек, причем каждый 9-й из этого числа страдает алкогольной, наркотической или токсикологической зависимостью.

Но какая связь между перечисленными выше пороками человека, психическими болезнями и духовным здоровьем? Что же вообще такое духовное здоровье?

С точки зрения психологии, духовное здоровье – это:

- быть устойчивым к стрессам;
- уметь управлять своими мыслями и эмоциями;
- быть доброжелательным к людям, видеть в них особенности, а не недостатки;
- адекватно воспринимать все, что происходит в жизни;
- быть спокойным, уравновешенным, собранным и т. д.

Существуют три вида здоровья:

физическое, психическое и нравственное (социальное).

Физическое здоровье – это естественное состояние организма как саморегулирующейся системы, обусловленное нормальным функционированием всех его органов и систем.

Психическое здоровье (духовное, душевное, ментальное) – это состояние благополучия, при котором человек может реализовать свой ресурсный потенциал, справляться с жизненными стрессами, продуктивно и плодотворно работать.

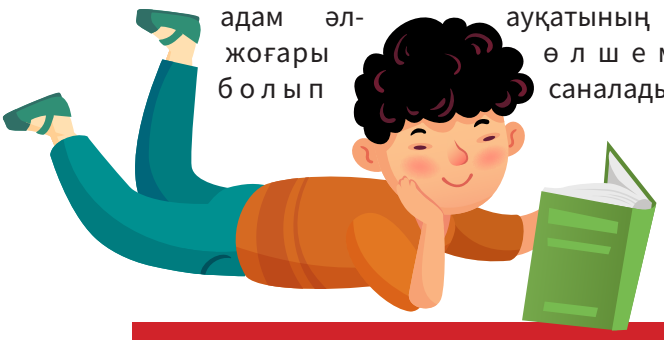
Денсаулықтың үш түрі бар:
физикалық, психикалық және моральдық (әлеуметтік).

Физикалық денсаулық – бұл ағзаның табиғи күйі, барлық органдар мен жүйелердің қалыпты жұмыс істеуіне байланысты өзін-өзі реттейтін жүйе.

Психикалық денсаулық (рухани, психикалық, ментальды) – бұл адам өзінің ресурстық әлеуетін іске асыра алатын, өмірлік күйзелістермен күресетін, өнімді және жемісті жұмыс істей алатын хал-ахуал жағдайы. Бұл мидың күйіне байланысты және ойлау, зейін мен есте сақтау деңгейі мен сапасымен, эмоционалды тұрақтылық дәрежесімен, ерікті қасиеттердің дамуымен және т. б. сипатталады.

Моральдық денсаулық адамның әлеуметтік өмірінің негізі болып табылатын моральдық принциптермен анықталады. Оның айрықша белгілері: еңбекке саналы көзқарас, адамзаттың мәдени мұрасы мен рухани тәжірибесін игеру, оның барлық салаларында қалыпты, салауатты өмір салтына қайшы келетін әдет-ғұрыптар мен әдеттерден белсенді бас тарту және олармен күресу.

Физикалық және психикалық тұрғыда сау адам мінез-құлықтың моральдық-этикалық нормаларын елемейтін болса, моральдық принциптерден айырылуы мүмкін. Сондықтан адамгершілік денсаулық адам әл-ауқатының ең жоғары өлшемі болып саналады.

Салауатты өмір салты төмендегі негізгі элементтерді қамтиды:

- жемісті еңбек;
- ұтымды еңбек режимі және демалу;
- жаман әдеттерді жою;
- оңтайлы қозғалыс режимі;
- жеке гигиена;
- шынығу;
- дұрыс тамақтану және т. б.

Оно зависит от состояния головного мозга и характеризуется уровнем и качеством мышления, внимания и памяти, степенью эмоциональной устойчивости, развитием волевых качеств и т. д.

Нравственное здоровье определяется теми моральными принципами, которые являются основой социальной жизни человека. Его отличительные признаки: сознательное отношение к труду, овладение культурным наследием и духовным опытом человечества, активное неприятие и борьба с нравами и привычками, противоречащими нормальному, здоровому образу жизни во всех ее сферах.

Физически и психически здоровый человек может быть лишен нравственных принципов, если он пренебрегает морально-этическими нормами поведения. Поэтому нравственное здоровье считается высшей мерой человеческого благополучия.

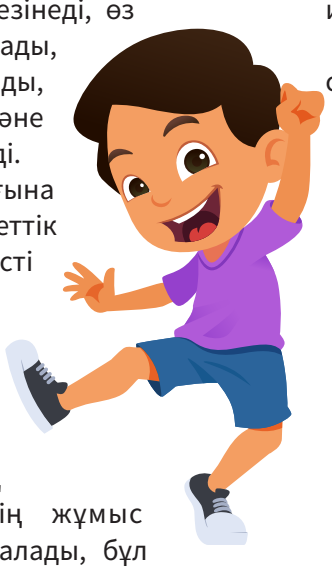
Здоровый и духовно развитый человек счастлив: он отлично себя чувствует, получает удовлетворение от своей работы, стремится к самоусовершенствованию, достигая неувядающей молодости духа и внутренней красоты.

Здоровый образ жизни включает в себя основные элементы:

- плодотворный труд;
- рациональный режим труда и отдыха;
- искоренение вредных привычек;
- оптимальный двигательный режим;
- личная гигиена;
- закаливание;
- рациональное питание и т. д.

На здоровье человека оказывают влияние биологические и социальные факторы. Плодотворный труд – важнейший элемент здорового образа жизни, а рациональный режим труда и отдыха – его необходимое условие. При правильном и строго соблюдаемом режиме вырабатывается четкий ритм функционирования организма, что создает оптимальные условия для работы и отдыха и тем самым способствует укреплению

Дені сау және рухани дамыған адам бақытты: ол өзін жақсы сезінеді, өз жұмысынан қанағат алады, өзін-өзі жетілдіруге ұмтылады, рухтың өшпес жастығына және ішкі сұлулыққа қол жеткізеді.

Адам денсаулығына биологиялық және әлеуметтік факторлар әсер етеді. Жемісті еңбек – салауатты өмір салтының маңызды элементі, ал еңбек пен демалыстың ұтымды режимі – оның қажетті шарты. Дұрыс және қатаң сақталған режиммен дененің жұмыс істеуінің нақты ритмі жасалады, бұл жұмыс пен демалу үшін оңтайлы жағдай жасайды және осылайша денсаулықты нығайтуға, өнімділікті жақсартуға және еңбек өнімділігін арттыруға ықпал етеді.

Балалардың салауатты және толыққанды өмір сүруіне жағдай жасау үшін оларға айналасындағы ересектер тарапынан тиісті көмек көрсету қажет. Баланы стресстік жағдайларға қарсы тұруға, сәтсіздіктерден үмітсіздікке жол бермеуге, жігерлі және оптимистік болуға деген ұмтылысты тәрбиелеуге, ерік-жігерді, өзіне деген сенімділікті, қиындықтардан қорықпау қабілетін дамытуға, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастыруға, денсаулығын бағалауға, қорғауға және нығайтуға үйрету маңызды.

Оқытудың сәттілігі баланың денсаулық жағдайымен анықталады. Мектепте балалардың денсаулығын сақтау мен нығайтудың әртүрлі жолдары бар: баланың жасына, жеке ерекшеліктеріне сәйкес тәрбие процесін ұйымдастыру, оқыту мен тәрбиелеу әдістерін таңдау, іс-шараларды өткізудің ұтымды режимі, физикалық денсаулықты нығайту, денсаулық сақтау технологияларын қолдану, салауатты өмір салты мәдениетін тәрбиелеу және т.б. Адамның психологиялық денсаулығы руханиятпен тікелей байланысты, жалпы мәдени, дәстүрлі, ұлттық, халықтық және отбасылық құндылықтарға назар аударады. Егер адамның моральдық-этикалық негізі болмаса, онда оның толыққанды психологиялық денсаулығы туралы айту мүмкін емес. Рефлексология

здоровья, улучшению работоспособности и повышению производительности труда.

Важно научить ребенка противостоять стрессовым ситуациям, не поддаваться унынию из-за неудач, воспитывать желание быть бодрым и оптимистичным, развивать волевые качества, уверенность в себе, способность не бояться трудностей, формировать умение общаться со сверстниками и взрослыми, ценить, беречь и укреплять свое здоровье.

Чтобы обеспечить детям условия для здоровой и полноценной жизни, необходимо оказание им соответствующей помощи со стороны окружающих взрослых.

Успешность обучения определяется состоянием здоровья ребенка. В школе существуют различные пути сбережения и укрепления здоровья детей: организация воспитательного процесса в соответствии с возрастными, индивидуальными особенностями ребенка, выбор методик обучения и воспитания, рациональный режим проведения мероприятий, укрепление физического здоровья, использование технологий сохранения здоровья, воспитание культуры здорового образа жизни и т. д.

Психологическое здоровье человека напрямую связано с духовностью, с ориентацией на общекультурные, традиционные, национальные, народные и семейные ценности. Если у человека нет морально-этической базы, то невозможно говорить о его полноценном психологическом здоровье.

Основоположник рефлексологии и патопсихологии, академик В. М. Бехтерев писал, что для формирования из ребенка здоровой личности необходимо его нравственное воспитание: «Как для правильного развития тела необходимо правильное питание, так и для умственного развития личности требуется предоставление ей пищи духовной».

мен патопсихологияның негізін қалаушы, академик В.М.Бехтерев баладан дені сау тұлғаны қалыптастыру үшін оның адамгершілік тәрбиесі қажет деп жазды: «Дененің дұрыс дамуы үшін дұрыс тамақтану қажет сияқты, адамның ақыл-ой дамуы үшін де оған рухани тамақ беру қажет».

Мұғалімнің жұмысы, әсіресе мектеп-интернат жағдайында, баланың өміріне тікелей қатысу болып табылады. Сіз онымен бірге бәрін жасайсыз: таңертең ояну, кешке ұйықтауға дайындалу, үй тапсырмасын орындау, екіліктердің және сынған ойыншықтың «трагедиясы», тәрбиешінің мақтау сөзі және футбол алаңында жеңіске жету. Көптеген балаларымыздың ата-аналары жоқ, болса да, оларды ата-ана деп атау қиын. Сондықтан олардың барлығына махаббат қажет. Менің интернаттағы жұмысым – бұл менің қалауым, нақты адамдарға – шынымен мұқтаж адамдарға көмектесуім керек екенін бірінші рет сезіндім.

Работа педагога, особенно в условиях школы-интерната, – это непосредственное участие в самой жизни ребенка. Ты проживаешь с ним все: утренний подъем и подготовку ко сну, выполнение домашнего задания, «трагедию» двойки и поломанной игрушки, радости от похвалы воспитателя и победы на футбольном поле… У многих из наших детей нет родителей, а если и есть, то их трудно назвать таковыми. Поэтому все они нуждаются в любви. В интернате я впервые почувствовала, что моя работа – это мое призвание, моя помощь конкретным людям – тем, кто в этом действительно нуждается.

Мне по душе слова великого педагога Песталоцци: «Существенно необходимо, чтобы отношения педагога к детям были чисто родительские, совершенно подобные истинным семейным отношениям…» И мы в нашем интернате стараемся создать по-настоящему семейную атмосферу. А для этого, прежде всего, нужно стараться

Маған ұлы педагог Песталоццидің сөздері ұнайды: «Мұғалімнің балаларға деген қарым-қатынасы нағыз отбасылық қарым-қатынас сияқты болуы керек».

Біз интернатта шынайы отбасылық атмосфераны құруға тырысамыз. Бұл үшін, ең алдымен, балалардың сеніміне ие болуға тырысу керек. Егер бұған қол жеткізілсе, қалғанының бәрі өздігінен келеді деп ойлаймын.

Интернатта тұрақты негізде сыныптан тыс іс-шаралар өткізіледі: қызықты адамдармен кездесу, жылжымалы және зияткерлік ойындар, («Этикеттің заманауи қағидаттары», «Қазақстан рәміздері», «Егер досыммен жолға шықса», «Менің отбасым – менің байлығым», «Мамандықтар әлемінде») сынып сағаттарының топтамасы, мерекелер, Отан қорғаушылар күніне, Жеңіс күніне, шығармашылық жұмыстар көрмесі және т. б. арналған сынып сағаттарының топтамасы.

Дене шынықтыру негіздерін қалыптастыру, салауатты өмір салтына

заслужить доверие и расположение детей. Если это будет достигнуто, думаю, все остальное придет само собой.

В интернате на постоянной основе проводятся внеклассные мероприятия: встречи с интересными людьми, подвижные и интеллектуальные игры, серии классных часов («Современные принципы этикета», «Символы Казахстана», «Если с другом вышел в путь», «Моя семья – мое богатство», «В мире профессий»), праздники, посвященные Дню защитника Отечества, Дню Победы, серии классных часов, выставки творческих работ и др.

Для формирования основ физической культуры, воспитания потребности в здоровом образе жизни, профилактики табакокурения и наркомании проводятся мероприятия: «Школа здорового образа жизни», «Веселые старты», устный журнал

деген қажеттілікті тәрбиелеу, темекі шегу мен нашақорлықтың алдын алу үшін «Салауатты өмір салты мектебі», «Көңілді старттар» іс-шаралары өткізіледі, «Спорттық калейдоскоп» ауызша журналы, «Лас қол аурулары туралы», «Салауатты өмір салтының құпиялары», «Салауатты денеде – салауатты рух», «Күн, ауа және су – біздің ең жақсы достарымыз!», «Жаман әдеттердің алдын алу туралы» және т.б. тақырыптық сағаттар.

Балалардың өмірі, денсаулығы мен әлауқаты олардың қауіпсіздігін қамтамасыз етумен тікелей байланысты. Оқу-ағарту министрі Ғани Бектайұлы Бейсембаев еліміздің педагогикалық қоғамының алдына дәл осындай міндет қойды. Оны шешудің бір жолы – оқушылардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру. Әрбір бала өзін мемлекеттің қорғауында екенін, оның жеке басына қол сұғылмайтынын және барлық құқықтар конституциялық-заңнамалық деңгейде қорғалатынын білуі тиіс.

Құқықтық мәдениет-оқушылардың өз құқықтары мен бостандықтарын саналы түрде қабылдауының, заңдарды саналы түрде сақтауының маңызды шарттарының бірі. Статистика көрсеткендей, жастар қылмысының динамикасы өсуде. Жастар ортасында заңды, құқықты және т.б. құрметтемеу үрдісі басым.

Оқушыларды құқықтық тәрбиелеудің мақсаты – азаматтық-әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру және құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Ол мыналарға бағытталған шаралар кешенінен тұрады: заңдарды, құқықты, құқықтық нормаларды құрметтеу; заңдарды сақтау қоғамдағы өмірдің қажетті бөлігі екенін түсіну; құқық бұзушылықтардың негізгі түрлерімен және олар үшін жауапкершілікпен танысу; негізгі ұғымдарды ашу: заң, Конституция, кодекс, құқықтық норма, адамның құқықтары мен міндеттері, қылмыс, жаза және т.б.

Тәрбие – бұл шексіз процесс, өйткені балаларды тәрбиелеу және оқыту кезінде мұғалім оларды күн сайын, сағат сайын, минут сайын шабыттандыру үшін үнемі өзі оқуы керек. Ушинскийдің «Мұғалім оқыған кезде ғана өмір сүреді. Ол оқуды тоқтатқаннан кейін оның бойындағы мұғалім өледі» деген әйгілі сөздері әр мұғалімнің ұраны болуы керек.

«Спортивный калейдоскоп», тематические часы «О болезнях грязных рук», «Секреты здорового образа жизни», «В здоровом теле – здоровый дух», «Солнце, воздух и вода – наши лучшие друзья!», «О профилактике вредных привычек» и т. д.

Жизнь, здоровье и благополучие детей напрямую связаны с обеспечением их безопасности. Именно такую задачу поставил перед педагогической общественностью страны министр просвещения Гани Бектаевич Бейсембаев. И один из путей ее решения – формирование правовой культуры школьников. Каждый ребенок должен знать, что он находится под охраной государства, его личность неприкосновенна, а все права защищены на конституционно-законодательном уровне.

Правовая культура – одно из важнейших условий осознанного восприятия школьниками своих прав и свобод, сознательного соблюдения законов. Как свидетельствует статистика, динамика молодежной преступности имеет тенденции к возрастанию. В молодежной среде процветают неуважение к закону, праву, правовой нигилизм и т. п.

Цели правового воспитания школьников – формирование гражданско-социальной ответственности и предупреждение правонарушений. Оно состоит из комплекса мер, направленных на: уважение к законам, праву, правовым нормам; осознание, что соблюдение законов – необходимая часть жизни в обществе; ознакомление с главными видами правонарушений и ответственности за них; раскрытие базовых понятий: закон, Конституция, кодекс, правовая норма, права и обязанности человека, преступление, наказание и т. д.

Воспитание – процесс бесконечный, ведь воспитывая и обучая детей, педагог должен сам постоянно учиться, чтобы творить и вдохновлять каждый день, каждый час, каждую минуту. Знаменитые слова Ушинского «Учитель живет до тех пор, пока он учится. Как только он перестает учиться, в нем умирает учитель» должны стать девизом каждого педагога.

ЗАҢ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ:
БІЗ БАЛАБАҚШАДАН БАСТАП ҮЙРЕНЕМІЗ

ЗАКОН И ПРАВО:
ИЗУЧАЕМ С ДЕТСКОГО САДА

Д. В. Гулиева,
педагог-психолог,
«Дельфинчик» бөбекжай-бақшасы»
КМҚК,
Лисаков қ.,
Қостанай облысы

18 жасқа дейін мен баламын.

Алғаш рет баланың жеке басына қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы белсенді күрес мәселесін белгілі ресейлік педагог, теоретик және еркін тәрбие беруді насихаттаушы К.Н.Вентцель (1857–1947) көтерді. 1917 жылы «Бала құқықтары декларациясында» (әлемдік тәжірибеде алғашқылардың бірі болып) ол балаларға ересектермен тең бостандықтар мен құқықтарды (тәрбие мен білім беру, олардың қабілеттері мен дарындарын дамыту, еркін ойлау, балалар ұйымдары мен бірлестіктерін құру және т.б.) жариялады. Жазалар ағартушылық сипаттағы шаралармен ауыстырылды, балалар тәрбиешілерді таңдауға, ата-анасынан жаман қарым-қатынас жағдайында кетуге, мектепке мәжбүрлеп бармауға және т.б. Бұл ретте Вентцель отбасы мен мектептің жойылуын емес, балаларға қатысты заңсыз әрекеттерге жол бермеуді және оларға өздерінің өмірлік ұстанымдарын белсенді түрде көрсетуге мүмкіндік беру қажеттілігін білдірді. Еркін тәрбие берудің көптеген идеялары (жеке тұлғаны құрметтеу, өзін-өзі басқару қағидаттарында ұйымдастырылған мектеп-қоғамдастық құру, шығармашылық қабілеттерін ашу, білімнің өмірмен, табиғатпен байланысы және т.б.) педагогикалық ғылымды одан әрі дамы-

Д. В. Гулиева,
педагог-психолог,
КГКП «Ясли-сад «Дельфинчик»,
г. Лисаковск,
Костанайская область

До 18 лет я – ребенок.

Впервые вопрос о правах детей поставил известный российский педагог, теоретик и пропагандист свободного воспитания К. Н. Вентцель (1857–1947), активно боровшийся против насилия над личностью ребенка. В 1917 г. в «Декларации прав ребенка» (одной из первых в мировой практике) он провозгласил для детей равные со взрослыми свободы и права (на воспитание и образование, развитие своих способностей и дарований, свободное выражение мыслей, создание детских организаций и объединений и др.). Наказания заменялись мерами просветительского характера, дети получали право выбирать себе воспитателей, уходить от родителей в случае плохого обращения, не посещать школу в принудительном порядке и т. д. При этом Вентцель имел в виду не разрушение семьи и школы, а недопустимость противоправных действий в отношении детей и необходимость предоставления им возможностей активно проявлять свою жизненную позицию. Многие идеи свободного воспитания (уважение к личности, создание школы-общины, организованной на принципах самоуправления, раскрытие творческих способностей, связь образования с жизнью, природой и др.) нашли применение в

туда қолданылды, ал Вентцель жариялаған принциптер БҰҰ-ның Адам құқықтары туралы конвенциясына енді.

Атақты поляк ағартушы, жазушы, публицист, дәрігер және қоғам қайраткері Я.Корчак «Баланың құрметке құқығы» (1929) кітабында балалардың жеке басын, адамдық қадір-қасиетін, өмірлік ұстанымын және т.б. көрсету құқығын қорғады.

Егер сіз нәресте үшін әлеуметтік әлемді жақын және түсінікті етсеңіз, бұл оның белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастыруға көмектеседі. Сондықтан балабақша өз оқушыларына қарапайым құқықтық білім беруі керек.

дальнейшем развитии педагогической науки, а провозглашенные Вентцелем принципы вошли в Конвенцию ООН о правах человека.

Знаменитый польский педагог, писатель, публицист, врач и общественный деятель Я. Корчак в книге «Право ребенка на уважение» (1929 г.) отстаивал право детей на проявление своей индивидуальности, человеческое достоинство, жизненную позицию и т. д.

Дошкольный возраст – период, когда начинает складываться мировоззрение ребенка, его самосознание, отношение к другим людям.

Мектепке дейінгі жас — баланың дүниетанымы, оның өзін-өзі тануы, басқа адамдарға деген көзқарасы қалыптаса бастайтын кезең.

Одна из задач дошкольного воспитания и обучения – сделать социальный мир для малыша близким и понятным, что поможет сформировать у него активную жизненную позицию. Поэтому детский сад должен давать своим воспитанникам элементарные правовые знания.

Цель правового воспитания дошкольников – формирование основ правового сознания, мышления, первичного понимания своих прав и обязанностей, развитие социальной и гражданской активности, осознанной потребности соблюдать законы, мыслить и действовать в соответствии с ними.

Мектеп жасына дейінгі балаларды құқықтық тәрбиелеудің мақсаты-құқықтық сана, ойлау негіздерін қалыптастыру, олардың құқықтары мен міндеттерін бастапқы түсіну, әлеуметтік және азаматтық белсенділікті, саналы қажеттілікті дамыту.

Міндеттері:

- балалардың өздерін жайлы, жағымды сезінуі үшін жағдай жасау;
- әлеуметтік-коммуникативтік дағдыларды, достасу, ынтымақтасу қабілетін дамыту;
- ұжымдық-топтық қызмет дағдыларын қалыптастыру;
- барлық адамдарға, олардың шығу тегіне, нәсіліне және ұлтына, тіліне, жынысына, жасына, жеке және мінез-құлық ерекшеліктеріне, оның ішінде сыртқы келбеті мен физикалық кемшіліктеріне қарамастан құрмет пен төзімділікке тәрбиелеу;
- өзін-өзі бағалау, өз құқықтары мен бостандықтарын, өзі және жақын адамдары, басталған іс, берілген сөз және т.б. үшін жауапкершілік сезімін қалыптастыру;
- басқа адамның қадір-қасиетін, жеке құқықтарын, дүниетанымын құрметтеуге тәрбиелеу;
- әлеуметтік нормалар мен мінез-құлық ережелерінің мәні мен мағынасын ашу;
- балаларды өз жасына сәйкес нысанда адамның құқықтарын қорғау және міндеттерін сақтау жөніндегі негізгі нормативтік-құқықтық құжаттармен, олар үшін құқық бұзушылық пен жауапкершілік түрлерімен және т. б. таныстыру.

Мектеп жасына дейінгі балаларды құқықтық тәрбиелеудің негізгі бағыттары:

- балаларға олардың негізгі құқықтары мен міндеттері туралы алғашқы түсініктер беру;
- өз мінез-құлқын және басқа адамдардың іс-әрекеттерін құқықтық нормаларға сәйкес бағалауға үйрету;

Задачи:

- создавать условия для развития у детей положительного, позитивного самоощущения;
- развивать социально-коммуникативные навыки, умение дружить, сотрудничать;
- формировать навыки коллективно-групповой деятельности;
- воспитывать уважение и терпимость ко всем людям, независимо от их происхождения, расовой и национальной принадлежности, языка, пола, возраста, личностного и поведенческого своеобразия, в том числе внешнего облика и физических недостатков;
- способствовать формированию чувства собственного достоинства, осознанию своих прав и свобод, ответственности за себя и близких людей, за начатое дело, данное слово и т. д.;
- воспитывать уважение к достоинству, личным правам, мировоззрению другого человека;
- раскрывать смысл и значение общественных норм и правил поведения;
- знакомить детей в соответствующей их возрасту форме с основными нормативно-правовыми документами по защите прав и соблюдению обязанностей человека, видами правонарушений и ответственности за них и т. д.

Ключевые направления правового воспитания дошкольников:

- дать детям первичные представления об их главных правах и обязанностях;
- учить оценивать свое поведение и поступки других людей в соответствии с правовыми нормами;
- формировать навыки безконфликтного решения проблем и разногласий законными, адекватными способами с учетом мнений, желаний и потребностей других людей;
- воспитывать в детях положительные личностные качества: активность, инициативность, самостоятельность, честность, вежливость, уважение, ответственность и др.

◆ басқа адамдардың пікірлерін, тілектері мен қажеттіліктерін ескере отырып, проблемалар мен келіспеушіліктерді заңды, барабар тәсілдермен жанжалсыз шешу дағдыларын қалыптастыру;

◆ балаларда жағымды жеке қасиеттерді тәрбиелеу: белсенділік, бастамашылдық, дербестік, адалдық, сыпайылық, құрмет, жауапкершілік және т. б.

◆ адамдар арасындағы қатынастарды реттейтін негізгі құқықтық құжаттармен таныстыру және т. б.

Мектепке дейінгі құқықтық тәрбие процесі келесі компоненттерді қамтиды:

◆ ақпараттық-танымдық;
◆ эмоционалды бағалау;
◆ мінез-құлық белсенділігі.

Құқықтық тәрбие жұмысы үш негізгі блоктан тұрады:

1) балалармен ұйымдастырылған білім беру қызметі;
2) тәрбиешілермен әдістемелік жұмыс;
3) ата-аналармен өзара іс-қимыл.

Орта мектепке дейінгі буыннан құқықтық кеңістікті игеруді бастаған жөн. Бұл жаста (төрт-бес жас) адамгершілік тәрбиесіне назар аудару керек. Мұғалім балалардың санасында құқықтық мінез-құлықтың негіздерін қалайды: қалай әрекет етуге болады және мүмкін емес, оларға қандай әрекеттер адамның өзіне және айналасындағы адамдарға зиян тигізетінін түсінуге көмектеседі. Балалар біртіндеп өздерінің даралығы мен бірегейлігін, өз өмірінің, отбасының құндылығын түсінеді, негізгі қажеттіліктерді екінші қажеттіліктерден, мәңгілік құндылықтарды уақытша және т.б. ажыратуды үйренеді.

Құқықтық тәрбиенің негізгі қағидасы – белгілі бір құбылыстар, ойлар, сөздер, әрекеттер және т.б. мысалында әлеуметтік нормаларды білу.

Бұл өмірден, көркем әдебиеттен, ертегілерден, мультфильмдерден және т.б. Ол нақты немесе ойдан шығарылған

◆ знакомить с основными правовыми документами, регламентирующими отношения между людьми и т. д.

Процесс дошкольного правового воспитания включает в себя компоненты:

◆ информационно-познавательный;
◆ эмоционально-оценочный;
◆ поведенческо-деятельностный.

Работа по правовому воспитанию состоит из трех основных блоков:

1) организованная образовательная деятельность с детьми;
2) методическая работа
с воспитателями;
3) взаимодействие с родителями.

Начинать осваивать правовое пространство целесообразно со среднего дошкольного звена. В этом возрасте (четыре-пять лет) основное внимание нужно уделять нравственному воспитанию. Педагог закладывает в сознание малышей основы правового поведения: как можно поступать, а как нельзя, помогает им осознать, какие действия приносят вред самому человеку и окружающим его людям. Ребята постепенно осознают свою индивидуальность и уникальность, ценность собственной жизни, своей семьи, учатся отличать главные потребности от второстепенных, вечные ценности от временных и т. д.

Основной принцип правового воспитания – познание социальных норм на примере конкретных явлений, мыслей, слов, действий, поступков и т. д. Это могут быть реальные или вымышленные ситуации из жизни, художественной литературы, сказок, мультфильмов и др. Можно спросить у детей, что бы они попросили у золотой рыбки для всех людей или каким образом поступили бы, если бы нашли цветик-семицветик.

Реализуя процесс правового воспитания, педагоги детского сада используют различные методы, средства и формы деятельности.

жағдайлар болуы мүмкін. Балалардан барлық адамдар үшін алтын балықтан не сұрайтыны және цветик-семицветик гүлін тапса, не істейтіні туралы сұрауға болады.

Құқықтық тәрбие процесін жүзеге асыра отырып, балабақша мұғалімдері әртүрлі әдістерді, құралдарды және қызмет түрлерін қолданады.

Бақылау әдісі. Тәрбиеші балаларға отбасы мүшелерін бақылауды ұсынады: олар бір-біріне қалай қарайды, реніштерді кешіре ме, оларды не қуантады немесе қайғыртады және т.б.

Сабақтарға ойын компонентін қосу. Балаларға ертегі кейіпкерлері немесе жануарлар келіп, мәселелерін шешуге көмектеседі. Кейіпкер оларға өз тарихын айта алады (Буратино әкесі Карлоның оған азбука сатып алғысы келмейтініне шағымданады). Кейіпкер әр түрлі проблемалық жағдайларға

Метод наблюдения. Воспитатель предлагает детям понаблюдать за членами их семьи: как они относятся друг к другу, прощают ли обиды, что их радует или огорчает и т. д.

Включение в занятия игрового компонента. К детям приходят сказочные персонажи или животные, которым они помогают решить их проблемы. Герой может рассказать им свою историю (Буратино жалуется, что папа Карло не хочет покупать ему азбуку). Персонаж может быть сквозным на всех занятиях, например, маленький человечек, который попадает в различные проблемные ситуации.

Метод драматизации позволяет детям прочувствовать другого человека, войти в его положение (например, если бы я был зайчиком, которого лиса выгнала из избушки, или Золушкой, которой мачеха не дает отдохнуть). Этот прием воспитывает чуткость, эмпатию, способность сопереживать людям.

Проблемно-поисковый метод: отгадывание загадок, в старшем дошкольном звене – решение кроссвордов и ребусов.

Продуктивная деятельность: коллективное создание книжек-малышек, плакатов, изготовление эмблем, символов и др. Воспитанники старшей и подготовительной групп могут сами делать карточки для дидактических игр. Воспитатель вместе с детьми организовывает в группе выставки любимых вещей (игрушек, книжек, рисунков, аппликаций, фотографий и пр.). При отборе экспонатов у ребят закрепляется понятие о том, что каждый человек имеет право на свои личные вещи, которыми он дорожит и к которым окружающие должны относиться с уважением. Можно предложить каждому ребенку рассказать о своем экспонате, объяснить, чем он ему нравится.

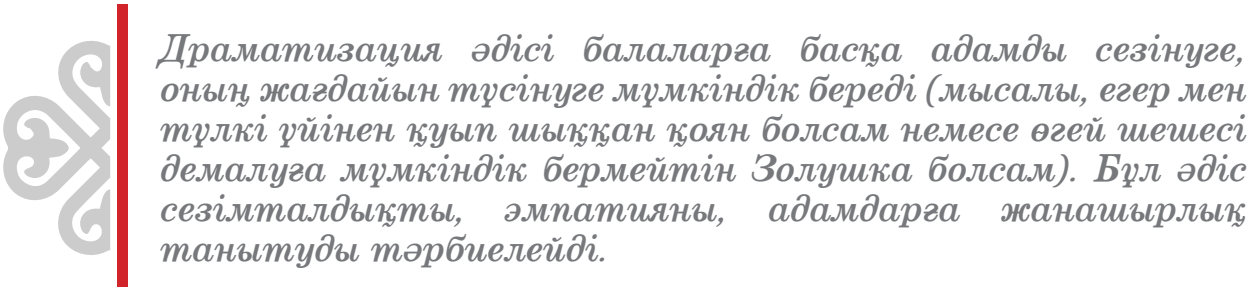
Развивающая среда в дошкольной организации образования (ДОО) должна отвечать принципам демократизма: каждый член детского коллектива имеет свободный доступ ко всем игрушкам,

тап болатын кішкентай адам сияқты барлық іс-шараларға қатыса алады.

Драматизация әдісі балаларға басқа адамды сезінуге, оның жағдайын түсінуге мүмкіндік береді (мысалы, егер мен түлкі үйінен қуып шыққан қоян болсам немесе өгей шешесі демалуға мүмкіндік бермейтін Золушка болсам). Бұл әдіс сезімталдықты, эмпатияны, адамдарға жанашырлық танытуды тәрбиелейді.

Проблемалық-іздеу әдісі: жұмбақтарды шешу, мектепке дейінгі аға буында – кроссвордтар мен ребустарды шешу.

Өнімді іс-әрекет: бірлесіп шағын кітапшалар, плакаттар, эмблемалар, рәміздер жасау және т.б. Үлкен және дайындық топтарының тәрбиеленушілері дидактикалық ойындарға карталар жасай алады. Мұғалім балалармен бірге топта сүйікті заттардың (ойыншықтар, кітаптар, суреттер, аппликациялар, фотосуреттер және т.б.) көрмелерін ұйымдастырады.

Балалардағы экспонаттарды іріктеу кезінде әр адамның өзі бағалайтын жеке заттарға құқығы бар екенін және айналасындағылар оған құрметпен қарау керектігі туралы түсінік бекітіледі. Сіз әр балаға өз экспонаты туралы айтуға, оған не ұнайтынын түсіндіруді ұсына аласыз.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы (МББҰ) дамыту ортасы демократизм қағидаттарына жауап беруі керек: балалар ұжымының әрбір мүшесі барлық ойыншықтарға, интерьер заттарына, білім беру ресурстарына (оқу құралдары, сурет альбомдары, модельдеу материалдары, аппликациялар, кеңсе керек-жарақтары және т.б.) еркін қол жеткізе алады.

Құқықтық ұғымдар мен терминдер мектеп жасына дейінгі балалар үшін мүлдем жаңа материал болғандықтан, оны қабылдау және ассимиляциялау өте қиын. Сондықтан оқу процесін визуализациялау үшін визуалды-иллюстрациялық құрал-

Поскольку правовые понятия и термины – совершенно новый материал для дошкольников, он достаточно сложен для восприятия и усвоения. Поэтому рекомендуется использовать максимум **наглядно-иллюстративных средств** для визуализации процесса обучения: картинки, плакаты, схемы, инфографика и др.

Универсальным средством создания правового пространства в ДОО является **игра.** Она помогает детям познавать окружающий мир, социум, овладевать навыками общения и этичного поведения, нарабатывать свой личный жизненный опыт. Используются игры самой различной тематики: словесные, дидактические, настольные, сюжетно-ролевые, игры на воображение, подвижные, игры-драматизации и др.

Словесные игры. Одно из самых простых для ребенка правовых понятий – право на имя. Сделать игру более увлекательной помогут элементы подвижности: мячи, шарики, флажки, ленточки и т. д.

Назови ласково. Ребенок называет свое имя и рассказывает, как ласково зовут его дома (может быть несколько вариантов). За каждый ответ педагог вручает фишку. После подведения итогов определяется имя-победитель.

Кто в каком доме живет (право на жилье и его неприкосновенность). Воспитатель по очереди бросает мяч детям, называя животное или насекомое, а они называют жилище (пчела – улей, медведь – берлога и т. д.).

Игры-драматизации и на развитие воображения. Дети инсценируют

дарды барынша пайдалану ұсынылады: суреттер, плакаттар, диаграммалар, инфографика және т. б.

МБББҰ-да құқықтық кеңістікті құрудың әмбебап құралы – ойын. Ол балаларға қоршаған әлемді, қоғамды білуге, қарым-қатынас пен этикалық мінез-құлық дағдыларын игеруге, жеке өмірлік тәжірибелерін қалыптастыруға көмектеседі. Әр түрлі тақырыптағы ойындар қолданылады: ауызша, дидактикалық, үстел үсті, сюжеттік-рөлдік ойындар, қиял ойындары, қозғалыс ойындары, драмалық ойындар және т. б.

Ауызша ойындар. Бала үшін ең қарапайым құқықтық ұғымдардың бірі – ат қою құқығы. Ұтқырлық элементтері ойынды қызықты етуге көмектеседі: доптар, шарлар, жалаулар, ленталар және т. б.

Еркелетіп атаңыз. Бала өз атын атайды және оның үйінде қалай еркелетіп аталатынын айтады (бірнеше нұсқа болуы мүмкін). Әр жауап үшін мұғалім чип береді. Қорытындыланғаннан кейін жеңімпаз аты анықталады.

Кім қай үйде тұрады (тұрғын үй құқығы және оған қол сұғылмаушылық). Тәрбиеші кезек-кезек балаларға допты лақтырып, жануарды немесе жәндіктерді атайды, ал олар үйді (ара ұясы, аюдың апаны және т.б.) атайды.

Драматизация және қиялды дамыту ойындары. Балалар жағдайды өмірден, ертегіден, мультфильмнен сахналайды немесе өз тарихын ойлап табады.

Үстел үсті ойындары «Біз дұрыс жасаймыз», «Жақсы және жаман» және т.б. суреттерді қолдана отырып.

Қимыл ойындарын құқықтық ұғымдарды игерумен біріктіруге болады. Мысалы: «Орманда серуендеу» (демалу құқығы), «Құтқарушылар» (өмір сүру құқығы) және т.б.

Сюжеттік-рөлдік ойындар. «Аурухана», «Емхана», «Дәріхана», «Жедел жәрдем» сюжеттерін ойын түрінде көрсетуге болады (медициналық көмекке құқық).

Сыпайы түрде сұраңыз (мүлікке иелік ету құқығы және оған қол сұғылмаушылық). Балалар бір-біріне сыпайы түрде жүгіну арқылы ойыншықтарымен алмасады.

ситуацию из жизни, сказки, мультфильма, либо придумывают собственную историю.

Настольно-печатные игры с использованием картинок из серии «Поступаем правильно», «Хорошо и плохо» и т. п.

Подвижные игры можно совместить с усваиванием правовых понятий. Например: «Прогулка по лесу» (право на отдых), «Спасатели» (право на жизнь) и др.

Сюжетно-ролевые игры. Можно обыграть сюжеты: «Больница», «Поликлиника», «Аптека», «Скорая помощь» (право на медицинскую помощь).

Попроси вежливо (право на владение имуществом и его неприкосновенность). Дети обмениваются своими игрушками, обращаясь друг к другу в вежливой форме.

Также можно предложить ребятам закрыть глаза и вообразить себя, например, букашкой. Они должны прочувствовать беззащитность этого маленького существа, рассказать о своих ощущениях и о том, как нужно вести себя людям, чтобы насекомое было уверено в своей безопасности (право на жизнь, ее неприкосновенность и безопасность).

Сондай-ақ, балаларды көздерін жұмып, өздерін жәндік ретінде елестетуді ұсыну. Олар осы кішкентай тіршілік иесінің қорғансыздығын сезінуі керек, олардың сезімдері туралы және жәндіктердің өз қауіпсіздігіне сенімді болуы үшін адамдарға өзін қалай ұстау керектігі туралы айтуы керек (өмір сүру құқығы, оның қол сұғылмаушылығы және қауіпсіздігі).

Менің арманымдағы балабақша. Балалар тапсырма алады – әдеттегі күн тәртібі мен мінез-құлық ережелері жоқ балабақшаны ойлап табу (сабақ, тамақтану, күндізгі ұйқы, серуендеу, тыныштықты сақтау, топта тазалықты сақтау, қол жуу және т.б.) және балалардың өзін қалай ұстайтынын айту. Бірнеше әңгіме тыңдағаннан кейін мұғалім кішкентайлармен бірге барлық нәрседе тәртіп болуы керек (заңдарды, нормалар

Детский сад мой мечты. Ребята получают задание – придумать свой детский сад, в котором бы отсутствовали привычные режим дня и правила поведения (занятия, прием пищи, дневной сон, прогулки, соблюдение тишины, поддержание чистоты в группе, мытье рук и пр.), и рассказать, как там ведут себя дети. Выслушав несколько рассказов, педагог вместе с малышами делает вывод, что во всем и всегда должен быть порядок (соблюдение законов, норм и правил).

Пантомима «Я помогаю родителям по дому» (правовое понятие обязанности). Дети по очереди жестами и движениями тела изображают домашнюю работу, остальные угадывают, какую именно.

Правовому воспитанию способствует и **моделирование сценок из семейной жизни** («Семья», «Дочки-матери» и др.): каждый член семьи имеет определенные домашние обязанности; дети должны уважать и слушаться родителей, а родители несут ответственность за их воспитание и благополучие.

Құқықтық тәрбиеге отбасылық өмірден («Отбасы», «Қыздар-аналар» және т.б.) көріністерді модельдеу де ықпал етеді: отбасының әр мүшесінің белгілі бір үй міндеттері бар; балалар ата-аналарды құрметтеуі және оларға бағынуы керек, ал ата-аналар олардың тәрбиесі мен әл-ауқатына жауап береді.

мен ережелерді сақтау) деген қорытынды жасайды.

«Мен ата-анама үй шаруашылығында көмектесемін» пантомимасы (жауапкершіліктің құқықтық түсінігі). Балалар кезек-кезек қимылдармен және дене қимылдарымен үй жұмысын бейнелейді, қалғандары оларды табуға тырысады.

Құқықтық тәрбие сабақтарындағы қызмет түрлері.

Құқық негіздері таныстыру сипатында болады және «Дүниетану» («Әлеуметтену» білім беру блогі) оқу бағыты шеңберінде жүзеге асырылады. Жоғары мектепке дейінгі жаста сабақтар әдетте айына бір рет, орта буында жылына бірнеше рет өткізіледі.

Сюжетті құқықтық тақырыптың объективі арқылы қарастыруға болатын ертегілерді оқудың тәрбиелік маңызы зор.

Виды деятельности на занятиях по правовому воспитанию. Знакомство с основами права носит ознакомительный характер и осуществляется в рамках учебного направления «Познание окружающего мира» (образовательный блок «Социализация»). В старшем дошкольном возрасте занятия обычно проводятся один раз в месяц, в среднем звене – несколько раз в год.

Большое воспитательное значение имеет чтение сказок, сюжет которых можно рассмотреть через призму правовой тематики.

«Кот, лиса и петух» (нарушение права на личную неприкосновенность); «Заюшкина избушка», «Теремок», «Три поросенка», «Зимовье зверей» (грубое вторжение в личную жизнь, нарушение права на неприкосновенность жилища);

Некоторые взрослые используют авторитарный стиль общения, запугивают детей, проявляют чрезмерную строгость, даже практикуют телесные наказания. Такие родители обычно не придают значения детским переживаниям, считая их беспредметными и не имеющими серьезных причин. Подобная ситуация очень опасна для психического развития ребенка, формирования его личности.

«Кот, лиса и петух» (жеке басына қол сұғылмаушылық құқығын бұзу); «Заюшкина избушка», «Теремок», «Три поросенка», «Зимовье зверей», «Гуси-лебеди», «Волк и семеро козлят», «Красная шапочка», «Колобок» (өмір мен бостандық құқығын бұзу); «Маша и медведь» (адам бостандығын шектеу, тұтқында ұстау); «Айболит» (медициналық көмек алу құқығы); «Буратино» (білім алу құқығы).

Сабақтың тақырыбы. МДҰ құқықтық тәрбие бойынша сабақтар тұрақты өткізілмейтіндіктен, олардың тақырыбы да әр түрлі емес.

Негізгі тақырыптар

Орта топ: «Менің құқықтарым мен міндеттерім»; «Мен және менің есімім» және т.б.

«Гуси-лебеди», «Волк и семеро козлят», «Красная шапочка», «Колобок» (нарушение права на жизнь и свободу); «Маша и медведь» (ограничение свободы человека, удержание в неволе); «Айболит» (право на медицинскую помощь); «Буратино» (право на образование).

Тематика занятий. Поскольку занятия по правовому воспитанию проводятся в ДОО нерегулярно, то и тематика их не слишком разнообразна.

Основные темы

Средняя группа: «Мои права и обязанности»; «Я и мое имя» и др.

В старшем звене: «Моя страна»; «Мы – граждане»; «Конституция»; «Декларация прав человека»; «Конвенция о правах ребенка»; «Право иметь семью»; «Право на жилище»;

Жоғары буында: «Менің елім»; «Біз азаматтармыз»; «Конституция»; «Адам құқықтары декларациясы»; «Бала құқықтары туралы Конвенция»; «Отбасына ие болу құқығы»; «Тұрғын үйге құқық»; «Мүлікке құқық»; «Бостандық пен теңдікке құқық»; «Демалыс үшін құқық» және т. б.

Қорытынды сабақты «Шындық еліне саяхат» деп атауға болады (Құқықбілу деуге және т.б. болады).

Ата-аналармен құқықтық тәрбие бойынша жұмыс. Тәрбиеленушілеріне құқықтық сананың негіздерін үйрете отырып, мұғалім ата-аналармен тығыз жұмыс істеуі керек, өйткені олардың көпшілігі балаларды тәрбиелеуде айтарлықтай қиындықтарға тап болады: белгілі бір жағдайларда өзін қалай ұстау керектігін білмейді (бағынбау, агрессия, баланың енжарлығы және т.б.). Кейбір ересектер авторитарлық қарым-қатынас стилін қолданады, балаларды қорқытады, шамадан тыс қаталдық танытады, тіпті дене жазасын қолданады. Мұндай ата-аналар, әдетте, балалардың тәжірибесіне мән бермейді, оларды объективті емес және маңызды себептері жоқ деп санайды. Мұндай жағдай баланың психикалық дамуы, оның жеке басының қалыптасуы үшін өте қауіпті.

Ата-аналармен құқықтық тәрбие саласындағы жұмыс әдістері: құқықтық тақырыптағы ата-аналар жиналыстары (мысалы, «Отбасындағы баланың құқықтарын сақтау»); ата-аналарға арналған құқықтық бұрышты рәсімдеу; жеке әңгімелер; отбасыларға бару; тұрақты ауызша және жазбаша кеңес беру және т. б.

Құқықтық мәдениетті қалыптастыру – қоғамның өзекті міндеттерінің бірі. Бұл процесті баланың алғашқы әлеуметтік институты болып табылатын балабақшадан бастау керек. Мұғалімнің міндеті – балаларға күрделі құқықтық ұғымдарды игеруге көмектесетін әдістер мен құралдарды шебер таңдау және ата-аналар мен басқа отбасы мүшелерін осы жұмысқа белсенді тарту. ■

«Право на имущество»; «Право на свободу и равенство»; «Право на отдых» и т. д.

Итоговое занятие можно назвать «Путешествие в страну Правдивию» (можно Правознайкино и пр.).

Работа с родителями по правовому воспитанию. Прививая своим воспитанникам основы правового сознания, педагог должен тесно сотрудничать с родителями, ведь многие из них испытывают значительные трудности в воспитании детей: не знают, как повести себя в определенных ситуациях (непослушание, агрессия, пассивность ребенка и др.). Некоторые взрослые используют авторитарный стиль общения, запугивают детей, проявляют чрезмерную строгость, даже практикуют телесные наказания. Такие родители обычно не придают значения детским переживаниям, считая их беспредметными и не имеющими серьезных причин. Подобная ситуация очень опасна для психического развития ребенка, формирования его личности.

Методы работы с родителями в области правового воспитания: родительские собрания на правовую тематику (например, «Соблюдение прав ребенка в семье»); оформление правового уголка для родителей; индивидуальные беседы; посещение семей; регулярные устные и письменные консультации и т. д.

Воспитание правовой культуры – одна из актуальных задач общества. Начинать этот процесс нужно уже с детского сада – самого первого социального института ребенка. Задача педагога – умело подобрать методы и средства, которые помогут детям овладеть довольно сложными правовыми понятиями, и активно привлекать к этой работе родителей и других членов семьи. ■

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ – БІЛІМ БЕРУ ПРАКТИКАСЫНЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАҒЫТЫ

А. А. Бабикенова,
педагог-модератор,
НЗМ, Орал қ.

А. А. Бабикенова,
педагог-модератор,
НИШ, г. Уральск

Алғаш рет халықаралық деңгейдегі инклюзивті білім беру қағидаттары «Ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру саласындағы қағидаттар, саясат және практикалық қызмет туралы «Саламан декларациясында бекітілді. Ол 1994 жылы ЮНЕСКО қамқорлығымен өткен ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру жөніндегі Дүниежүзілік конференцияда Саламанка қаласында (Испания) қабылданды. Бұл конференцияда инклю-

Впервые принципы инклюзивного образования на международном уровне были зафиксированы в Саламанской декларации «О принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями». Она была принята в 1994 г. на Всемирной конференции по образованию лиц с особыми потребностями, прошедшей под эгидой ЮНЕСКО в г. Саламанка (Испания). На этой

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПЕРСПЕКТИВНОЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ

зия термині халықаралық қолданысқа енгізіліп, инклюзивті білім беру қағидаты жарияланды.

2000 жылы Дакардағы бүкіләлемдік білім беру форумы балалар тобын білім беруден шығару мәселесін шешуді жариялады және әр баланың негізгі сапалы білімге қол жеткізуі керек деген идеяға негізделген «Барлығына арналған білім» (БАБ) Халықаралық қозғалысын бастады.

Еліміздің тәуелсіздігінің таңында мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғау мәселелері мемлекеттің күшейтілген бақылауына алынды, бұл Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы

конференции был введен в международный обиход термин **инклюзия** и провозглашен **принцип инклюзивного образования.**

Всемирный форум по образованию в Дакаре в 2000 г. провозгласил устранение проблемы исключения групп детей из образования и дал старт **Международному движению «Образование для всех»** (ОДВ), которое основано на идее, что каждый ребенок должен иметь доступ к основному качественному образованию.

Еще на заре независимости нашей страны вопросы охраны прав и защиты интересов людей с ограниченными возможностями были взяты под усиленный контроль государства, что законодательно закреплено Постановлением Верховного Совета Республики Казахстан от 8 июня 1994 г.

Закон РК «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» был подписан и вступил в силу в 2002 г.

В 2008 г. Казахстан подписал Конвенцию ООН «О правах инвалидов», где в статье 24 говорится о том, что в целях реализации права граждан на получение образования государства-участники обязаны содействовать развитию системы инклюзивного образования.

2016 г. ознаменован ратификацией Казахстаном Конвенции о борьбе с дискриминацией в области образования и Конвенции о правах инвалидов. Все положения конвенций обозначены

8 маусымдағы қаулысымен заңнамалық түрде бекітілген.

«Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» ҚР Заңына 2002 жылы қол қойылып, күшіне енді.

2008 жылы Қазақстан БҰҰ-ның «Мүгедектердің құқықтары туралы» Конвенциясына қол қойды, онда 24-бапта қатысушы мемлекеттер инклюзивті білім беру жүйесін дамытуға жәрдемдесуге міндетті екендігі айтылған.

2016 ж. Қазақстан Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы конвенцияны және Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялаумен ерекшеленді. Конвенциялардың барлық ережелері ел заңнамасында, оның ішінде «Білім туралы» ҚР Заңында белгіленген.

Әр адамның қабілеттері мен тілектеріне байланысты толық теңдік негізінде барлық азаматтар үшін сапалы оқытудың қолжетімділігі қазақстандық білім берудің барлық деңгейлерінде іске асырылады.

«Білім туралы» ҚР Заңына инклюзивті білім беру ұғымын енгізу – кедергісіз орта құруға, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды (ЕБҚ) қоғамның тең құқылы мүшелері деп тануға, инклюзивті білім беру қағидаттарын сақтай отырып, олардың сапалы білім алуы үшін жағдайларды қамтамасыз етуге үлкен қадам.

2000 жылы Дакардағы бүкіләлемдік білім беру форумы балалар тобын білім беруден шығару мәселесін шешуді жариялады және әр баланың негізгі сапалы білімге қол жеткізуі керек деген идеяға негізделген «Барлығына арналған білім» (БАБ) Халықаралық қозғалысын бастады.

Инклюзивті білім беру қағидаттары бірқатар маңызды құндылықтарды қамтиды:

- қоғам үшін барлық оқушылар мен педагогтердің тең құндылығын тану;
- мектептің барлық оқушыларының мектеп өмірінің барлық аспектілеріне қатысу дәрежесін арттыру және оқушылардың кейбір топтарының оқшаулану деңгейін бір мезгілде төмендету;
- мектеп барлық оқушылардың әр түрлі қажеттіліктеріне толық сәйкес

в законодательстве страны, в том числе и в Законе РК «Об образовании».

Доступность качественного обучения для всех граждан на основе полного равенства в зависимости от способностей и желания каждого реализуется на всех уровнях казахстанского образования.

Включение понятия инклюзивное образование в Закон РК «Об образовании» – большой шаг вперед к созданию безбарьерной среды, к признанию детей с особыми образовательными потребностями (ООП) равноправными членами общества, обеспечению условий для получения ими качественного образования с соблюдением принципов инклюзивного образования.

Принципы инклюзивного образования включают в себя ряд важных ценностных установок:

- признание для общества равной ценности всех учеников и педагогов;
- повышение степени участия всех учеников школы во всех аспектах школьной жизни и одновременное снижение уровня

болатындай педагогикалық жұмыс әдістерін өзгерту;

◆ мектептің барлық оқушылары үшін білім алу жолындағы кедергілерді және мектеп өміріне толыққанды қатысуларын талдау, зерттеу және еңсеру;

◆ қандай да бір топтың ғана емес, жалпы мектептің барлық оқушыларының игілігіне бағытталған реформалар мен өзгерістерді енгізу;

◆ оқушылар арасындағы айырмашылықтар – бұл еңсеру қажет болатын кедергілер емес, педагогикалық процеске ықпал ететін ресурстар;

◆ білім берудегі инклюзия қоғамдағы инклюзиялар аспектілерінің бірі екенін мойындау.

Инклюзия қағидаттары сегіз тезиске негізделген, білім беру қатынастарының жаңа парадигмасын анықтайды.

1. Адамның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес.

2. Әр адам сезінуге және ойлауға қабілетті.

3. Әр адамның қарым-қатынас жасауға және тыңдауға құқығы бар.

4. Барлық адамдар бір-біріне мұқтаж.

5. Шынайы білім тек нақты қатынастар аясында жүзеге асырылуы мүмкін.

6. Барлық адамдар құрдастарының қолдауы мен достығына мұқтаж.

7. Барлық білім алушылар үшін прогреске жету мүмкін емес нәрселерден гөрі не істей алатындығында болуы мүмкін.

8. Әртүрлілік адам өмірінің барлық аспектілерін күшейтеді.

Инклюзия – бұл ерекше оқу және білім беру ортасын құру процесі ғана емес. Бұл біртұтас дүниетаным және білім беру тұжырымдамасы.

Инклюзия (inclusion) термині француз тілінің include етістігінен шыққан және «болу, қосу, қамту, құрамында болу» дегенді білдіреді. Бұл күндері ол тек білімге ғана емес, адамның қоғамдағы орнына деген жаңа көзқарасты көрсетеді.

Инклюзия – қоғамымыздың терең әлеуметтік және құндылық өзгерістеріне әсер ететін заманауи білім беруді дамытудың орталық идеясы. Оның негізінде қоғамға

изолированности некоторых групп учащихся;

◆ изменение педагогических методов работы таким образом, чтобы школа могла полностью соответствовать разнообразным потребностям всех учеников;

◆ анализ, изучение и преодоление барьеров на пути получения знаний и полноценного участия в школьной жизни для всех учащихся школы;

◆ проведение реформ и изменений, направленных на благо всех учеников школы в целом, а не только какой-либо одной группы;

◆ различия между учениками – это ресурсы, способствующие педагогическому процессу, а не препятствия, которые необходимо преодолевать;

◆ признание того, что инклюзия в образовании – это один из аспектов инклюзии в обществе.

Принципы инклюзии определяют новую парадигму образовательных отношений, в основе которой лежат восемь тезисов.

1. Ценность человека не зависит от его способностей и достижений.

2. Каждый человек способен чувствовать и думать.

3. Каждый человек имеет право на общение и на то, чтобы быть услышанным.

4. Все люди нуждаются друг в друге.

5. Подлинное образование может осуществляться только в контексте реальных взаимоотношений.

6. Все люди нуждаются в поддержке и дружбе ровесников.

7. Для всех обучающихся достижение прогресса скорее может быть в том, что они могут делать, чем в том, чего не могут.

8. Разнообразие усиливает все стороны жизни человека.

Инклюзия – это не просто процесс создания особой обучающей и воспитательной среды. Это целостное мировоззрение и образовательная концепция.

Термин инклюзия (inclusion) произошел от глагола include французского происхождения и означает «содержать, включать, охватывать, иметь в своем составе». В наши дни оно отражает новый

кіріктіру идеясы жатыр. Бұл кез келген адам (кез келген нәсіл, діни наным, мәдениет, дені сау немесе мүмкіндіктері шектеулі және т.б.) қоғамдық қатынастарға кіріктірілуі мүмкін дегенді білдіреді.

Бұл кіріктіру қоғамның барлық мүшелерінің мүдделеріне, олардың өз бетінше өмір сүру қабілетінің өсуіне, барлық қызмет түрлерінде олардың құқықтарының теңдігін қамтамасыз етуге ықпал етуі маңызды.

Мұның артында терең философиялық проблема – «Мен және Басқа» қатынастарының, әлеуметтік өзара әрекеттесу жағдайындағы біздің санамызды қалыптастыру проблемасы жатыр.

Біздің қоғам әртүрлі адамдардан тұрады. Әркімді қоғам бірдей қабылдай бермейді және оларды қоғам қабылдауға міндетті емес. Басқа адамға ашық болудың өз шегі бар – бірі адамның жеке даралығын сақтау болып табылады. Ондай мүмкіндік болмаған жағдайда, басқа адамның іске араласуы дұшпандық, жойқын деп қабылданып, қарсылыққа тап болады.

Бірақ қоғамның өзі және оның әлеуметтік институттары (білім, мәдениет, еңбек нарығы және т.б.) әлеуметтік өзара әрекеттесуді реттейтін нормаларды жасап шығарады.

Жақында (тарихи хронология өлшемдері бойынша) осындай нормалардың бірі немесе әлеуметтік стереотиптер мүгедектігі бар адамдарды қабылдамау, олардың әлеуметтік оқшауланууы болды.

Бүгінгі таңда мүгедектік жаңа түсінікке ие болды және адамның ерекшелігі ретінде емес, қоғамның «кедергілері» ретінде қарастырылады.

Инклюзия идеясы адам құқықтарын, оның қадір-қасиетін, бірегейлігін түсінудегі ауқымды өзгерістер аясында

взгляд не только на образование, но и на место человека в обществе.

Инклюзия – центральная идея развития современного образования, затрагивающая глубокие социальные и ценностные изменения нашего общества. В ее основе лежит идея включающего общества. Это означает, что любой человек (любой расы, вероисповедания, культуры, здоровый или с ограниченными возможностями и т. д.) может быть включен в общественные отношения.

Важно, чтобы это включение содействовало интересам всех членов общества, росту их способности к самостоятельной жизни, обеспечению равенства их прав во всех видах деятельности.

За этим стоит глубокая философская проблема – проблема отношений «Я и Другой», формирования нашего сознания в условиях социального взаимодействия.

Инклюзивті білімберу, Толыққанды білім беру, Құрдастарымен байланыс, Мүмкіндігі шектеулі балаларға (мүгедектерге)жауаптылық пен түсіністікке тәрбиелеу, Қоғамға бейімделу және интеграция, Қоғамның мүгедектік мәселелерін түсінуі, Өзіне деген сенімділік.

Наше общество состоит из разных людей. Не каждый может быть одинаково принят обществом и даже должен им приниматься. Открытость другому человеку имеет границы, одной из которых является сохранение собственной идентичности. При отсутствии этой возможности вторжение другого будет восприниматься как враждебное, разрушительное, и оно будет встречать сопротивление.

Но само общество и его социальные институты (образование, культура, рынок труда и т. д.) вырабатывают нормы, которые регулируют социальное взаимодействие.

Еще совсем недавно (по меркам исторической хронологии) одной из таких норм, или социальных стереотипов, было отторжение людей с инвалидностью, их социальная изоляция.

туындады. Мүгедектігі бар адамдарға деген қатынастың өзгеруі осы өзгерістердің бір ғана көрінісі болды.

Инклюзия идеологиясы (қоғамды қамтитын) адамның әртүрлілігі мен адамдар арасындағы айырмашылықтардың құндылығын ұғыну нәтижесінде қалыптасты.

Инклюзияны енгізу тек демократияландыру қағидаттарының негізінде және кез келген белгі бойынша кемсітушілік болмаған жағдайда ғана мүмкін болады.

Манчестер университетінің профессоры Питер Миттлер мынадай анықтама берді: «Кіріктіретін білім беру – бұл барлық балалар мен ересектерге, олардың жынысына, жасына, этникалық тегіне, қабілетіне, даму бұзылыстарының және ВИЧ-инфекциясына болуы немесе болмауына қарамастан, қоғам өміріне қатысуға және оған өз үлесін қосуға мүмкіндік беретін кіріктіретін қоғам құрудың түпкі мақсатына жету жолындағы қадам. Мұндай қоғамда айырмашылықтар құрметтеледі және бағаланады».

Инклюзивті білім беру, Толыққанды білім беру, Құрдастарымен байланыс, Мүмкіндігі шектеулі балаларға (мүгедектерге) жауаптылық пен түсіністікке тәрбиелеу, Қоғамға бейімделу және интеграция, Қоғамның мүгедектік мәселелерін түсінуі, өзіне деген сенімділік.

Сегодня инвалидность получает новую трактовку и рассматривается не как особенность человека, а как «барьеры» самого общества.

Идея инклюзии возникла в рамках масштабных изменений в понимании прав человека, его достоинства, идентичности. Перемена в отношении к людям с инвалидностью стала лишь одним из проявлений этих изменений.

Идеология инклюзии (включающего общества) сформировалась в результате осознания ценности человеческого многообразия и различий между людьми.

Внедрение инклюзии возможно только на основе принципов демократизации и при отсутствии дискриминации по любому признаку.

Профессор Манчестерского университета Питер Миттлер дал такое определение: «Включающее образование – это шаг на пути достижения конечной цели – создания включающего общества, которое позволит всем детям и взрослым, независимо от пола, возраста, этнической принадлежности, способностей, наличия или отсутствия нарушений развития и ВИЧ-инфекции, участвовать в жизни общества и вносить в нее свой вклад. В таком обществе отличия уважаются и ценятся».

Таким образом, инклюзия – это динамически развивающийся процесс, позитивно влияющий на систему социальных отношений. Развитие идей инклюзии укрепляет нравственное здоровье общества.

Инклюзивное образование – результат развития идей гуманизма, основывающихся на исключительной ценности человеческой личности, ее уникальности, праве на достойную жизнь, каким бы ни было ее физическое состояние.

Инклюзия охватывает глубокие социальные аспекты жизни школы. Создается особая моральная, психологическая, педагогическая, коммуникативная среда, адаптированная к образовательным потребностям любого ребенка, которую возможно обеспечить только при тесном сотрудничестве с родителями, в сплоченном командном взаимодействии всех участников образовательного процесса. Здесь должны работать люди, готовые изменяться вместе

Инклюзия — это динамически развивающийся процесс, позитивно влияющий на систе-му социальных отношений.

Осылайша, инклюзия – бұл әлеуметтік қатынастар жүйесіне оң әсер ететін динамикалық процесс болып табылады. Инклюзия идеяларын дамыту қоғамның рухани саулығын нығайтады.

Инклюзивті білім беру – бұл адамның жеке басының айрықша құндылығына, оның бірегейлігіне, физикалық жай-күйіне қарамастан лайықты өмір сүру құқығына негізделген гуманизм идеяларын дамытудың нәтижесі.

Инклюзия мектеп өмірінің терең әлеуметтік аспектілерін қамтиды. Кез келген баланың білім беру қажеттіліктеріне бейімделген ерекше моральдық, психологиялық, педагогикалық, коммуникативті орта құрылады, оны тек ата-аналармен тығыз ынтымақтастықта, білім беру процесінің барлық қатысушыларының жұмылған командалық өзара әрекеттесуі кезінде қамтамасыз етуге болады. Мұнда тек «ерекше» ғана емес, сонымен қатар ең қарапайым баламен бірге және бала үшін өзгеруге дайын адамдар жұмыс істеуі керек.

Инклюзивті білім беру принципі ЕБҚ бар балалар үшін мүмкіндігі шектеулі оқушылардың даму қажеттіліктерінің әртүрлілігі олар үшін ең аз шектейтін және ең көп қамтитын білім беру ортасына сәйкес келуі керек дегенді білдіреді.

Тәрбие жұмысының мақсаты – оқушылардың табысты әлеуметтенуі үшін олардың адамгершілік-рухани дамуы мақсатында инклюзивті білім беру жағдайында балалардың бірлескен қызметін ұйымдастыру арқылы оқушылар ұжымын қалыптастыру.

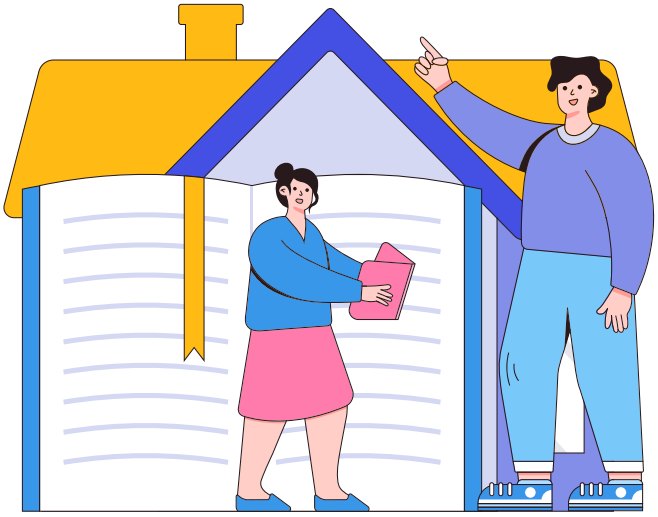
с ребенком и ради ребенка, причем не только «особого», но и самого обычного.

Для детей с ООП принцип инклюзивного образования означает, что разнообразию потребностей учащихся с ограниченными возможностями в развитии должна соответствовать образовательная среда, которая является для них наименее ограничивающей и наиболее включающей.

Цель воспитательной работы – формирование ученического коллектива через организацию совместной деятельности детей в условиях инклюзивного образования с целью нравственно-духовного развития обучающихся для их успешной социализации.

Практический результат – гармоничное развитие и становление личности учащихся посредством формирования и развития следующих ключевых компетенций:

- определять свою жизненную позицию;
- конструктивно решать все вопросы соответственно правовым и нравственным нормам;
- выстраивать позитивное отношение к себе, людям и окружающему миру;
- оказывать посильную помощь людям, проявлять заботу о родных и близких;
- жить в ладу с самим собой;
- быть последовательным в мыслях, словах и действиях;
- проявлять созидательную активность, гражданственность, патриотизм и толерантность;
- быть готовым к нравственному выбору;

Практикалық нәтиже - келесі негізгі құзыреттерді қалыптастыру және дамытуарқылыоқушылардыңжекетұлғасының үйлесімді дамуы мен қалыптасуы:

- өзінің өмірлік ұстанымын анықтау;
- барлық мәселелерді құқықтық және адамгершілік нормаларына сәйкес конструктивті түрде шешу;
- өзіне, адамдарға және қоршаған әлемге оң көзқарас қалыптастыру;
- адамдарға қолдан келгенше көмек көрсету, туыстары мен жақындарына қамқорлық көрсету;
- өзімен үйлесімде өмір сүру;
- ойларында, сөздерінде және әрекеттерінде бірізділік болу;
- жасампаздық белсенділік, азаматтық, патриоттық және толеранттылық таныту;
- адамгершілік таңдауға дайын болу;
- өз ойлары, сөздері және әрекеттері үшін жауап беру;
- іс жүзінде қоғамға қызмет ету дағдыларын дамыту.

ЕБҚбар көптеген балалар мектепке келген кезде әлеуметтік дағдыларды дамымаған, қарым-қатынаста өзін-өзі көрсету қабілеті болмайды, әсіресе оларға басқалардың назары ауған кезде өзін кем санауы байқалады. Олар адами қатынастардың нюанстарын түсіне алмайды, оларды тек кейбір моральдық қасиеттердің негізінде бағалайды: мейірімділік, ықыластылық, достық шырай және т. б.

Өзін-өзі теріс бағалау, қоғамдық тану қажеттілігін қанағаттандыру мүмкіндігінің болмауы мүмкіндігі шектеулі оқушылардың өзін-өзі тұлғалық анықтауын кешіктіреді. Бұл қоршаған ортамен өзара әрекеттесудің бұзылуын, әлеуметтік даму, әлеуметтену үдерістерінің баяулауын, сондай-ақ жеке адамның қоршаған орта жағдайларына немесе талаптарына бейімделе алмауын (немесе мүмкінсіздігін) тудырады. Бұл көріністер қалған оқушылардың оларға деген ерекше көзқарасына әкеледі.

Әдетте, оқудың алғашқы айларында балалардың едәуір бөлігі ЕБҚ тобының оқушыларымен тығыз байланыста болуға дайын еместігі байқалады.

- нести ответственность за свои мысли, слова и поступки;
- развивать на практике навыки служения обществу.

У многих детей с ООП при поступлении в школу не развиты социальные навыки, отсутствует умение выражать себя в общении, наблюдается закомплексованность, особенно при обращении на них внимания окружающих. Они далеко не всегда могут уловить нюансы человеческих отношений, оценивая их на основании лишь некоторых моральных качеств: доброты, отзывчивости, дружелюбия и т. п.

Негативная самооценка, отсутствие возможности удовлетворить потребность в общественном признании задерживают личностное самоопределение учащихся с ограниченными возможностями. Это вызывает нарушение взаимодействия со средой, замедление процессов социального развития, социализации, а также неспособность (или невозможность) индивида приспосабливаться к условиям или требованиям окружения. Данные проявления приводят к своеобразному отношению к ним остальных учащихся.

Как правило, у значительной части ребят в первые месяцы обучения отмечается неготовность к тесному контакту с учащимися группы ООП.

Для устранения барьеров в общении и изменения отношения к данной категории обучающихся организуется совместная деятельность детей в условиях инклюзивного образования, оказывается поддержка со стороны всего ученического коллектива и психолого-педагогическое сопровождение со стороны педагогов. Это дает возможность детям группы ООП принимать активное участие во внеклассной, культурной и спортивной жизни не только школы, но и города, области.

Взаимодействие здоровых учащихся с учениками группы ООП способствует успешной социализации, увеличивает количество и качество межличностных и социальных связей, что влияет на личностное развитие каждого ребенка.

Инклюзивное образование – это такой процесс обучения и воспитания, при котором все дети, независимо от их физических, психических, интел-

Қарым-қатынастағы кедергілерді жою және білім алушылардың осы санатына деген қатынасты өзгерту үшін инклюзивті білім беру жағдайларында балалардың бірлескен қызметі ұйымдастырылады, барлық оқушылар ұжымы тарапынан қолдау көрсетіледі және педагогтер тарапынан психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүргізіледі. Бұл ЕБҚ тобының балаларына мектептің ғана емес, қаланың, облыстың сыныптан тыс, мәдени және спорттық өміріне белсенді қатысуға мүмкіндік береді.

Дені сау оқушылардың ЕБҚ тобының оқушыларымен өзара әрекеттесуі табысты әлеуметтенуге ықпал етеді, тұлғааралық және әлеуметтік байланыстардың саны мен сапасын арттырады, бұл әр баланың тұлғалық дамуына ықпал етеді.

Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалар, олардың дене тұрғысына, психикалық, ақыл-ой және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру жүйесіне енгізілген және олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеретін және қажетті арнайы қолдау көрсететін жалпы білім беретін мектептерде мүгедектігі жоқ құрдастарымен бірге тұрғылықты жері бойынша оқытылатын оқыту мен тәрбиелеу процесі.

Шетелде инклюзивті білім беру тәжірибесі қолайлы білім беру ортасындағы балалардың әлеуметтену үшін ең жақсы мүмкіндіктері бар екенін көрсетті. Әр баланың мектепке баруға, мектеп өмірінің қатысушысы болуға, тәрбиелік сипаттағы түрлі іс-шараларға қатысуға құқығы бар. Инклюзия «ерекше» баланы әлеуметтік белсенділік пен білім беру бағдарламаларына қосуды ұйғарады.

Назарбаев Зияткерлік мектептерінің тәрбие жұмысы әлеуметтік жобалар мен акцияларды іске асыруға негізделген.

Тәрбие жүйесінің жұмысы аясында біздің мектепте «Қоғамға қызмет ету» жобасы жүзеге асырылды. «Біз біргеміз» физика-математикалық бағытындағы (ФМБ) сынып оқушылары мен педагогтер қатарынан еріктілер командасы құрылды.

лектуальных и иных особенностей, включены в общую систему образования и обучаются по месту жительства вместе со своими сверстниками без инвалидности в одних и тех же общеобразовательных школах, которые учитывают их особые образовательные потребности и оказывают необходимую специальную поддержку.

Опыт инклюзивного образования за рубежом показал, что лучшие возможности для социализации имеют дети, оказавшиеся в благоприятной образовательной среде. Каждый ребенок имеет право посещать школу, быть участником школьной жизни, участвовать в различных мероприятиях воспитательного характера. Инклюзия предполагает включение «особенного» ребенка в социальную активность и образовательные программы.

Воспитательная работа Назарбаев Интеллектуальных школ строится на реализации социальных проектов и акций.

В рамках функционирования воспитательной системы в нашей школе состоялась реализация проекта «Служение обществу». Была сформирована волон-

Орал қаласында балалар мұғалімдермен бірге интеллекті дамуы бұзылыстары бар балаларға арналған облыстық арнайы мектеп-интернатымен ынтымақтастық туралы меморандум негізінде серіктестік шеңберінде «Біз бәріміз балалық шақтан келеміз» әлеуметтік жобасына бастамашылық жасап, әзірлеп, іске асырды.

Жобаның негізгі мақсаттары

1. Бірлескен әлеуметтік қызмет үшін және ЕБҚ бар балалардың құрдастарымен толыққанды қарым-қатынасы үшін жағдай жасау.

2. Өмірдің қиын жағдайларына қарамастан, өмірді бағалайтын, оның әрбір сәтіне қуанатын, шығармашылық түрде өзін-өзі көрсетуге ұмтылатын, өз ортасында көшбасшы болатын балалардың мүмкіндіктері мен әлеуетін көрсету.

3. Бірінші кезекте педагогикалық, медициналық, ата-аналық және т.б., ЕБҚ бар балалардың проблемаларымен, оның ішінде оларды әлеуметтік бейімдеумен айналысатын бірлестіктер мен ұйымдардың қызметіне ауқымды қоғамдық назар бөлу.

Біздің мектептің еріктілер командасы«Қоғамға қызмет ету» жобасын іске асыру аясында «Біз біргеміз» қалалық әлеуметтік мекемелерді аралады:

- онкологиялық диспансер;
- отбасылық үлгідегі облыстық балалар ауылы;
- «Қарттар және мүгедектер үйі» медициналық-әлеуметтік мекемесі.
- Жоба жыл бойы кезең-кезеңімен жүзеге асырылды.

Жобалық іс-шараларды өткізу нысандары:

- әңгімелер;
- акциялар;
- конкурстар;
- шығармашылық шеберханалар;
- мерекелер;
- ойын тренингтері;
- шеберлік сыныптары;

терская команда «Мы вместе!» из числа учащихся классов физико-математического направления (ФМН) и педагогов. Ребята вместе с учителями инициировали, разработали и претворили в жизнь социальный проект «Все мы родом из детства…» в рамках партнерства на основе Меморандума о сотрудничестве с областной специальной школой-интернатом для детей с нарушением интеллекта г. Уральска.

Основные цели проекта

1. Создать условия для совместной социальной деятельности и полноценного общения детей с ООП со сверстниками.

2. Продемонстрировать возможности и потенциал детей, которые, вопреки сложным жизненным обстоятельствам, ценят жизнь, радуются каждому ее мгновению, стремятся к творческому самовыражению, становятся лидерами в своем окружении.

3. Привлечь внимание широкой общественности, в первую очередь педагогической, медицинской, родительской и т. д., к деятельности объединений и организаций, занимающихся проблемами детей с ООП, в том числе их социальной адаптацией.

В рамках реализации проекта «Служение обществу» волонтерская команда нашей школы «Мы вместе!» посетила городские социальные учреждения:

- онкологический диспансер;
- областную детскую деревню семейного типа;
- медико-социальное учреждение «Дом престарелых и инвалидов».

Проект осуществлялся поэтапно в течение года.

Формы проведения проектных мероприятий:

- беседы;
- акции;
- конкурсы;
- творческие мастерские;
- праздники;
- игровые тренинги;

◆ командалық тимбилдинг.

Дүниежүзілік қарттар күні Халықаралық мерекесіне біздің еріктілер ерекше жауапкершілікпен қарады. Егде жастағы адамдармен жылы, сырлы әңгімелер өткізілді.

Балалар «Менің есімде» шығармашылық ойындардың калейдоскопын, «Басты нәрсе туралы ескі әндер» караоке дайындады.

«Даналық қазынасы» деп аталатын кері байланыс өте тартымды болды.

Бұл іс-шаралардың барлығы әрбір қарт адамға деген сүйіспеншілік пен мейірімге толы болды.

Ересектер мен балалар қарттарды қамқорлыққа бөлеп, олардың жалғыз емес екенін және барлығымызға өте қажет екенін дәлелдеуі игілікті іс.

Мектеп еріктілері жалғызбасты зейнеткерлерге көмек көрсетеді: азық-түлік, дәрі-дәрмек сатып алады, үй шаруаларына қолғабыс етеді және т.б.

Кейде қарапайым әңгіме мен назар бөлу жалғызбасты адамдар үшін өте маңызды, ал біздің балалар барлығына жылулық сыйлағандары үшін қуанышты…

НЗМ оқушылары «Біз біргеміз» командасының еріктілері үшін жобаға қатысу – маңызды жұмыс және пайдалы әлеуметтік тәжірибе.

Жоба жоспары бойынша ай сайын интеллект бұзылысы бар балаларға арналған облыстық арнайы мектеп-интернат тәрбиешілеріне арналған командалық тимбилдинг өтті.

Сондай-ақ, біздің жоба аясында осы мектеп-интернаттың тәрбиеленушілері үшін «Қуыршақтар сөйлей бастайды» атты театрландырылған қойылым ұйымдастырылды.

Интернат тәрбиеленушілері «Қыш өнері» үйірмесіне қатысу үшін апта сайын біздің мектепке келіп, онда технология пәні оқытушысы (көркем еңбек мұғалімі) А.М.Тілемберлиев сабақ береді. Балалар шығармашылық әдістері мен қиялдарын көрсете отырып, сазбалшықпен сүйсіне жұмыс істеді.

Сазбалшық – адам өзінің қолданбалы қызметінің әртүрлі салаларында кеңінен қолданатын ең көне табиғи материалдардың бірі екені белгілі. Оған қажетті пішінді беру үшін көп уақыт пен

◆ мастер-классы;
◆ командный тимбилдинг.

К Международному празднику Всемирный день пожилых людей наши волонтеры подошли с особой ответственностью. Проводились теплые, задушевные беседы с людьми преклонного возраста.

Ребята подготовили калейдоскоп творческих игр «Я вспоминаю», караоке «Старые песни о главном».

Обратная связь была очень символичной и называлась «Ларец мудрости».

Все эти мероприятия были пронизаны любовью и вниманием к каждому пожилому человеку.

Благое дело, когда взрослые и дети окружают заботой пожилых людей, доказывая им, что они не одиноки и очень нужны всем нам.

Волонтеры школы оказывают посильную помощь одиноким пенсионерам: закупают продукты, лекарства, помогают по дому и т. д.

Иногда простой разговор и внимание жизненно необходимы одиноким людям, и наши дети рады подарить всем им частичку своего тепла…

Для волонтеров команды «Мы вместе!», учеников НИШ, участие в проекте – это важная работа и полезная социальная практика.

По плану проекта каждый месяц проходил командный тимбилдинг для воспитателей областной специальной школы-интерната для детей с нарушением интеллекта.

Также в рамках нашего проекта для воспитанников данной школы-интерната было организовано театрализованное представление «Куклы начинают говорить».

Воспитанники интерната каждую неделю приезжали в нашу школу, чтобы посетить кружок «Гончарное дело», занятия в котором ведет преподаватель технологии (учитель художественного труда) А. М. Тлемберлиев. Ребята с большим удовольствием

көп күш жұмсау қажет. Біздің кішкентай қонақтарымыздың барлық қиындықтарды шыдамдылықпен жеңе отырып, еңбекқорлықпен жұмыс істегенін көру әсерлі болды.

Сондай-ақ, мектеп-интернат тәрбиеленушілері біздің мектептің оқу залына үнемі келіп отырды, мұнда кітапханашы И.Т.Ілиясова олар үшін кітап жасау бойынша шығармашылық шеберхана ұйымдастырды.

Біздің жоба аясында Ериктілер күніне арналған «Аялы алақан» қайырымдылық акциясы ұйымдастырылып, өткізілді. Балалар педагогтермен бірлесіп онкологиялық диспансердің пациенттері үшін концерттік бағдарлама дайындады.

Жыл сайын Алғыс айту күніне орай біздің ериктілер басқа қалалық мектептердің оқушыларымен және педагогтерімен бірлесіп онкологиялық диспансердің пациенттері мен қызметкерлеріне арналған психологиялық

работали с глиной, проявляя творческий подход и фантазию.

Известно, что глина – один из самых древних природных материалов, широко используемых человеком в самых различных областях его прикладной деятельности. Чтобы придать ей нужную форму, требуется затратить немало времени и приложить максимум усилий. И тем приятнее было видеть, как наши маленькие гости старательно трудились, терпеливо преодолевая все возникающие трудности.

Также воспитанники школы-интерната регулярно посещали читальный зал нашей школы, где библиотекарь И. Т. Ильясова организовала для них творческую мастерскую по изготовлению книг.

В рамках нашего проекта была организована и проведена благотворительная акция «Ладошка добра», приуроченная к Дню волонтера. Ребята совместно с педагогами подготовили

Инклюзивті білімберу-бұл адамның жеке басының айрықша құндылығына, оның бірегейлігіне, физикалық жай-күйіне қарамастан лайықты өмір сүру құқығына негізделген гуманизм идеяларын дамытудың нәтижесі.

тренинг элементтері бар қайырымдылық концерттік бағдарлама өткізеді.

Интеллекті бұзылыстары бар балаларға арналған облыстық арнайы мектеп-интернатының тәрбиеленушілері Балалар музыка мектебінің ұжымымен және НЗМ ериктілерімен бірлесіп облыстық онкологиялық ауруханада Қатерлі ісікке қарсы халықаралық күрес күніне арналған мерекелік іс-шара өткізді.

Мектеп психологтерінің пікірінше, осы жобаға, көшпелі акциялар мен қайырымдылық шараларына қатысқан балалардың мазасыздық пен жанжалдық деңгейі айтарлықтай төмендеген, олар өзін-өзі құрметтеп, өздеріне біршама сенімді бола түскен.

Инклюзивті білім беру тиімділігінің негізгі өлшемшарты – балаларда әлеуметтік мінез-құлықтың коммуникативті және практикалық дағдыларын қалыптастыру,

концертную программу для пациентов онкологического диспансера.

Каждый год к Дню благодарности нашими волонтерами совместно с учащимися и педагогами других городских школ проводится благотворительная концертная программа с элементами психологического тренинга для пациентов и сотрудников онкологического диспансера.

Воспитанники областной специальной школы-интерната для детей с нарушениями интеллекта совместно с коллективом Детской музыкальной школы и волонтерами НИШ провели в областной онкологической больнице праздничное мероприятие, посвященное Международному дню борьбы с раком.

По мнению школьных психологов, у детей, принимавших участие в данном проекте, в выездных акциях

әр баланың ішкі әлеуетін ашуға ықпал ететін тұлғалық қасиеттерін дамыту.

Еріктілер қызметі аясында оқушылар инклюзивті топтағы балаларға қажетті көмек көрсетеді (қозғалыста, өзіндік жұмысты орындауда, оны орындау үшін қажетті материалдарды іздеуде және т.б.), ЕБҚ тобының оқушылары үшін мәдени-бұқаралық, спорттық іс-шараларды

ұйымдастыруға және өткізуге белсенді қатысады.

Мұның бәрі оқушылар арасында оң тұлғааралық қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді, ЕБҚ тобының балаларына дені сау оқушылар ұжымында әлеуметтік-психологиялық бейімделу тәжірибесін қалыптастыруға мүмкіндік береді, адамгершілік, жауапкершілік, ізгі ниеттілік, ашықтық, жанашырлық сезімі және т.б. адамгершілік қасиеттерді дамытады.

Инклюзивті білім беру жағдайында балалардың бірлескен қызметін ұйымдастыру, барлық оқушылар ұжымы тарапынан қолдау және педагогтер тарапынан психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу ЕБҚ тобының балаларына мектептің ғана емес, қаланың, облыстың сыныптан тыс, мәдени және спорттық өміріне белсенді қатысуға мүмкіндік береді.

Дені сау оқушылардың ЕБҚ тобындағы оқушыларымен өзара әрекеттесуі табысты әлеуметтенуге ықпал етеді, тұлғааралық және әлеуметтік байланыстардың саны мен сапасын арттырады, бұл әр баланың толыққанды, үйлесімді дамуы үшін қолайлы фактор болып табылады.

и благотворительных мероприятиях, заметно снизился уровень тревожности и конфликтности, они обрели самоуважение, стали более уверенными в себе.

Основной критерий эффективности инклюзивного образования – формирование у детей коммуникативных и практических навыков социального поведения, развитие личностных качеств, способствующих раскрытию внутреннего потенциала каждого ребенка.

В рамках волонтерской деятельности школьники оказывают необходимую помощь детям из инклюзивной группы (в передвижении, выполнении самостоятельной работы, поиске материалов, необходимых для ее выполнения и т. д.), принимают активное участие в организации и проведении культурно-массовых, спортивных мероприятий для учащихся группы ООП.

Все это способствует установлению положительных межличностных отношений между учениками, позволяет детям группы ООП нарабатывать опыт социально-психологической адаптации в коллективе здоровых учеников, развивает такие нравственные качества, как человечность, ответственность, доброжелательность, открытость, способность к сопереживанию и др.

Организация совместной деятельности детей в условиях инклюзивного образования, поддержка со стороны всего ученического коллектива и психолого-педагогическое сопровождение со стороны педагогов дает возможность детям группы ООП принимать активное участие во внеклассной, культурной и спортивной жизни не только школы, но и города, области.

Взаимодействие здоровых учащихся с учениками группы ООП способствует успешной социализации, увеличивает количество и качество межличностных и социальных связей, что является благоприятным фактором для полноценного, гармоничного развития каждого ребенка.

Бала тәрбиесі – отбасынан басталады!

Воспитание ребенка начинается в семье

А. С. Есенкабылова,
«Болашақ» бөбекжай-бақшасының
тәрбиешісі,
Түркістан облысы

Көп балалы ана, жас ұстаз ретінде күнемі бала тәрбиесі жайында ізденіс үстінде жүремін. Өзім алғаш ана атанғанымда тұла бойы тұңғышымның тәрбиесінде көп қателік жіберіп алғандаймын, енді сол қателігімнің орнын толтыру мақсатында жан-жақты ізденісте жүремін. Және ізденісім әлі күнге дейін жемісін беріп келеді.

Мағжан Жұмабаев: «Бала тәрбиесі – бір өнер, өнер болғанда ауыр өнер, жеке бір ғылым иесі болуды тілейтін өнер. Бала тар ойлы ақымақ болса, бала кінәлі емес, тәрбиеші кінәлі, бала сұлулықтан ләззат ала білмейтін мылқау жынды болса, бала айыпты емес, тәрбиеші жазалы», – деген екен.

Біздің данагөй халқымыз ежелден-ақ бала тәрбиесіне ерекше мән берген. Сол себепті жаман мінез, қылықтан сақтандыруда «ұлға – отыз, қызға – қырық үйден тыйым» салған. Бұл біздің қазақ ұлтында бала тәрбиесі бүкіл әулет пен ауылдың асыл парызы болғанын, оған отбасы, туған-туыс, көрші-көлем, ағайын

А. С. Есенкабылова,
воспитатель,
ясли-сад «Болашак»,
Туркестанская область

Как многодетная мать, молодой педагог, я постоянно занимаюсь вопросами воспитания детей. Мне кажется, когда я впервые стала мамой, я много ошибалась в воспитании первенца, и теперь нахожусь в постоянном поиске, пытаясь исправить эту ошибку. И мои поиски приносят свои плоды

Магжан Жумабаев говорил, что воспитание детей – это искусство, которое требует от воспитателя большой ответственности.

Наш мудрый народ издавна уделял особое внимание воспитанию детей. Поэтому были определенные запреты в вопросах воспитания мальчиков и девочек.

Всем известно, что воспитание детей у казахов было благородным долгом всего рода и аула. Это требовало богатого опыта, высоких нравственных качеств и интел-лекта, знаний и мудрости.

Самое главное – помните, что малыш чувствует себя счастливым от

болып ат салысқаны бәрімізге белгілі. Өйткені ол бай іс-тәжірибені, жоғары адамгершілік қасиеттер мен ақыл-парасатты, білімділікпен даналықты талап етеді.

Ең бастысы, жаңа туған нәрестенің өзіне ата-анасының, туған-туыстарының күле қарауынан, жылы-жылы сөйлеп, жақсы көруінен, иіскеп, аялауынан бақытты сезінетіні, олардың қарым-қатынасты түсіну қабілетінің артатыны есіңізде болсын. Жыламайтын, мазасызданбайтын, ауырмайтын сәби жоқ. Әсіресе, жас нәресте жылаған кезде қолыңызға алып, құшағыңызға қыспасаңыз да, жанында отырып уатуға тырысыңыз.

Мұндайда сәби ата-ана ықыласынан, назарынан тыс қалмауы керек. Сонда ғана оның бойында сенімділік қалыптасып, жалғыздық, керексіздіктен туындайтын үрей, қорқыныш, жалтақтық бойын билемейді. Өмір тәжірибесі көрсеткендей, бала көбінесе, тісі шыққанда жүре бастағанда, сөйлеуге талпынғанында ерекше жылауық болып келеді. Бұл – денелік, рухани қажеттіліктің салдары. Одан қорықпаңыз!

Кішкентай кезінде балалар қолына не болса, соны алады, бәрін де ұстап көргісі келіп, қызығады. Ұстауға болмайтын заттарды (өткір, қатты, иісті, кір нәрселерді, асыл бұйымдарды, қасиетті кітаптарды

улыбок и смеха родителей, родных и близких, от теплых и ласковых слов, от ласки. Нет ребенка, кото-рый бы не плакал, не беспокоился, не болел. Когда маленький ребенок плачет, возьмите его на руки, сожмите его в объятиях. Малыш не должен быть лишен родительского внимания. Только тогда в нем сформируется уверенность в себе, его не будут беспокоить одиночество, тревога, страх… Когда дети маленькие, они берут все, что попадется им в руки, хотят все подержать и всем интересуются. Если малыш взял в руки предметы, которые нельзя трогать (острые,

Врач-психолог советует родителям при разговоре с маленьким ребенком стоять на одном с ним уровне.

твердые, грязные вещи, драгоценности, священ-ные книги и т. д.), родители должны уговорить отдать их, но ни в коем случае не злиться и тем более не ругать его. Лучше объяснить, что такие вещи брать нельзя. Врачи-психологи советуют родителям при разговоре с маленьким ребенком стоять с ним на одном уровне. Если родители постоянно разговаривают с ним «свысока», то ребенок испытывает чувство неполноценности, слабости. Когда ребенок и родители разговаривают, глядя друг на друга прямо, глаза в глаза, они наполняются положительной энергией…

Все родители балуют своих детей. Но если это баловство чрезмерно, то вред его очень велик. Сегодня многие полностью обеспечивают своих детей, ни в чем им не отказывают. И воспринимают это как создание условий для того, чтобы сын или дочь жили без

және тағы да басқаларды) қолынан аларда ата-анасы ашуланбай, ұрыспай, жылы сөзбен оны беруге көндіріп, жылатпауға, ренжітпеуге тырысқаны жөн. Тек мұндай заттарды баланың алуға болмайтынын кесімді түрде ескерткен де дұрыс.

Психолог-дәрігер: «Жас балаға ата-анасы бір нәрсе айтарда тізерлеп отырып, онымен бойы бірдей жағдайда сөйлескен жақсы әсер етеді», – дейді. Иә, әрбір жас бала ата-анасымен, туған-туыстарымен жақсы қарым-қатынаста болғанды, олардың алдында еркін жүріп, тұрғанды қалайды. Егерде ата-анасы жас сәбиімен үнемі жоғары отырып, түрегеліп тұрып «биіктен» сөйлесетін болса, бала «жоғары жаққа қарағыш» болып өседі, кемістік, әлсіздік сезімдеріне беріледі. Сәби де, ата-анасы да бір-біріне тура қарап сөйлессе, екеуі де әдемі қуатқа бөленеді.

Барлық ата-ана баласын еркелетіп өсіреді. Бірақ осы еркелету шектен тыс болса, оның зияны өте зор. Бүгінде көптеген ата-аналар баласының «не ішемін, не жеймін» деп ойлануына жеткізбей, көйлегін көк, тамағын тоқ етіп қояды. Және мұнысын ұл-қызының мұқтажсыз өмір сүруіне жағдай жасау деп түсінеді. Содан бала ешнәрсенің парқын білмей өседі. Ержете келе, ата-анасына өтініші көбейіп, «аспандағы айды алып бер» деуден де тайынбайды. Баланың қалауын кейіннен бұлжытпай орындалуы тиіс талапқа, бұйрыққа да айналады.

Еркелетіп, әлпештеудің күшейетін бір кезі – бала ауырып қалған кезде болады. Көп ата-ана баласы сәл сырқаттанып қалса, асты-үстіне түсіп өбектейді, айтқан тілегінің бәрін орындауға жанталасады. Ал психолог-дәрігер болса, мұндай кезде айрықша көңіл бөлмеуге кеңес береді. Себебі кейбір балалар өздері ауырғанында ата-анасының ерекше назар аударатынын байқап, қалаған затын алдырту үшін өтірік ауыратын да болады.

Және де баланы ойнатып отырып тамақ-

нужды. Потом они вырастают, не зная ничему цену.

По мере того как ребенок становится старше, его просьбы к родителям растут, и он не стесняется просить у них луну с неба. В дальнейшем его просьбы становятся приказом, который необходимо выполнить…

Когда ребенок болеет, ему уделяется больше внимания. Многие родители, если малыш хоть чуть приболеет, сразу впадают в депрессию и стараются исполнить все его желания.

Врачи-психологи советуют не обращать на такие случаи особого внимания, потому что дети замечают, что родители обращают на них особое внимание, когда они болеют, и притворяются больными, чтобы получить желаемое…

Некоторые дети не хотят расставаться с родителями, потому что «боятся». Зная эту «хитрость», лучше не сопротивляться ребенку, не ругать

Не следует кормить ребенка во время игры. Если вы делаете это, ваш ребенок будет ожидать от вас особого интереса к нему, что вы будете играть с ним во время еды и привыкнет к этому.

его, а крепко прижать к себе и попытаться узнать, чего именно он боится. Если страх – всего лишь уловка, лучше объяснить малышу, что нельзя таким образом обманывать родителей…

Чрезмерная родительская опека приводит к тому, что дети недостаточно под-

тандырмаңыз. Бұлай жасасаңыз, балаңыз тамақ ішерде сіздің өзіне ерекше ықыласыңыздың ауғанын, өзімен ойнағаныңызды күтетін және соған әбден әдеттенетін болады. Егер бұл кезде балаңызға көңіл бөлмесеңіз, ол жабырқап қалады, қыңыр, қырсыққа айналады, тамаққа тәбеті тартпайды.

Кейбір балалар «қорқып жатырмын», – деп анасын жанынан шығарғысы келмейді.

Мұндайда оның «құлығын» біле тұра, оған қарсы шықпай, ұрыспай, құшағына басып, неден қорқып жатқанын білуге тырысқан жөн. Қорыққаны құлық болса, оны өзіңнің сезетініңді білдіріп, әке-шешесін бұлай алдауға болмайтынын жайлап түсіндірген абзал.

Ата-анасының баласына шектен тыс көңіл бөлуі отбасындағы тыныштықты бұзып қана қоймай, баланың дұрыс жетілуіне кесірін тигізеді. Баланы шектен тыс қорғаштау да қауіпті. Өйткені мұндай балалар үшін бәрін де ата-анасы жасап, жаман үйреткені үшін олар өмірге жеткілікті мөлшерде дайын болмай, ата-анасынан жәрдем күтеді.

Сөйтіп, әке-шешесіне өмірбойы масыл болады. Шектен тыс әлпештеуге үйреніп, оны өз пайдасына жаратып, әдеттенген бала ешкімнен жылы сөз естімейтін ортаға тап болса, депрессияға ұрынуы да әбден мүмкін. Ата-анасы өміріне көп араласқан бала ер жетсе де, бір нәрсені бүлдіріп алатындай өз бетінше іс-әрекет жасай алмайды. Мінеки, мұның бәрі шектен тыс еркелетуден, әлпештеп өсіруден болады.

Баланы жалғыз сыратпау керек. Өмір қат-қабат шаруаға толы. Көп балалардың ата-әжесі жоқ, әке-шешелері таңнан кешке дейін жұмыста. Сол себепті кішкентайлар күндіз балабақшада, мектеп жасындағылар сабақтан соң үйде жалғыз қалуға мәжбүр. Жасыратыны жоқ, жұмысбасты ата-

готовлены к самостоятельной жизни и всегда ждут помощи от родителей. Даже когда ребенок вырастет, он так и будет жить, рассчитывая только на отца и мать. Вполне возможно, что ребенок, привыкший к чрезмерному вниманию, впадет в депрессию, если окажется в среде, где не услышит ни от кого доброго слова. Повзрослев, он не сможет действовать самостоятельно, будет постоянно ждать помощи со стороны

Ни в коем случае нельзя допускать, чтобы ребенок чувствовал себя одиноким! Жизнь полна суеты. У многих детей нет бабушек и дедушек, а родители работают с утра до вечера. По этой причине малыши днем находятся в детском саду, а школьники вынуждены оставаться дома одни после уроков. Ни для кого не секрет, что занятые родители даже вечером не успе-

Бала тәрбиелеу тәжірибесінен әр елде бала тәрбиелеудің, оның тентектігі, жағымсыз қылықтары үшін жазалаудың әртүрлі тәсілдері, жолдары бар. Жапонияда сәбилерге 5—6 жасқа дейін барынша ерік беріледі. Олардың сындырғанына, бүлдіргеніне, артық та орынсыз айтқан сөздеріне ешқандай назар аударылмайды.

вают уделять своему ребенку должного внимания. Поэтому многие дети сидят одни в своей комнате и предоставлены сами себе…

В разных странах существуют разные методы и способы воспитания ребенка, наказания его за проступки и плохое поведение. В Японии детям предоставляется максимальная свобода до 5–6 лет. Родители не обращают внимания на то, что дети что-то сломали, испортили, сказали нехорошие слова. Они не пытаются воспитывать ребенка в этот момент, не теряют самообладания.

Только когда ребенку исполняется 5–6 лет, к нему начинают предъявлять другие требования, потому что только в этом возрасте он начинает понимать необходимость и значение этих требований...

аналардың кешкі, түнгі демалысында да баласына тиісінше назар аударуларына уақыты, мұршасы жетпейді. Содан көп бала өз бөлмесінде өзімен-өзі ойнайды, жалғыз отырады. Олардың ас дайындап, кір жуып, үй жинап жатқан анасынан сұраған сауалына да алып жатқан жауабы мардымсыз. Яғни көп ата-ана жұмыстан кейін де жас баласымен отырып әңгімелеспейді, оларды ешнәрсеге үйретпейді, ойнатпайды, ертегі айтып бермейді. Жас баланың жүрегі таза айна тәрізді. Ол алдында тұрған, өзі көрген нәрсені, жағдайды тез қабылдайды, жақсы, жаманның не екенін өз бетінше айыра алмайды. Осындай уақытта ата-анасы оларды лас, жаман әдеттерден аулақ ұстауға, жаман балалардан алыс жүруге тәрбие беру керек.

Бала тәрбиелеу тәжірибесінен әр елде бала тәрбиелеудің, оның тентектігі, жағымсыз қылықтары үшін жазалаудың әртүрлі тәсілдері, жолдары бар. Жапонияда

Чрезмерное внимание родителей к своему ребенку не только нарушает мир в семье, но и влияет на правильное развитие ребенка. Также опасно чрезмерно опекать ребенка. Из-за того, что родители делают все для детей, они недостаточно подготовлены к жизни и всегда ждут помощи от родителей.

сәбилерге 5–6 жасқа дейін барынша ерік беріледі. Олардың сындырғанына, бүлдіргеніне, артық та орынсыз айтқан сөздеріне ешқандай назар аударылмайды. Сол сағатында тәрбиелейміз, жөнге саламыз деп шаршап, шалдықпайды, жүйкесін жұқартпайды. Тек әрбір бала 5–6 жастан асқан соң, оларға басқаша талаптар қойылады. Себебі ақыл-есі бар балалар ол талаптың керектігін, мән-маңызын түсіне алады.

Қытайда біздің жыл санауымыздан бұрын қытайлық данагөйлерден қалған мынадай бір өсиет бар: «Бір жылдық ұмырың қалса, дәнді-дақыл егіңіз, он жылдық ұмырың болса, жеміс ағаштарын отырғыз, ал егерде бір ғасырлық өмірің болса, онда оны баламен жастарды тәрбиелеуге арна».

Римде осындағы психология институттарының бірінде жасалған тәжірибе қорытындысына сенсек, баланың

Древняя китайская мудрость гласит: «Если у тебя остался год жизни, сажай зерновые, если у тебя десять лет жизни, сажай фруктовые деревья, а если у тебя 100 лет жизни, то посвяти их воспитанию детей и молодежи».

По результатам опыта, проведенного в одном из институтов психологии Рима, будущая карьера ребенка формируется уже с 2–3 лет, т.е. с того момента, как он открыл для себя мир. Дети, выросшие в семьях, которые давали им больше свободы, добра и любви, меньше сталкиваются с препятствиями на пути карьерного роста. Ребенок, уверенный в себе, может легко преодолеть любые трудности и двигаться вперед. Напротив, у ребенка, в семье которого было строгое воспитание и ограничения, будет тяжелый жизненный путь.

болашақтағы қызмет мансабы 2–3 жасынан-ақ қалыптасады екен. Яғни дүние есігін ашқан сәттен бастап, сәбиіне еркіндікті, мейіріммен махаббатты мейлінше көп берген отбасының балалары қызметтік өсу жолында кедергілерге аз кезігеді. Өзіне деген сенімділігі мықты бала кез келген қиындықты мойымай көтеріп, алға қарай ұмтыла түседі. Керісінше, қатал тәрбие мен шектеулерді отбасында көп көрген баланың өмірлік жолы ауыр болады, тіпті, олар кейде ішімдікке салынып, қаңғыбасқа да айналып кетеді. Рим психологтері осы орайда әрбір баланың сенімділігін арттыру арқылы оның болашағына үлкен үлес қосуға болатынын айтады.

А.С.Макаренконың пайымдауынша, ол халық алдында бала тәрбиесі туралы лекция оқып тұрғанында үш жасар баласы бар бір келіншек оған:

– Антон Семенович, айтыңызшы, баланы қай жастан бастан тәрбиелеу қажет? – деп сұрақ қояды.

Танымал педагог:

– Балаңыз неше жаста? – дейді.

– Үш жаста.

Осы сөзді естігенінде А.С.Макаренко былай дейді:

– Балаңыз үш жаста болса, сіз шындығында бұл баланы тәрбиелеуде үш жылға кешігіп қалдыңыз.

Баланы жазалаған дұрыс па?

Бірқатар ата-аналар баласын жөнге салу үшін оларды әлі күнге дейін ұрады, оларға ұрсады, әртүрлі тыйымдар салады. Этнограф Жағда Бабалықұлының айтуынша, дүниеде адамды ұрып-соғу тәрізді жазалардың жүз жиырма түрі бар. Ал баланы жазалау дегеніміз оны міндетті түрде таяққа жығу емес. Ата-ана тарапынан бір нәрсеге рұқсат бермеу, шектеу қою, өкпелеу, сөйлеспей қою да жаза түрлеріне жатады. Негізінде, жазалаудың тәрбиелік ықпалы болатын да жақтары баршылық.

Мысалы, Сіз балаңыздың жеңіл-желпі бұзықтығына мән бермей, кешіре салсаңыз, ол өзінің осындай іс-әрекеттерінің елеусіз,

Психологи утверждают, что, повышая уверенность ребенка, можно внести большой вклад в его будущее.

Однажды женщина, мать трехлетнего ребенка, спросила у А. С. Макаренко, читавшего лекцию о воспитании детей:

– Антон Семенович, скажите, с какого возраста необходимо воспитывать ребенка?

Известный педагог спросил:

– Сколько лет вашему ребенку?

– Три года.

Услышав это, Макаренко ответил:

– Вы фактически опоздали на три года.

Правильно ли наказывать ребенка?

Многие родители до сих пор бьют, ругают своих детей, налагают на них различные запреты. По словам этнографа Жагда Бабалыкулы, в мире существует 120 видов наказаний. А наказывать ребенка – это не обязательно бить его. Недопустимость чего-либо со стороны родителей, ограничение, выпад, повышение голоса, крики также относятся к видам наказания. В принципе, наказание имеет и воспитательное влияние.

Например, если вы будете прощать, не обращая внимания на небольшие проделки вашего ребенка, он будет продолжать повторять это, полагая, что такие его действия останутся безнаказанными. Так легкомысленное хулиганство перерастает в большую проблему…

«Дети должны допускать ошибки», – говорят восточные мыслители. Потому что каждый раз, когда ребенок совершает ошибку, он получает опыт. На ошибках дети учатся, понимают свои возможности, что они могут сделать, не нуждаясь в помощи других. Детский интерес неизбежно приводит к ошибкам…

жазалаусыз қалатынына сеніп, оны қайталай беретін болады. Сонан жеңіл-желпі бұзақылық үлкен тентектікке де ұласады. Алайда есте болатын бір жағдай, баланы үнемі қатал тәрбиелеп, оның әрбір әрекетіне жөнсіз ескерту жасай бермеңіз. Мұндай бала жасқаншақ болып өседі. Және де орынсыз айтылған сын-ескертулер баланың өзін-өзі бағалауын, өзіне деген сенімділігін де төмендетеді. Олар өскенде өз бетімен әрекет жасауға қорқады. Ата-анасы үнемі кемшілігін көріп, ұрсу есті берген баланың көп іске деген ынта-ықыласы мен құштарлығы да жойылады.

Шығыс ойшылдары: «Балалардың қателік жасауларына рұқсат ету керек», – дейді. Себебі қателескен сайын балалардың тәжірибесі арта түсетін көрінеді. Қателесу арқылы балалар өздерінің қолынан қандай істердің келетінін түсініп, басқалардың көмегіне мұқтаж болмай өседі. Балалық қызығушылық көп қателіктерге ұрындыратындықтан, ол үшін жазаламай, керісінше, оған талдау жасалып, дұрыс бағасы беріліп отырса, қажет кезінде қателігін қайталай бермеуі үшін баланы жазалап қойса да артық емес. Алайда жазалау шектен тыс болмауы керек.

Елінің сүйікті перзенті етіп ұл-қызын өсіргісі келген ата-ана балаларын еңбекке баулуға, қалаған ісін үйретуге, түсінбегенін ұқтыруға тиіс. Ол үлкен төзімділікті талап етеді. Еңбекке баулу балалардың жас шағынан басталатын болғандықтан, оларға берілетін тапсырмалар: қоқысты шығару, дүкеннен нан әкелу тәрізді бірсарынды болмасын. Жасөспірім үйдегі бір жұмыста көмектесуге ниет танытса, бетінен қақпаңыз, тыйым салмаңыз.

Жеткіншек атқаратын шаруа әрі қызықты болса, оның еңбекке деген құлшынысы артады. Әсіресе әрбір оқушының күн тәртібінің кестесі болуға тиіс. Бұл баланы жауапкершілік пен тәртіпке үйретеді, жақсы тынығуына жәрдемдеседі. Бала – біздің бауыр етіміз, бақытты болашағымыз. Халқымыз: «Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі», – демекші, бала тәрбиесіне отбасында өмірге келген күнінен бастап, айрықша мән берейік!» ■

Родители, которые хотят воспитать достойных сыновей и дочерей, должны приобщать их к труду. Это требует большой выдержки. Так как трудовое обучение начинается с раннего возраста, нужно давать ребенку различные поручения, и если он намерен помочь по дому, не запрещайте ему делать это. Когда ему интересны поручения, то и его интерес к труду возрастает…

У каждого ученика должен быть распорядок дня. Это учит ребенка ответственности и дисциплине, способствует хорошему отдыху

Дети – наше счастливое будущее. Народная мудрость гласит: «Какое получишь воспитание в семье, так будет и в твоей жизни». Поэтому необходимо придавать особое значение воспитанию детей в семье со дня их рождения. ■

ӘКЕҢ КІМ БОЛЫП ЖҰМЫС ІСТЕЙДІ?

КЕМ РАБОТАЕТ ТВОЙ ПАПА?

Т. Л. Шишова,
психолог, педагог,
Отбасы мен балаға әлеуметтік-психикалық көмек көрсету қорының вице-президенті,
Мәскеу қ.

Т. Л. Шишова,
психолог, педагог,
вице-президент
Фонда социально-психической помощи семье и ребенку,
г. Москва

Мен мұны бірінші рет естігенде, назар аудармадым. Екінші рет– есімде сақтадым. Бесінші рет сақ болдым. Шамамен онынші ретте мен бұл жаңа заңдылық екенін түсіндім. Енді мен «Әкең кім болып жұмыс істейді?» - деген сұрағыма бес-тоғыз жасар бала «Мен білмеймін» - деген жауабына іштей дайынмын. Әкесі онымен бір шаңырақ астында тұратынына қарамастан!

Бұрын мұндай мүмкін емес еді. Бес-алты жасқа дейін балалар өздерінің тегі мен мекен-жайын ғана емес, ата-аналарының кәсібін де жақсы білетін. Бұл олар үшін ерекше мақтаныш болатын.

Соңғы жылдары жағдай өзгере бастады. Мүмкін, бұл ғалымдардан немесе дәрігерлерден базар саудагерлеріне

Когда я услышала это в первый раз, не обратила внимания. Во второй – запомнила. В пятый насторожилась. Примерно разу к десятому поняла, что это какая-то новая закономерность. И теперь бываю внутренне готова к тому, что в ответ на мой вопрос: «Кем работает твой папа?» ребенок лет пяти-девяти пожмет плечами и скажет: «Не знаю…» А отец между тем живет с ним под одной крышей!

Раньше такое было немыслимо. Годам к пяти-шести дети твердо выучивали не только свою фамилию и адрес, но и профессию родителей. Это было своеобразной визитной карточкой, составляло предмет особой гордости.

Ситуация начала меняться буквально в последние годы. И, вероятно, дело

«Просто пап» не бывает. Во все времена образ отца был неотделим от какой-нибудь профессии. «Просто отцов» не существовало. Женщина — дело другое. Она, как правило, была просто женой и матерью.

«айналған» мыңдаған адамдар өздерінің жаңа мамандықтары үшін мақтаныш сезімін сезінбейтіндігінде ғана емес, сонымен бірге ұялып, өздерінің ыңғайсыздықтарын балаларға жеткізетіндікте шығар.

Әрине, бәрі бірдей емес, бірақ көбісі жұмысқа ең алдымен ақша табу құралы ретінде қарай бастады. Тиісінше, назары басқаға бұрылды. Бұрын, жұмыс қызықты тут не только в том, что тысячи людей, «переквалифицировавшихся» из ученых или врачей в рыночных торговцев, не испытывают никакой гордости за свою новую профессию, а часто и стыдятся ее, передавая свою неловкость детям.

Конечно, не все, но многие стали смотреть на работу прежде всего как на средство добывания денег. И, соответственно, произошло резкое смещение акцентов. Раньше, когда главным считалось, чтобы работа была интересной, по душе, люди много говорили о ней с близкими и друзьями, делились идеями, планами, радостями и неприятностями. «Производственная тематика», так раздражавшая либеральных деятелей искусства, была представлена не только в советском кино. Она присутствовала практически в каждом доме, причем там ей давали зеленую улицу добровольно, а не по решению худсовета. В этом смысле, кстати, советские фильмы были вполне правдивы.

На Западе считали фальшью то, что в нашем кино влюбленные даже на свидании говорят о работе, а мы действительно говорили. И не только в кино, но и в жизни, потому что это нам было интересно. Никого ведь не удивляло тогда, что человек горит на работе. Такое считалось в порядке

болуы маңызды деп ойлаған кезде, адамдар бұл туралы жақындарымен және достарымен көп сөйлесіп, идеялары, жоспарлары, қуаныштармен және қиындықтармен бөлісті.

Либералды өнер қайраткерлерін ашуландырған «өндірістік тақырып» тек кеңестік кинода ғана болған жоқ. Ол кез келген үйде болды және көркемдік кеңестің шешімі бойынша емес, өз еркімен жасалды. Бұл тұрғыда, кеңестік фильмдер өте шынайы болды.

Батыста біздің кинода ғашықтар жұмыс туралы тіпті кездесулерінде сөйлеседі дейтін, ол шынымен солай болды. Тек кинода ғана емес, өмірде де айтқанбыз, өйткені бұл бізге қызықты болды. Ол кезде адам жұмысына қызығушылық танытса, ешкім таң қалмайтын. Бұл дұрыс деп саналды, ал мүддесіне зиян келтіріп, ақшаны таңдағандарға көзқарас басқаша болатын.

Балалар мұның бәрін көретін. Ақшаға баса назар аудару автоматты түрде кәсіп мәртебесінің төмендеуіне әкелді. Немен айналыссаң да, айырмашылығы не? Тек ақша төлесе болды... Сөйтіп, адамдар өз жұмыстары туралы аз сөйлесе бастады. Байқадыңыз ба? Енді, қонақта кездескенде, әдетте: «Ал, жұмыс қалай? Жалақыңды кешіктірмей ме? Жоқ па? Құдайға шүкір» - дейді. Басқасы маңызды емес сияқты...

«Жай ғана әке» деген ұғым жоқ. Барлық уақытта әке бейнесі қандай да бір мамандықпен байланысты болған. «Жай ғана әке» болған жоқ. Әйел – бұл басқа нәрсе. Ол әдетте жұбай және ана болған.

Ал ер адамдар ондай емес. Адамзат тарихында үңгірдегі суреттерде ер адамдар аңшы, балықшы, бақсы, жауынгер сияқты белгілі бір кәсіп иесі ретінде бейнеленген. Бұл жынысқа байланысты белгі болған.

Бұл мыңдаған жылдар бойы сақталған, өте тұрақты белгі. Көбінесе кәсіптер ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, ұсталар, саудагерлер, арбакештердің тұтастай әулеттері пайда болды. Олар болашақта осымен айналысатындықтан, ұлдар әкесінің жұмысына ерте қызығушылық таныта бастады, оған еліктеді, әртүрлі кәсіби дағдыларды үйренді.

Сонымен бірге, мыңдаған жылдар бойы әке отағасы болып қала берді, ең алдымен, асыраушы болғандықтан. Бірақ

вещей, а на тех, кто выбирал деньги в ущерб интересу, смотрели как на немного ущербных.

Дети все это видели и мотали на ус.

Смещение акцента в сторону денег автоматически привело к понижению статуса профессий. Какая разница, чем заниматься? Лишь бы платили... И люди стали гораздо меньше разговаривать о своей работе. Вы заметили? Теперь, встречаясь в гостях, обычно спрашивают: «Ну как работа? Зарплату не задерживают? Нет? Ну и слава богу». А остальное вроде бы уже и неважно...

«Просто пап» не бывает. Во все времена образ отца был неотделим от какой-нибудь профессии. «Просто отцов» не существовало. Женщина – дело другое.

Она, как правило, была просто женой и матерью.

А мужчины – нет. Даже на заре человечества в наскальных рисунках мужчины изображались в той или иной профессиональной роли: охотников, рыболовов, шаманов, воинов. Это был, так сказать, признак, сцепленный с полом.

Признак сверхустойчивый, сохранявшийся на протяжении тысячелетий. Очень часто профессии передавались

ол отбасын дайын тамақпен емес, тер төгіп, өзі тапқан тамақпен асырағаң. Сондықтан, қазіргі балалардың санасында, біз оны қалаймыз ба, қаламаймыз ба, осы үш ұғымның байланысын берік орнықты: әке – отбасы иесі – мамандық. Ал соңғы тұжырымдаманың бұлыңғырлығы бірінші және екінші ұғымдарға кері әсер етеді.

Әкесі отағасы ретінде қабылданбайды. Табиғатта «жай ғана әке» болмайды – бұл табиғи емес. Сондықтан, әке ұғымының орны бос қалады…

Мен аздап түсіндірейін. Қалалардың пайда болуымен әкенің жұмысы үйден

из поколения в поколение, возникали целые династии кузнецов, горшечников, купцов, возниц. Зная, что им предстоит заниматься тем же самым, мальчики рано начинали интересоваться работой отца, подражали ему, перенимали разные профессиональные навыки.

Одновременно на протяжении тысячелетий отец оставался главой семьи. Оставался прежде всего потому, что был кормильцем, добытчиком. Но не приносил корм неизвестно откуда, в клювике, а добывал в поте лица на виду у семьи. Поэтому в подсознании современных

алыстады, сондықтан балалар оның қалай жұмыс істейтінін көре алмады. Бірақ, біріншіден, әкесі кейде балаларды өзімен бірге жұмысқа алғанда, бұл олар үшін нағыз мереке болатын, көп жыл бойы естерінде қалады. Екіншіден, отбасында жұмыс туралы жиі айтылған әңгімелер оны үйге жақындатып, әкесінің жұмысын нақтылай түсетін.

Ол белгісіз бір нәрсемен емес, нақты жұмыспен айналысады, қажет бөлшектерді жасайды, онсыз комбайн бидай жинай алмады, мектептер мен ауруханалардың ғимараттарын жобалайды, студенттерге

детей, хотим мы того или не хотим, накрепко засела связь этих трех понятий: отец – глава семьи – та или иная профессия. И размывание последнего понятия пагубно отражается на первом и втором.

Отец перестает восприниматься как глава семьи. Ну, а «просто пап» в природе не бывает – это противоестественно. Значит, и от понятия отец остается пустое место…

Поясню чуть подробней. С ростом городов работа отца все чаще оказывалась вдали от дома, так что дети лишались возможности видеть, как он трудится. Но, во-первых, папа порой брал их с собой,

дәріс оқиды. Бұл балаларда құрмет пен мақтаныш сезімін тудырады. Егер әкесі үйде жұмыс істесе, оның жұмыс бөлмесі немесе шеберханасы қасиетті орын болып саналған. Кішкентай кезінен балаларды әкесі жұмыс істеген кезде шуламауға үйреткен. Кез келген естелік кітабын ашсаңыз, соған көз жеткізесіз…

ИДЕАЛДЫ ТҰТЫНУШЫ

Жұмыстың мазмұнынан басты назар ақшаға аударылған кезде әке бейнесіне не болады? Оңтайлы нұсқада да, ақша

«Жай ғана әке» деген ұғым жоқ. Барлық уақытта әке бейнесі қандай да бір мамандықпен байланысты болған. «Жай ғана әке» болған жоқ. Әйел — бұл басқа нәрсе. Ол әдетте жұбай және ана болған.

жеткілікті болған жағдайда, баланың әкесіне деген көзқарасы нашарлайды. Маңызды, күрделі іспен айналысатын қызықты тұлғаның орнына ол бала үшін ақша табу құралына айналады, яғни шын мәнінде жансыз нәрсеге айналады. Айырмашылықты сезінесіз бе? Ақша балаға кейбір қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажет. Басқаша

и это становилось для детей настоящим праздником, запоминалось на долгие годы. А во-вторых, частые разговоры о работе, которые велись в семье, как бы приближали ее к дому, придавали отцовскому труду конкретность. Он не занимался где-то неизвестно чем, а вытачивал детали, без которых комбайн не мог убирать пшеницу, проектировал здания школ и больниц, читал лекции студентам. Это вызывало у детей уважение и гордость. Если же отец трудился дома, его кабинет или мастерская были святая святых. Детей с младых ногтей приучали не шуметь, когда папа занимался своей работой. Раскройте любую книгу мемуаров – и вы в этом убедитесь…

ИДЕАЛЬНЫЙ ПОТРЕБИТЕЛЬ

Что происходит с образом отца, когда акцент с содержания работы переносится на заработанные деньги? Даже в оптимальном варианте, при условии, что денег достаточно много, отношение ребенка к отцу меняется в худшую сторону. Вместо интересной личности, занятой важным, сложным делом, он превращается для ребенка в орудие добывания денег, т. е. фактически в нечто неодушевленное. Чувствуете разницу? Деньги же необходимы ребенку для удовлетворения каких-то своих потребностей. Иначе говоря, отношение к отцу становится потребительским. Неслучайно именно эта жалоба сейчас все чаще звучит из уст родителей, приходящих на консультацию к психологу…

Деньги, заработанные чужим трудом, обычно не ценятся. Не ощутив сам, что значит добывать хлеб в поте лица своего, и не привыкнув уважать личность отца, ребенок не в состоянии проникнуться уважени-ем к его усилиям. «Подумаешь, дорого! 300 баксов! – можно услышать от мальчишки или девчонки, которые за свою жизнь еще не заработали ни копейки. – Да Сашке (Машке) в десять раз лучше купили – и ничего, не разорились!» Рассказы же о том, как тяжело даются деньги, зачастую вызывают у детей

Балада дені сау психикасының қалыптасуына қажетті басты сезімдердің бірі — қорғалу сезімі.

айтқанда, әкеге деген көзқарас тұтынушылық көзқарасқа айналады. Дәл осы шағым қазір психолог-пен кеңесуге келген ата-аналардың аузынан жиі естілуі кездейсоқ емес…

Біреудің еңбегімен тапқан ақша әдетте бағаланбайды. Өмірінде бір тиын таппаған ұл немесе қыздан «Сол да қымбат па, небәрі 300 доллар!» дегенді естуге болады. Нанды өз еңбегімен табу дегеннің не екенін сезінбестен және әкесінің жеке басын құрметтеуге дағдыланбай, бала оның күш-жігерін құрметтей алмайды. Сашкаға (Машкаға) он есе жақсысын сатып алды – кедей болып қалған жоқ қой!» Ақша табу қаншалықты қиын екендігі туралы әңгімелер балаларда көбінесе эмпатияны емес, жек көруді күшейтеді.

Бұл ересектерге баласын қатал етіп көрсетеді, бірақ ол олардың адами қасиеттеріне емес, қалыптасқан көзқарастарына байланысты.

Сауда өркениетінде (постиндустриалды қоғам), жұмыс өзінің табысымен құнды, онда «егер жарнамаланатын өнімді сатып ала алмасаң, сен дәрменсіз адамсың, ал

не сочувствие, а новый прилив раздражения.

Взрослым кажется, что это именно их ребенок такой жестокосердный, а дело тут не столько в его человеческих качествах, сколько в привитых ему установках.

В торговой цивилизации (постиндустриальное общество), где работа ценна своим заработком, действует принцип: «Не можешь купить рекламируемый товар, значит, ты ничтожество. А ничтожество нечего жалеть».

Естественно, родителям становится обидно. Чем больше развиваются в ребенке потребительские инстинкты, тем труднее его любить. Особенно отцу, который не так пуповинно связан с детьми, как мать. В результате проигрывают все, и семья может распасться…

Психология мужчин такова, что им для счастья мало одной только семейной жизни. Для них крайне важно состояться как члену общества. Поэтому любимая работа нередко заменяет им практически все, никаких других интересов и хобби у них нет. И если содержание работы оказывается дома за скобками, ребенок видит какого-то скучного, серого человека, с которым не о чем поговорить, который лежит на диване с газетой или сидит, уставившись в телевизор.

Мамы склонны винить в этой внутрисемейной атомизации отца: детьми не занимается, не играет с ними, потому они к нему равнодушны. У мужчины же снова копятся обиды, он справедливо считает, что им не интересуются, что он как человек семье не нужен.

Можно, конечно, сваливать вину друг на друга и до бесконечности выяснять, «кто самее». Но что толку? В таких случаях порочный круг обычно размыкается одним-единственным способом – уходом отца из семьи. Проигрывают опять-таки все и прежде всего ребенок. Ведь сколько ни убеждай себя, что ничего страшного в неполной семье нет, вон, мол, сколько де-

оны аяудың керегі жоқ» – деген қағида жұмыс істейді.

Әрине, ата-аналар ренжиді. Балада тұтынушылық инстинкттер неғұрлым көп дамыса, оны сүю соғұрлым қиын болады. Әсіресе, анасы сияқты балалармен тығыз байланысы жоқ әкеге. Нәтижесінде бәрі ұтылып, отбасы ыдырауы мүмкін…

Ерлер психологиясы бойынша, оларға тек отбасылық өмірдің бақыты жеткіліксіз. Олар үшін қоғамның мүшесі ретінде қалыптасу өте маңызды. Сондықтан сүйікті жұмысы көбінесе оларға бәрін алмастырады, олардың басқа қызығушылықтары мен хоббилері болмайды. Егер жұмыс мазмұны үйде жақшаның сыртында болса, бала қызықсыз адамды көреді, онымен сөйлесетін әңгіме жоқ, ол газетпен диванда, немесе теледидарға қарап отырады.

Аналар бұл отбасылық атомизацияда әкесін кінәлауға бейім: ол балалармен айналыспайды, олармен ойнамайды, сондықтан олар оған немқұрайлы қарайды. Ер адам ренжіп, оны отбасы адам ретінде қажет емес деп санайды.

Әрине, кінәні бір-бірінен көп іздеуге болады. Бірақ мұның мәні неде? Мұндай жағдайларда тұйық шеңбер әдетте бір жолмен ашылады – әкесінің отбасынан кетуі. Мұнда да ең алдымен бала ұтылады.

Өйткені, толық емес отбасында қорқыныштың ештеңе жоқ екеніне өзіңізді қанша сендірсеңіз де, қанша бала әкесіз өсетінін айтсаңыз да, шындық қалады: толық емес отбасында баланың үйлесімді дамуы мүмкін емес.

Психолог Н. В. Границкаяның өте дәл бақылауы мені таң қалдырғаны есімде. Көзге көрініп тұрған сияқты, бірақ көпшілік байқамайды. «Жыныс сөзі (еркек және әйел) жарты сөзінен шыққан. Бір жарты екінші жартысына қосылғанда ғана толық, біртұтас болады. Демек, толық емес отбасында тәрбиенің тұтастығына қол жеткізу мүмкін емес. Тиісінше, баланың жеке басының тұтастығы бұзылады...»

Міне, әкенің дәстүрлі бейнесіндегі шамалы болып көрінетін ауытқулар қандай

тей растут без отца, факт остается фактом: в неполной семье гармоничное развитие ребенка практически невозможно.

Помню, меня поразило одно очень точное наблюдение психолога Н. В. Границкой. Вроде бы лежит на поверхности, а для большинства незаметно. «Само слово пол (мужской и женский) происходит от слова половина. А половина только в соединении с другой половиной дает полноту, единое целое. Значит, в неполной семье недостижима цельность воспитания. И, соответственно, нарушается цельность личности ребенка...»

Вот к каким драматичным последствиям могут привести, казалось бы, совсем незначительные отклонения в традиционном образе отца…

В современном обществе очень многое из того, что раньше давалось людям без особого труда, теперь дается ценой немалых усилий. Раньше дети в массе своей легко понимали, что надо уважать старших. Это было нормой, они с детства видели вокруг пример почтительного отношения к отцу и матери, к бабушкам и дедушкам. Кое-где в деревнях до недавнего времени мать с отцом принято было называть на «вы». Теперь же многие детско-подростковые журналы, книги, фильмы, старшие братья и сверстники дают нашим детям прямо противоположные образцы. Аналогичная трансформация произошла и с образом отца...

Одно из главных чувств, необходимых, чтобы у ребенка сформировалась здоровая психика, — чувство защищенности.

В традиционном обществе специально формировать образ отца было не нужно. Отец не по своей прихоти «назначал» себя на роль главы семьи, а становился ею в силу объективных причин: без него семья зачастую обрекалась на голодную смерть. Теперь же прожить без отца материально трудно, но вполне возможно, что доказывает высокий процент матерей-одиночек...

В наши дни, когда мужские и женские роли зачастую смешиваются

әсерлі салдарға әкелуі мүмкін…

Заманауи қоғамда бұрын адамдарға көп қиындықсыз берілген нәрселер қазір айтарлықтай күш-жігер есебінен беріледі. Бұрын балалар үлкенді сыйлау керектігін түсінетін. Бұл қалыпты жағдай болды, олар бала кезінен әке-шешесін, ата-әжесін құрметтеудің үлгісін көрді. Ауылдың кей жерінде соңғы кезге дейін ана мен әкені «сіз» деп атайтын. Қазір көптеген жасөспірімдер журналдары, кітаптар, фильмдер, үлкен ағалар мен құрдастар біздің балаларымызға мүлдем қарама-қарсы үлгілерді береді. Осындай өзгеріс әке бейнесімен де солай болды ...

Дәстүрлі қоғамда әке бейнесін арнайы қалыптастыру қажет емес еді. Әкесі өзін отағасы рөліне өз қалауы бойынша

Практически в каждой семье возникают ситуации, когда удержать подростка от опрометчивого шага можно только силой родительского, в первую очередь отцовского, авторитета.

«тағайындамайды», бірақ ол объективті себептерге байланысты болды: онсыз отбасы аштыққа ұшырады. Қазір әкесіз өмір сүру қаржылық жағынан қиын, бірақ бұл әбден мүмкін, мұны жалғыз басты аналар санының жоғары пайызы дәлелдейді...

Қазіргі еркек пен әйел рөлдері жиі араласып, шатасатын заманда әкенің идеалды бейнесін жасау керек. Ол балада өздігінен қалыптаспауы мүмкін. Ал бұл жерде көп нәрсе әйелге байланысты. Өйткені, бала ең алдымен анасының пікірін тыңдап, оның әкесіне деген көзқарасын қабылдайды.

ӘКЕ – ТІРЕК, ҚОРҒАН

Балада дені сау психикасының қалыптасуына қажетті басты сезімдердің бірі – қорғалу сезімі.

Сәбилік шақта оны негізінен ана

и перепутываются, идеальный образ отца нужно создавать. Сам по себе он у ребенка может не сформироваться. И здесь очень многое зависит от жены. Ведь ребенок прислушивается прежде всего к мнению матери, именно ее отношение к папе он перенимает.

ОТЕЦ – ОПОРА И ЗАЩИТА

Одно из главных чувств, необходимых, чтобы у ребенка сформировалась здоровая психика, – чувство защищенности.

В младенчестве его создает в основном мать. Затем, когда ребенок начинает осваивать окружающий мир и осознает, что в мире много опасностей, с которыми женщине не справиться, в роли главного защитника начинает выступать отец. Маленькие мальчики недаром любят хвалиться друг перед другом именно отцовской силой: она как бы придает сил и им самим, увеличивая их значимость в глазах окружающих. Поэтому надо всячески поддерживать и укреплять в малыше уверенность в том, что папа – самая главная опора и защита семьи. Даже если это не соответствует действительности!

Зачем? Ведь ребенок все равно увидит, что это не так. Однако взрослые сильно преувеличивают детскую проницательность. Мы часто приписываем детям «правильное», взрослое понимание событий и явлений, забывая о том, что ребенок в силу своей природы достаточно долго живет в мире, где очень много вымышленного, мифического, ирреального. Эта особенность детского восприятия наиболее ярко проявляется в увлечении сказками. В детях ярче проявлено коллективное бессознательное, они ближе к тому, что называется архетипическими, древними представлениями об основах бытия. А согласно этим представлениям, отец как раз является опорой, защитой, главой семьи. Поэтому слова о папиной силе падут на взрыхленную почву. И наоборот, доказательства обратного, даже самые веские, настолько нарушают архетипические представления о роли отца в семье, что будут только невротизировать ребенка. Ну а в конечном итоге рикошетом ударят по матери…

береді. Содан кейін бала қоршаған әлемді игере бастағанда және әлемде әйел адам жеңе алмайтын көптеген қауіптер бар екенін түсінгенде, әкесі басты қорғаушы ретінде әрекет ете бастайды. Кішкентай ұлдардың бір-біріне әкелік күшімен мақтанғанды ұнататыны бекер емес: бұл басқалардың алдындағы маңыздылығын арттыра отырып, өзіне күш беретін сияқты. Сондықтан сәбидің бойына әке – отбасының ең басты тірегі деген сенімді жан-жақты қолдау және нығайту қажет. Бұл шындыққа сай болмаса да!

Не үшін? Өйткені, бала бәрібір бұлай емес екенін көреді. Дегенмен, ересектер балалардың түсінігін асыра сілтейді. Көбінесе біз балаларға оқиғалар мен құбылыстарды «дұрыс», ересектердің қабылдауынша түсіндіреміз, бала өзінің жаратылысы бойынша ойдан шығарылған, мифтік, шындыққа жатпайтын әлемде ұзақ өмір сүретінін ұмытып кетеміз. Балалардың қабылдауының бұл ерекшелігі ертегіге деген құштарлықтан барынша айқын көрінеді.

Балаларда ұжымдық бейсаналық айқынырақ көрінеді, олар болмыстың негіздері туралы архетиптік, ежелгі идеялар деп аталатын нәрсеге жақынырақ. Ал бұл идеялар бойынша әке тірек, қорғаушы, отағасы болып табылады. Сондықтан, әкенің күші туралы сөздер борпылдақ топыраққа түседі. Керісінше, әкенің отбасындағы рөлі туралы архетиптік идеялар баланың жүйкесін жұқартады. Ақырында анасына тиеді ...

Әкесі қандай болса да, балаға күшті болып көрінеді, өйткені кішкентай бала ересектерге қарағанда әлдеқайда әлсіз. Сондықтан сіз әкесінің күші туралы көп айтсаңыз, қателеспейсіз.

«КӘСІПТІК ЖАРАМДЫЛЫҚ» МӘСЕЛЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ

Әкенің жұмысы туралы мүмкіндігінше жиі және құрметпен айту керек (оған деген нақты көзқарасыңызға қарамастан!) Бұл орайда, жеңілдікпен берілген жолдама, немесе табысы туралы емес, оның нақты не істейтінінің мазмұнына, мағынасына назар аударыңыз. Бала үшін бәрі жаңа болған кезде, оған кез-келген жұмыс өте қызықты

Отец, какой бы он ни был, все равно кажется ребенку сильным, ведь маленький ребенок по определению гораздо слабее взрослых. Так что вы в любом случае не погрешите против истины, подчеркивая папину силу.

К ВОПРОСУ О «ПРОФПРИГОДНОСТИ»

О работе отца надо говорить как можно чаще и уважительнее (независимо от вашего реального к ней отношения!). Причем делать упор не на заработке или каких-нибудь сопутствующих благах типа льготных путевок, а на содержании, смысле того, чем занимается отец ребенка. Для ребенка пока все в новинку, ему любая работа может казаться очень интересной и важной. Надо только уметь ее правильно преподнести.

Помимо укрепления уважения к отцу, рассказ о профессиях выполняет еще одну важнейшую воспитательную функцию – дети учатся видеть не только внешние, но и внутренние, содержательные признаки взрослости. А какое впечатление о мужчинах складывается у нынешних ребят? Что можно почерпнуть из современной рекламы, телепередач, кинофильмов? Взрослые дяди курят, пьют, имеют большие мускулы, забористо ругаются, обнимаются с красивыми тетями, а всем остальным чуть что дают в челюсть.

Конечно, по сравнению со столь ярким художественным образом отец, работающий скромным научным сотрудником, да еще занимающийся каким-то совершенно непонятным делом типа исследования почвы, будет проигрывать. Но если доходчиво рассказать ребенку, какие опыты он ставит, на какой сложной аппаратуре работает, какое важное направление науки разрабатывает и для чего это все нужно, ситуация в корне изменится. А если потом еще привести ребенка на работу к папе и показать что-нибудь интересное! Такие вещи запоминаются на всю жизнь и оказывают огромное воспитательное воздействие…

Какие еще мужские качества важно подчеркивать, воспитывая у ребенка уважение к отцу? Чтобы понять это,

және маңызды болып көрінуі мүмкін. Сіз оны дұрыс ұсына білуіңіз керек.

Әкеге деген құрметті нығайтудан басқа, мамандықтар туралы әңгіме тағы бір маңызды тәрбиелік функцияны орындайды – балалар тек сыртқы ғана емес, сонымен бірге ересектердің ішкі, мағыналы белгілерін де көруді үйренеді. Қазіргі жасөспірімдерде ер адамдар туралы ойлары қандай? Заманауи жарнамалардан, телешоулардан, кинофильмдерден не алуға болады? Ересек азаматтар темекі шегеді, ішімдік ішеді, шымыр, ұрсысады, әдемі әйелдермен құшақтасады, ал қалғандарын жақтарынан ұрады.

Әрине, осындай жарқын көркемдік бейнемен салыстырғанда, қарапайым ғылыми қызметкер болып жұмыс істейтін, тіпті топырақты зерттеу сияқты мүлдем түсініксіз іспен айналысатын әке ұтылады.

Жасөспірім кезінде, әрқашан өзінің айтқанын істетуге дағдыланған оны ең алдымен әкесі қате қадамнан қорғай алады.

Бірақ егер сіз балаға әкесі қандай тәжірибелер жасайтынын, қандай күрделі жабдықта жұмыс істейтінін, ғылымның қандай маңызды бағытын дамытатынын және мұның бәрі не үшін қажет екенін нақты айтсаңыз, жағдай түбегейлі өзгереді. Баланы әкесінің жұмысына апарып, қызықты нәрсе көрсетсеңіз! Мұндай нәрселер өмір бойы есте қалады және үлкен тәрбиелік әсер етеді…

Баланың әкесіне деген құрметін арттыра отырып, тағы қандай еркектік қасиеттерді атап өту маңызды? Мұны түсіну үшін сұрақ қояйық: дәстүрлі түрде ер адамдарда қандай қасиеттер бағаланады? Мұнда мәдени дәстүрлер мәселесі өте маңызды. Айталық, еврей немесе протестанттық мәдениетте үнемділік өте жоғары бағаланады, ал Ресейде мұндай ер адамдар онша танымал емес – олар сараң болып саналады. Немесе ер адамдарда жауынгерлік жалынды, құмарлық, тәуекелге деген сүйіспеншілікті жоғары зададимся вопросом: какие качества традиционно ценятся в представителях мужского пола? Вопрос культурных традиций здесь очень важен. Скажем, в иудейской или протестантской культуре очень ценится бережливость, а в России такие мужчины не пользуются особой популярностью – их считают скупыми. Или есть народы, высоко ценящие в мужчинах воинственный пыл, азарт, любовь к риску. Вспомним кавказскую джигитовку: в ней ярко отражены именно эти представления.

У нас же в мужчинах ценились и ценятся до сих пор такие качества, как доброта и благородство в сочетании с мужеством, умение прощать обидчиков, ум и бескорыстность, готовность прийти на помощь, верность, стойкость, выносливость, неприхотливость в быту, трудолюбие, хозяйственность и в то же время наличие высших, духовных интересов. Естественно, многие из этих качеств ценятся и у других народов. Тут дело в нюансах, которые определяют народный характер.

Да, конкретные люди часто бывают далеки от идеала, но, согласитесь, какие-то из этих черт можно найти у каждого мужа. И, указывая в беседах с ребенком на папины достоинства, очень важно подчеркивать, что это не просто его личные особенности, а качества настоящих мужчин. Тогда у детей постепенно сформируются представления, которые впоследствии помогут им и в устройстве личной жизни.

ДОЛЖЕН ЛИ РЕБЕНОК БОЯТЬСЯ ОТЦА?

Разумеется, отец не должен быть этаким букой, которым пугают малых детишек. Когда ребенок боится отца до дрожи в коленках, в этом нет ничего хорошего. Сейчас чаще встречается другая крайность: отец ведет себя чересчур снисходительно, и ребенок его ни в грош не ставит. Причем матери даже порой считают это плюсом и с гордостью говорят: «У мужа с сыном прекрасные отношения. Знаете, муж у меня такой мягкий, покладистый, сын из него веревки вьет». Им кажется, что мальчик развивает свои лидерские

бағалайтын халықтар бар. Кавказдық атқа мініп, түрлі қиын жаттығуларды жасайтынын еске түсірейік: бұл идеялар айқын көрінеді.

Біздің еркектерімізде мейірімділік пен тектілік сияқты қасиеттер, батылдықпен, қиянатшыларды кешіре білу, ақыл мен риясыздық, көмекке келуге дайын болу, адалдық, төзімділік, табандылық, күнделікті өмірде қарапайым болу, еңбекқорлық, экономикалық және сонымен бірге жоғары, рухани мүдделердің болуы бағаланды және бағаланады. Әрине, бұл қасиеттердің көпшілігі басқа халықтар арасында да бағаланады. Бұл жерде халық табиғатын анықтайтын нюанстар туралы.

Иә, нақты адамдар көбінесе идеалдан алыс, бірақ, байқасаңыз, бұл қасиеттердің кейбірі әрбір күйеуде кездеседі. Ал, баламен әңгімелесуде әкенің қасиетін айта отырып, бұл оның жеке қасиеттері ғана емес, нағыз ер-азаматтарға тән қасиеттер екенін атап өткен жөн. Содан кейін балалар біртіндеп жеке өмірлерін реттеуге көмектесетін идеяларды қалыптастырады.

БАЛА ӘКЕСІНЕН ҚОРҚУЫ КЕРЕК ПЕ?

Әрине, әкесі кішкентай балаларды қорқытатын құбыжық болмауы керек. Бала әкесінен қатты қорықса, ол жақсы емес. Қазір басқа шектен шығу жиі кездеседі: әкесі өзін тым жұмсақ ұстағандықтан, баласы оны сыйламайды.

Сонымен қатар, аналар кейде мұны жақсы деп санайды және мақтанышпен айтады: «күйеуім мен ұлым керемет қарым-қатынаста. Білесіз бе, менің күйеуім өте жұмсақ, ұлым айтқанын жасатады». Оларға бала өзінің көшбасшылық бейімділігін дамытатын сияқты көрінеді, ал іс жүзінде бала әкесінің психологиялық қолдауынан айырылады және адасқан, теңгерімсіз, ашуланшақ болып өсуі мүмкін.

Мұндай адам нағыз көшбасшы бола алмайды – ол тіпті өзінің қыңырлығын тоқтата алмайды. Әрине, үйінен шығып, шынайы өмірмен бетпе-бет келгенде, ол қиналады. Жасөспірім кезінде, әрқашан өзінің айтқанын істетуге дағдыланған оны ең алдымен әкесі қате қадамнан қорғай

наклонности, а на самом деле ребенок лишается психологической опоры в лице отца и может вырасти своенравным, неуравновешенным, истеричным. Такой человек неспособен не то чтобы стать настоящим лидером – он даже не приучен умерять свои капризы. И конечно, при малейшем столкновении с реальностью за стенами своего дома будет страдать. В подростковом возрасте, привыкнув всегда настаивать на своем, своенравный ребенок вообще может пойти вразнос. Практически в каждой семье возникают ситуации, когда удержать подростка от опрометчивого шага можно только силой родительского, в первую очередь отцовского, авторитета. А если авторитета нет и не было?

Поэтому побаиваться отца ребенок все же должен. При самых теплых, дружеских, доверительных отношениях, к которым, безусловно, стоит стремиться, нужно, чтобы ребенок боялся отцовской «грозы». Гроза же должна быть справедливой и разражаться не по пустякам, а только в крайних, критических случаях. Иначе она станет привычной…

Ребенку необходимо понимать, что на него, если он ведет себя плохо, есть управа. И лучше, если это родной, близкий человек, который наказывает любя. Ведь раньше или позже, но управа все равно найдется. Только она будет далеко не такой милостивой…

ДОЛЖЕН ЛИ ОТЕЦ ИГРАТЬ С РЕБЕНКОМ?

Многие жены считают это одной из важнейших отцовских обязанностей и выражают недовольство, если супруг норовит от нее уклониться. Однако мне такая постановка вопроса не кажется правильной. Начнем с того, что ребячьи игры – психологически нелегкое занятие для взрослых. Многим людям это настолько тяжело, что они предпочли бы полдня перетаскивать мешки с картошкой, чем полчаса перекатывать с места на место игрушечные машинки, загоняя их в гараж. Когда их заставляют этим заниматься, им становится так скучно, что они начинают на ходу засыпать…

алады. Ал егер әкенің билігі болмаса және жоқ болса?

Сондықтан бала әкесінен қорқуы керек. Ең жылы, достық, сенімді қарым-қатынаста, әрине, ұмтылуға тұрарлық, баланың әкесінің «ашуынан» қорқуы керек. Ашуы әділ болуы керек және ұсақ-түйекке байланысты емес, тек төтенше, сыни жағдайларда ғана ашулануы керек. Әйтпесе ол үйреншікті болады…

Бала, егер ол тәртіпсіз болса, оған қарсы келетін күш бар екенін түсінуі керек. Ол жақын адамы болса жақсы. Өйткені, ерте ме кеш пе, біреу оған күш көрсетеді. Тек ол мейірімді болмайды…

ӘКЕСІ БАЛАМЕН ОЙНАУЫ КЕРЕК ПЕ?

Көптеген әйелдер мұны әкелік міндеттердің бірі деп санайды және егер жұбайы одан жалтаруға тырысса, наразылығын білдіреді. Алайда, маған мұндай сұрақ қою дұрыс емес сияқты. Алдымен, балалар ойындары ересектер үшін психологиялық тұрғыдан оңай емес. Көптеген адамдар үшін бұл өте қиын, олар гаражға кіргізіп, ойыншық машиналарды бір жерден екінші жерге айналдырғаннан гөрі, картоп пакеттерін жарты күн сүйреп апарғанды жөн көреді. Олар мұны істеуге мәжбүр болған кезде, ұйықтап қалады…

Жасы ұлғайған сайын адамдардың барлығы дерлік балаларға тән дүниетанымның балғындығын жоғалтады. Әдетте, оны өнердің талантты адамдары ғана сақтай алады. Балалардың ойнау қабілетінде де дәл

С возрастом почти все люди утрачивают свежесть мировосприятия, присущую детям. Как правило, ее удается сохранить лишь талантливым людям искусства. Примерно то же происходит и со способностью к детской игре. Обычно ее сохраняют те, в ком до конца жизни остается много ребяческого, кто любит дурачества, клоунаду, розыгрыши. Но вот незадача! Эти черты достаточно редко сочетаются с тем, чего ждут от мужей их требовательные жены: с серьезностью, основательностью, ответственностью.

Очень точно связь серьезности, даже суровости, и хозяйственности уловил русский помещик А. Н. Энгельгардт, хорошо знавший народную жизнь на Смоленщине. Рассказывая, какие качества в идеале должен иметь глава семьи, называемый «большаком», он писал: «Чем суровее большак, чем нравственно сильнее, чем большим уважением пользуется от мира, тем больше хозяйственного порядка, тем зажиточнее двор. Суровым деспотом-хозяином может быть только сильная натура, которая умеет держать бразды правления силою своего ума, а такой умственно сильный человек непременно вместе с тем есть и хороший хозяин».

Конечно, раньше и жизнь была суровее. Небрежное ведение крестьянского хозяйства было чревато для членов семьи голодной смертью, так что характер «большака» не на пустом месте сформировался…

Сейчас жизнь существенно облегчилась (хотя мы считаем, что живем неимоверно трудно), и требования к главе семейства тоже смягчились. Однако общий принцип остался прежним…

Гораздо важнее, чтобы отец учил детей тому, чему не может научить мать, привлекал сыновей к мужским делам. А главное – разговаривал с ними, выступал в роли мудрого наставника, к которому можно обратиться с самыми разными вопросами, который много знает и готов поделиться своими знаниями.

Да где ж такого взять?! Но у любого взрослого, даже са-

осындай жағдай орын алады. Әдетте, оны өмірінің соңына дейін ақымақтықты, сайқымазақты, еркеліктерді жақсы көретін балалар сақтап қалады. Бірақ міне, сәтсіздік! Бұл қасиеттер күйеулерінен талап етілетін әйелдері күтетін нәрселермен сирек үйлеседі: байсалдылықпен, ұқыптылықпен, жауапкершілікпен.

Смоленщинадағы халық өмірін жақсы білетін орыс помещигі А.Н.Энгельгардт байыптылық, тіпті қатаңдық пен экономикалық байланыстың нақты байланысын көрсеткен. «Большак» деп аталатын отбасы басшысының қандай қасиеттерге ие болуы керек екенін айта отырып, ол былай деп жазды: «большак неғұрлым қатал болса, соғұрлым моральдық тұрғыдан күшті, ол әлемнен қаншалықты құрметке ие болса, соғұрлым шаруашылықта тәртіп болады. Қатал деспот тек мықты тұлға бола алады, ол тізгінді өзінің ақыл-ойының күшімен ұстай алады, ал мұндай ақыл-ойы мықты адам, сонымен бірге жақсы қожа деген сөз».

Әрине, бұрын өмір қиын болатын. Шаруа қожалығын дұрыс жүргізбеу отбасын аштыққа әкеледі, сондықтан «большактың» қатал мінезі қалыптаспады…

Қазір өмір айтарлықтай жеңілдеді (бірақ біз өте қиын өмір сүріп жатырмыз деп ойлаймыз) және отбасы басшысына қойылатын талаптар да жеңілдетілді. Алайда жалпы қағида өзгеріссіз қалды…

Әкенің балаларға анасы үйрете алмайтын нәрсені үйретуі, ұлдарын еркектік істерге тартуы әлдеқайда маңызды. Ең бастысы – олармен сөйлесіп, әртүрлі сұрақтармен жүгінуге болатын, көп білетін және өз білімімен бөлісуге дайын дана тәлімгер ретінде әрекет еткен.

Ондай адамды қайдан алуға болады?! Бірақ кез келген ересек адамның, тіпті ең білімсіз адамның да баладан гөрі білімі көп. Кейде кітап білімінен гөрі өмірлік тәжірибе құнды. Тек оның мүдделері сіздікімен сәйкес келуін талап етудің қажеті жоқ. Егер сіз баланы театрмен, ал күйеуіңізді техникамен, спортпен, балық аулаумен таныстырсаңыз, бұл одан да жақсы. Қайталап айтамын, оның баламен көбірек сөйлескені жақсы.

Көптеген ересектер (тек әкелер ғана емес) балалармен мүлдем сөйлеспейді, нұсқаулар мен моральдық монологтар

мого необразованного, знаний больше, чем у ребенка. И больше жизненного опыта, который подчас ценнее книжных знаний. Только не надо требовать, чтобы его интересы совпадали с вашими. Это даже лучше, если вы, допустим, будете приобщать ребенка к театру, а муж – к технике, спорту, рыбалке. И, повторяю, хорошо, чтобы он побольше говорил с ребенком. Многие взрослые (не только отцы) вообще недостаточно беседуют с детьми, предпочитая изъясняться в форме инструкций и нравоучительных монологов. А если и разговаривают, то в основном на бытовые темы: что ел, какие оценки получил в школе, что задали по такому-то предмету. Сперва им кажется, что дети слишком малы, а затем дети подрастают, но у них уже нет потребности разговаривать с родителями – они привыкли удовлетворять жажду общения

Әкенің жұмысы туралы мүмкіндігінше жиі және құрметпен айту керек (оған деген нақты көзқарасыңызға қарамастан!)

на стороне. В результате люди живут рядом, но не вместе, и возможность влиять на детей очень ограничена…

Когда-то в основе государственной политики лежал принцип: «Искусство не должно опускаться до уровня толпы; наоборот, толпу, массу нужно поднимать до уровня высокого искусства». Мне кажется, взаимоотношения детей с отцом должны строиться по тому же принципу равнения вверх. Не отцу надо опускаться на четвереньки и ползать вместе с малышом – пусть лучше малыш становится на цыпочки, стремясь дотянуться до отца…

Когда речь заходит о семейных ролях, очень полезно поинтересоваться традиционным раскладом: как было раньше. Ведь человечество существует не одну тысячу лет, и семьи до недавних времен отличались очень большой

түрінде түсіндіруді жөн көреді. Егер сөйлессе, онда негізінен тұрмыстық тақырыптар бойынша: не жеді, мектепте қандай баға алды, пән бойынша не тапсырды.

Алдымен оларға балалар тым кішкентай көрінеді, содан кейін балалар өсіп келе жатқан сияқты көрінеді, бірақ олардың ата–аналарымен сөйлесудің қажеті жоқ – олар қарым-қатынасқа деген құштарлықты сыртта қанағаттандыруға дағдыланған. Нәтижесінде адамдар жақын жерде тұрады, бірақ бірге емес және балаларға әсер ету мүмкіндігі өте шектеулі…

Бір кездері мемлекеттік саясаттың негізінде: «Өнер көпшіліктің деңгейіне түспеуі керек; керісінше, көпшілікті жоғары өнер деңгейіне көтеру керек» деген қағида болды. Менің ойымша, балалардың әкесімен қарым-қатынасы осы қағидат бойынша құрылуы керек. Әкесі төрт аяқтап баламен бірге жорғалауы керек емес, керісінше бала тік түрып, әкесіне жетуге тырысуы керек…

Отбасылық рөлдерге келетін болсақ, дәстүрлі тәртіп өте пайдалы: бұрынғыдай. Өйткені, адамзат мың жылдан астам уақыт бойы өмір сүріп келеді және соңғы уақытқа дейін отбасылар өте үлкен тұрақтылықпен ерекшеленді. Сонымен, отбасындағы рөлдер белгілі бір жолмен кездейсоқ бөлінбеді – мұндай бөлудің дұрыстығы ғасырлар бойы қалыптасқан тәжірибемен расталды. Сонымен: кішкентай балалар бала болғандықтан, әрқашан ойнады. Бірақ ойынды үлкендеу балалар басқарды. Әкесін ойынға тарту ешкімнің ойына келген жоқ. Оның маңыздырақ істері бар…

АЛ ЕГЕР ӘКЕСІ ӘЛСІЗ БОЛСА?

Әрине, жағдай дұрыс емес. Бірақ әйелдер көбінесе өздері басқаруға тырысады, ал ер адам оларға тізгінді бергенде, олар шағымдана бастайды. Содан кейін, әйел әрқашан әлсіздік деп санайтыны олай болмайды.

Икемді күйеу кейбір мәселелерде кенеттен қатты болуы мүмкін. Әйелі мұны қажетсіз қыңырлық деп санайды, бірақ бұл мүлдем басқа нәрсе. Мәселе

устойчивостью. Значит, и роли в семье не случайно распределялись определенным образом – правильность такого распределения подтверждалась многовековой практикой. Так вот: малые дети, конечно, играли всегда, на то они и малыши. Но руководили игрой тоже дети, только постарше. Никому и в голову не приходило привлекать к ребячьим забавам отца. У него имелись дела поважнее…

А ЕСЛИ ОТЕЦ СЛАБОВОЛЬНЫЙ?

Конечно, ситуация не из приятных. Но ведь жены часто сами стремятся верховодить, а когда мужчина уступает им бразды правления, начинают жаловаться. И потом, далеко не всегда то, что женщина считает слабоволием, действительно является таковым. Покладистый муж может в каких-то вопросах вдруг оказаться тверд, как кремень. Жена сочтет это блажью, ненужным упрямством, а дело-то совсем в другом. Дело в том, что она путает кротость со слабоволием. Кроткий человек уступает другим не из слабости, а наоборот, чувствуя свою силу. Он может возвыситься над множеством вещей, пренебречь самолюбием просто потому, что не считает это важным. Он избегает ссор, мирится первым, готов признать свою вину. Но если что-то для него принципиально, тут его никакими силами не сдвинешь с занятой позиции…

В последние годы некоторые женщины начали считать признаком безволия неумение зарабатывать деньги. Но ведь мужчины не виноваты, что государство поставило их в ситуацию, когда за честный труд платят гроши. На самом-то деле это гражданский подвиг – оставаться работать на оборонном предприятии, где люди порой годами не получают зарплату, потому что оборонку решили задавить. Да, конечно, семье приходится трудно. Но кто сказал, что быть хорошим человеком легко?!

Самое главное, конечно, не заработок, а нравственный авторитет главы семьи. Сейчас как раз такое время, когда человеческие качества проходят серьезную проверку на прочность. И далеко не всегда

мынада, ол жұмсақтықты әлсіз ерік-жігермен шатастырады. Момын адам басқаларға әлсіздіктен емес, керісінше өз күшін сезінуден бас тартады. Ол көптеген нәрселерден жоғары тұра алады, өзін-өзі сүюді елемейді, өйткені ол оны маңызды деп санамайды. Ол жанжалдан аулақ болады, бірінші болып татуласады, кінәсін мойындауға дайын. Бірақ егер ол үшін бір нәрсе түбегейлі болса, онда сіз оны ешқандай күшпен жеңе алмайсыз…

Соңғы жылдары кейбір әйелдер ақша таба алмауды еріксіздіктің белгісі деп санай бастады. Бірақ ер адамдар кінәлі емес, оларды мемлекет адал еңбегі үшін аз төлейтін жағдайға душар еткен. Шындығында, қорғаныс кәсіпорнында жұмыс істеу азаматтық ерлік болып табылады, онда адамдар кейде бірнеше жыл бойы жалақы алмайды, өйткені мемлекет қорғанысты басуға шешім қабылдады. Ия, әрине, отбасы қиналады. Бірақ жақсы адам болу оңай деп кім айтты?!

Ең бастысы, әрине, табыс емес, отағасының моральдық беделі. Қазір адами қасиеттер беріктікке елеулі тексеруден өтетін уақыт. Бұл күндері атқа мінген адамдар әрқашан балаларға жақсы үлгі бола алмайды…

Отбасылық ынтымақтастық туралы бірнеше сөз. Менің ойымша, сіз менімен келісесіз, әйелдер күйеулеріне басқа адамдарға жиі шағымданады, күйеулеріне қарағанда. Бұл немен байланысты екенін білмеймін. Мүмкін, нәзік жыныстың әлсіздігімен. Балалар тіпті әлсіз болса да, олар басқа адамдардың ата-аналарына шағымданбайды. Тіпті олардың жақсы себептері болса да…

Дәстүрлі өмір салты қалыптасқан отбасыларда (мысалы, кавказдықтарда) әйелі отбасында тозақ болса да, күйеуі туралы бейтаныс адамға артық сөз айтпайды. Мамандарға, әрине, мұндай отбасымен жұмыс істеу қиынырақ, өйткені сіз көп нәрсені болжауыңыз керек, бірақ балалар үшін мұндай отбасылық ынтымақтастықтың тәрбиелік мәні өте зор.

Өйткені, бұрыннан үйден қоқыс шығару әдепсіз деп санадық. Күйеуін ерік-жігері нашар деп айыптамас бұрын, өз бойыңыздағы кемшіліктерге назар аударғаныңыз жөн шығар…

люди, которые оказываются в наши дни на коне, могут служить детям хорошим примером…

Несколько слов о семейной солидарности. Думаю, вы со мной согласитесь, что жены склонны жаловаться чужим людям на своих мужей чаще, чем мужья на жен. Не знаю, с чем это связано. Наверное, со слабостью прекрасного пола. Хотя дети, а ведь они еще слабее, на родителей чужим почти не жалуются. Даже когда у них на то есть веские основания…

В семьях с более традиционным укладом жизни (например, у кавказцев) жена о муже слова худого чужаку не скажет, даже если в семье кромешный ад. Специалистам, конечно, с такой семьей работать труднее, поскольку о многом приходится лишь догадываться, но для детей воспитательное значение такой семейной солидарности огромно.

Ведь и у нас еще недавно считалось неприличным выносить сор из избы. А прежде чем обвинять мужа в слабоволии, пожалуй, имело бы смысл вспомнить другое мудрое изречение – насчет бревна в своем глазу и соринки в чужом…

Ойын – баладағы күн сәулесі

Ойында бала өмір сүреді және бұл өмірдің іздері
нақты өмірдің іздеріне қарағанда оның бойында тереңірек қалады.
К. Д. Ушинский

БАЛАЛАРМЕН ОЙНАЙЫҚ

5-6 жастағы балалар үшін. Мектеп жасына дейінгі балаға мәтінді оқу өте қиын, сондықтан ол сөйлемдерді оқуды сәтті игеріп, оларды тез оқып, мағынасын түсінген жағдайда ғана мәтіндер бар ойындарды ұсынуға болады. Мәтінді таңдағанда, баланың жеке және жас ерекшеліктеріне назар аударыңыз. Бір сабақта бір мәтіннен тұратын ойынның бір түрінен артық ойын ұсынылмайды.

Әңгіме құрастыр. Мақсаты: сөйлемдерден мәтін құруды үйрету, ойлауды дамыту. Ресурстар: мәтін («Әліппеден», «Азбукадан», «Ана тілінен» және т.б.), қағаз, түрлі-түсті қарындаштар немесе маркерлер, қайшы.

ПОИГРАЕМ С ДЕТЬМИ

Для детей 5–6 лет. Читать текст дошкольнику довольно трудно, поэтому предлагать игры с текстами можно только в том случае, если он уже успешно освоил чтение предложений, читает их достаточно быстро и понимает смысл. Выбирая текст, ориентируйтесь на индивидуальные и возрастные возможности ребенка. За одно занятие не рекомендуется более одного вида игры с одним текстом.

Составь рассказ. Цель: учить составлять текст из предложений, развивать мышление. Ресурсы: текст (из «Букваря», «Азбуки», «Родное слово» и др.), бумага, цветные карандаши или фломастеры, ножницы.

Игра – луч солнца в ребенке

В игре ребенок живет, и следы этой жизни глубже остаются в нем, чем следы реальной жизни.
К. Д. Ушинский

3-6 сөйлемнен тұратын мәтінді таңдаңыз (олардағы сөздер саны 6-дан аспауы керек). Таңдалған сөйлемдерді қағаз жолақтарына жазыңыз (немесе барлық мәтінді жазыңыз, содан кейін оны сөйлемдерге кесіңіз).

Сөйлемдер мысалдары. Данияр мен Миша балалар театрына спектакльге барды. Ұлдар дос, олар бір балабақшаға барады. Олар әдемі костюмдер киді. Сахнада әртістер ән айтып, би биледі. Театрға олармен бірге Даниярдың анасы мен Мишаның әжесі барды.

Баладан әр сөйлемді бөлек оқуды және оларды дұрыс ретпен орналастыруды өтініңіз. Жұмыстың бұл түрі себеп-салдарлық байланыстарды түсінуді қалыптастырады.

Жұмбақты шеш! Мақсаты: мәтінді оқуды, оның мағынасын түсінуді, ойлауды дамытуды үйрету (логикалық, ассоциативті, эмоционалды-бейнелік).

Ресурстар: қағаз, түрлі-түсті қарын-даштар немесе маркерлер, қайшы.

Қағаз карталарына әртүрлі жұмбақтар жазыңыз. Бала оларды дауыстап оқиды, жауабын және жұптасқандарды табады.

Подберите текст из 3–6 предложений (количество слов в них не должно превышать 6). Напишите выбранные предложения на полосках бумаги (или напишите весь текст, а затем разрежьте его на предложения).

Примеры предложений. Данияр и Миша ходили в детский театр на спектакль. Мальчики дружат и ходят в один детский сад. Они надели красивые костюмы. На сцене пели и танцевали артисты. В театр с ними ходили мама Данияра и бабушка Миши.

Попросите ребенка прочитать отдельно каждое предложение и затем разложить их в правильном порядке. Такой вид работы формирует понимание причинно-следственных связей.

Отгадай загадку! Цель: учить читать текст, понимать его смысл, развивать мышление (логическое, ассоциативное, эмоционально-образное).

Ресурсы: бумага, ножницы, цветные карандаши или фломастеры.

На карточках из бумаги напишите разные загадки. Ребенок читает их вслух, отгадывает и находит парные.

Мысалдар
Примеры

Сыртылдайды шәйнегін
Ұнатпаса да жұрт мейлі
Терезенің әйнегін
Жуады бірақ сүртпейді.

Уродилась я на славу,
Голова бела, кудрява.
Кто любит щи,
Меня в них ищи.

Денесі бар, сөзі жоқ,
Аяғы жоқ жүреді.
Күнді, түнді өлшейді,
Екі тілді жүрегі
Шешуін кім біледі?

Сидит дед, в шубу одет,
Кто его раздевает,
Тот слезы проливает.

Сырт-сырт етіп соғады,
Кеудесінде жүрегі,
Өзі тілсіз сөйлейді,
Өзі жансыз жүреді.

Что за скрип?
Что за хруст?
Это что еще за куст?
Как же быть без хруста,
Если я ...

Өзі көкшіл,
Кейде кекшіл,
Тегі көктен,
Қалың шөптен.

Сам алый, сахарный,
Кафтан зеленый,
бархатный

НҮКТЕЛЕРІН ҚОЙ

Мақсаты: мәтіндегі сөйлемдердің шекараларын анықтауды, оқығанын түсінуді үйрету, сөз шеберлігін дамыту. Ресурстар: кез келген мәтін («Әліппеден», «Азбукадан», «Ана тілінен» және т.б.), қағаз, түрлі-түсті қарындаштар немесе маркерлер.

3-6 сөйлемнен тұратын мәтінді қағазға жазыңыз немесе принтерден басып шығарыңыз. Тыныс белгілерін қоймаңыз. Балаға барлық нүктелер мәтіннен «қашып кеткенін», сол себептен оның мағынасын түсіну мүмкін болмағанын айтыңыз. «Біртүрлі» оқиғаны оқып, бір сөйлемнің қай жерде аяқталатынын және келесі сөйлемнің қай жерде басталатынын анықтауды, яғни нүктелерді дұрыс орналастыруды, ұсыныңыз.

Мысалы: Динара қуыршақ сатып берді қуыршақтың үстінде ақ көйлек болды қызға қуыршақ ұнады ол оны арбаға салып тербеді кешке қыз қуыршақты өзімен бірге ұйықтауға алды. Юра әке-анасымен тоғайда болды онда масалар топтасып айнала ұшты бала олардан бетін қолымен басты әкесі от жақты масалар түтіннен қорқады бұл олардан құтылу амалы болды.

АРТЫН АЛДЫҒА

Мақсаты: мәтінді оқуды, оқығанын түсінуді үйрету, ойлау қабылетін дамыту.

Ресурстар: кез келген мәтін («Әліппеден», «Азбукадан», «Ана тілінен» және т.б.), қағаз, түрлі түсті қарындаштар немесе маркерлер.

4-8 сөйлемнен тұратын мәтінді таңдаңыз. Оны қағазға керісінше қайта жазыңыз: бірінші мағынасы бойынша соңғы сөйлемді, ал соңында бірінші сөйлемді жазыңыз.

Мысалы: Анам олардан сорпа дайындады. Балалар көп саңырауқұлақтар жинады. Олар ұзын және жіңішке. Онда қарағай мен көктерек өседі. Балалар себеттерді алып, тоғайға барды. Боря мен Азамат ерте тұрды.

Балаға жазғандарын оқып, мәтінде не туралы айтылғанын болжап, оның мазмұнын айтып беруді ұсыныңыз. Ол сөйлемдерді кері тәртіпте оқу арқылы өзін тексере алады.

РАССТАВЬ ТОЧКИ

Цель: учить определять границы предложений в тексте, понимать прочитанное, развивать речь. Ресурсы: любой текст (из «Букваря», «Азбуки», «Родное слово» и др.), бумага, цветные карандаши или фломастеры.

Напишите на листе бумаги или распечатайте на принтере текст из 3–6 предложений. Знаки препинания не расставляйте. Расскажите ребенку, что из текста «убежали» все точки, поэтому стало невозможно понять его смысл. Предложите прочитать «странный» рассказ и попытаться определить, где заканчивается одна фраза и начинается следующая, т. е. расставить правильно точки.

Например: Динаре купили куклу на кукле было белое платье девочке кукла понравилась она ее катала в коляске вечером девочка брала куклу с собою спать. Юра с мамой и папой были в роще там кружился целый рой комаров мальчик закрывался от них руками Папа разжег костер комары боятся дыма это было спасение от них.

ЗАДОМ НАПЕРЕД

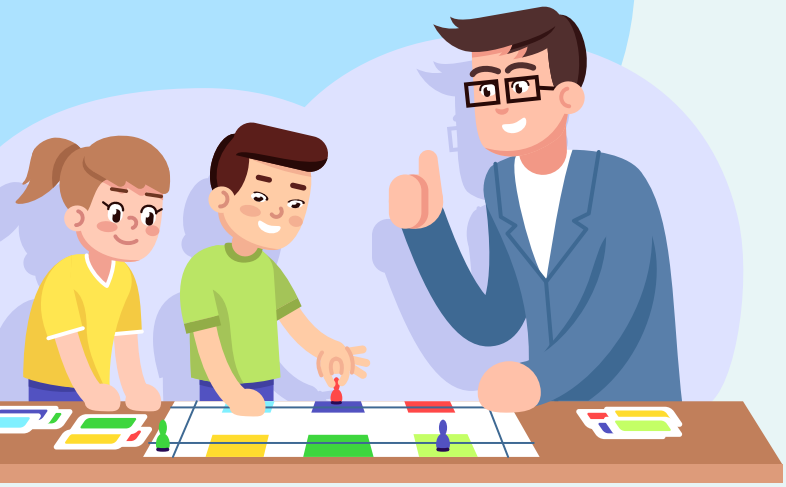
Цель: учить читать текст, понимать прочитанное, развивать мышление.

Ресурсы: любой текст (из «Букваря», «Азбуки», «Родное слово» и др.), бумага, цветные карандаши или фломастеры.

Выберите текст из 4–8 предложений. Перепишите его на лист бумаги, но в обратном порядке: первым напишите последнее по смыслу предложение, а последним – первое.

Например: Мама сварила из них суп. Малыши собрали много грибов. Они высоки и стройны. Там растут сосны и осины. Мальчики взяли корзинки и пошли в рощу. Боря и Азамат встали рано.

Предложите ребенку прочитать написанное, догадаться, о чем шла речь в тексте, и пересказать его. Проверить себя он может, прочитав предложения в обратном порядке.

9-10 ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ЗЕЙІНДІ ШОҒЫРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ БӨЛУ ОЙЫНДАРЫ МЕН ЖАТТЫҒУЛАРЫ

Бұл жасқа күрделі жаттығулар қолайлы. Баланың көңілін сабақтан бөлу, бос уақытын қызығушылықпен және пайдамен өткізуі үшін олар мектеп тапсырмаларына ұқсамағаны жөн.

Барлығын есте сақта. Баланы оған қол тигізбестен бір затты мұқият қарастыруға шақырыңыз: үстел шамы, ваза, кілттер тізбегі және т. б. Содан кейін одан осы затты сипаттауды сұраңыз: оның түсі, өлшемі, ұстағанда қандай және т. б.

Не өзгерді? Үстелге шамамен он затты жайыңыз: қаламдар, қарындаштар, сызғыш және т.б. Баладан олардың қандай ретпен жатқанын есте сақтауды сұраңыз, содан кейін оған көзін жұмып, 20-ға дейін санауды ұсыныңыз. Осы уақыт ішінде кейбір заттарды ауыстырыңыз, ал кейбіреулерін толығымен алып тастаңыз. Бала не өзгергенін анықтауы керек.

Тыйым салынған сан. 4 саны бар сандарды атамай, 1-ден 41-ге дейін дауыстап санаңыз. Оның орнына: «жаңылмаймын» деп айтыңыз. Баланы сізден кейін қайталауға шақырыңыз. ■

ИГРЫ И УПРАЖНЕНИЯ НА КОНЦЕНТРАЦИЮ И РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ВНИМАНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ 9–10 ЛЕТ

Для этого возраста подойдут более сложные упражнения. Желательно, чтобы они не напоминали школьные задания, чтобы ребенок мог отвлечься от учебы и провести свободное время с интересом и пользой.

Запомни все. Предложите ребенку внимательно рассмотреть какой-нибудь предмет, не дотрагиваясь до него: настольную лампу, вазу, связку ключей и др. Затем попросите его описать этот предмет: какого он цвета, размера, какой на ощупь и т. д.

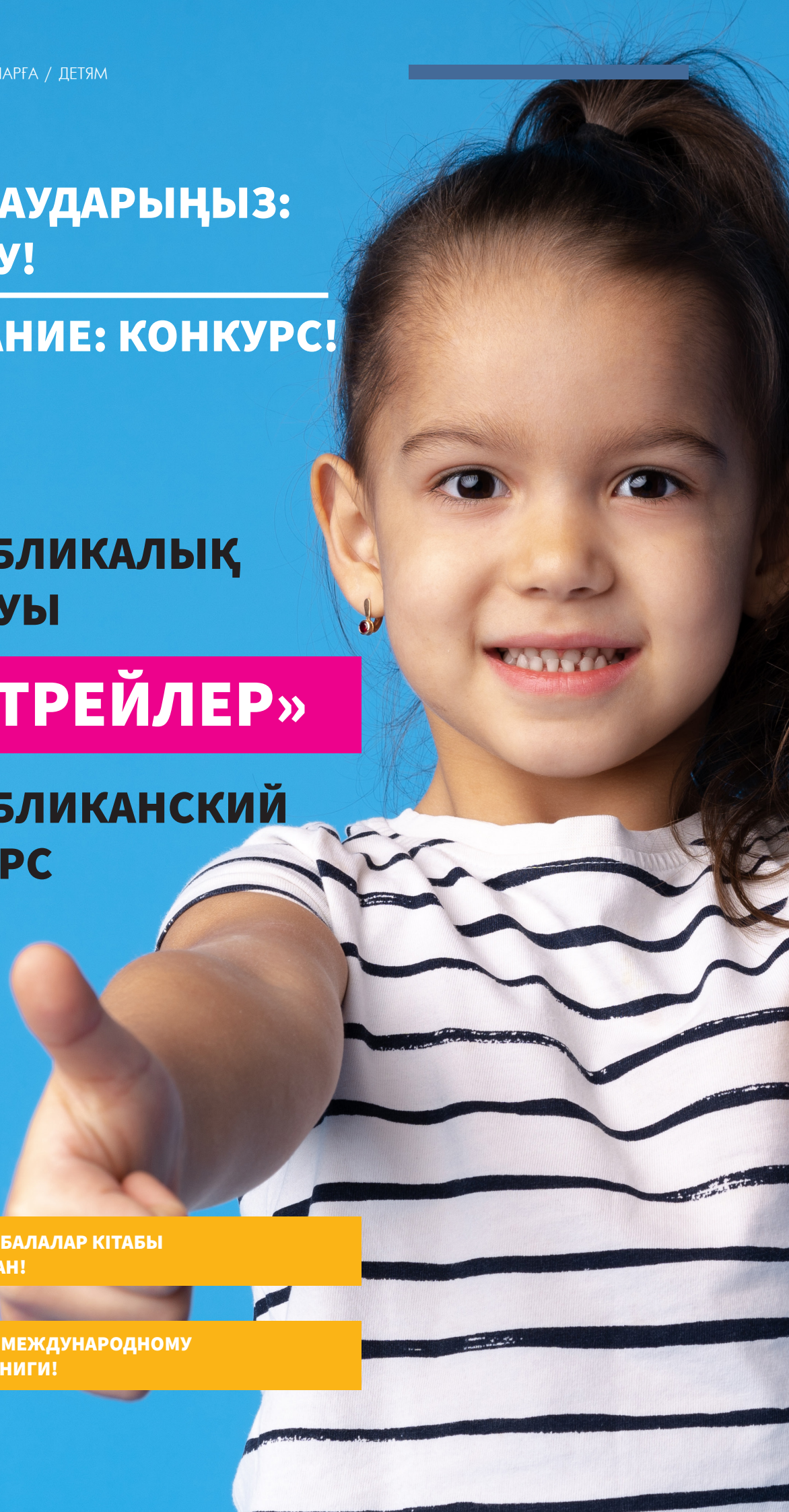
Что изменилось? Разложите на столе около десяти предметов: ручки, карандаши, пенал, линейку и т. п. Попросите ребенка запомнить, в каком порядке они лежат, а затем предложите ему закрыть глаза и досчитать до 20. За это время поменяйте некоторые из предметов местами, а какие-то совсем уберите. Ребенок должен определить, что изменилось.

Запрещенная цифра. Считайте вслух от 1 до 41, не называя числа, в которых есть цифра 4. Вместо нее говорите: «Не собьюсь». Предложите ребенку повторить за вами. ■

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ: БАЙҚАУ!

ВНИМАНИЕ: КОНКУРС!

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БАЙҚАУЫ

«БУКТРЕЙЛЕР»

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ КОНКУРС

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БАЛАЛАР КІТАБЫ КҮНІНЕ АРНАЛҒАН!

ПОСВЯЩЕННЫЙ МЕЖДУНАРОДНОМУ ДНЮ ДЕТСКОЙ КНИГИ!

ҚЫМБАТТЫ БАЛАЛАР!

6 наурызда Халықаралық балалар кітабы күніне арналған «Буктрейлер» республикалық байқауы басталатынын қуана хабарлаймыз.

Іс-шараны ұйымдастырушы – Адамның үйлесімді дамуы ұлттық институты.

Байқауды өткізу мақсаты – кітап оқуды насихаттау, оған қызығушылықты ынталандыру, балалар мен жасөспірімдердің оқу белсенділігін дамыту.

Байқауға сіздердің сүйікті кітаптарыңыз туралы бейнероликтер қабылданады. Дайын бейнероликті ұйымның ресми аккаунтын белгілеп, хэштегтерді қою арқылы Instagram желісіндегі біздің институт парақшасына жүктеу қажет.

БАЙҚАУДЫ ӨТКІЗУ МЕРЗІМДЕРІ, ШАРТТАРЫ МЕН ТӘРТІБІ

Байқауды өткізудің негізгі кезеңдері:

◆ **I кезең:** конкурсқа қатысуға қабылдау және тіркеу өтінімдерді 2023 жылғы 6 наурыздан 24 наурызға дейін;

◆ **II кезең:** 2023 жылғы 27–31 наурыз аралығында – байқау комиссияның жұмысы.

◆ **III кезең:** 2023 жылғы 3 сәуір – Байқау қорытындысын Адамның үйлесімді дамуы ұлттық институтының Facebook/Instagram парақшасында жариялау.

БАЙҚАУ ЖҰМЫСТАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Байқау жұмысына және байқауға қатысуға қойылатын талаптар

Үш минутқа дейін бейнесі сапалы бейнеролик жасау.

Сайыскердің Instagram-дағы жеке парақшасында институт аккаунтының белгісі бар бейнероликті жариялау.

Бір хэштегті қолдану #оқылымөркен #өркенашықкітап.

Бейнероликтің мазмұны туралы ақпараттық пост жариялау.

Өзі туралы қысқаша ақпарат (аты-жөні, аймағы, мектебі, сыныбы) жазу.

Авторлық құқықтың сақталуына жұмысын жіберген байқауға қатысушы және оның заңды өкілі жауап береді.

ДОРОГИЕ РЕБЯТА!

Рады сообщить вам, что 6 марта стартовал Республиканский конкурс «Буктрейлер», посвященный Международному дню детской книги.

Организатор мероприятия – Национальный институт гармоничного развития человека.

Цель проведения конкурса – популяризация чтения, стимулирование интереса к нему, развитие читательской активности детей и подростков.

На конкурс принимаются ваши видеоролики о любимых книгах. Готовое видео нужно загрузить на страницу нашего института в сети Instagram, отметив официальный аккаунт организации, и поставить хэштеги.

СРОКИ, УСЛОВИЯ И ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ КОНКУРСА

Основные этапы проведения конкурса:

◆ **этап I:** прием заявок на участие в конкурсе и регистрация с 6 по 24 марта 2023 г.;

◆ **этап II:** работа конкурсной комиссии, определение финалистов до 27–31 марта;

◆ **этап III:** подведение итогов конкурса, определение победителей в режиме онлайн, публикация их имен на страницах организатора в социальных сетях Facebook и Instagram (3 апреля).

ТРЕБОВАНИЯ К КОНКУРСНОЙ РАБОТЕ И УЧАСТИЮ В КОНКУРСЕ

Создание видеоролика с качественным изображением длительностью до трех минут.

Размещение видеоролика на личной странице конкурсанта в Instagram с отметкой аккаунта института.

Использование единого хештега #читаемвместесөркен #өркеноткрытаякнига.

Размещение информационного поста о содержании видеоролика.

Краткая информация о себе (ФИО, регион, школа, класс).

Работы должны быть авторскими, свободными от любых прав третьих лиц.

Жұмысты қатысушы бөгде адамдардың көмегінсіз өз бетінше орындауы керек.

Қандай да бір көздерден көшірілген жұмыстар байқауға жіберілмейді.

Бейнероликтің мазмұны ҚР заңнамасына және моральдық-этикалық нормаларға қайшы келмеуі тиіс.

Байқауды өткізу шарттарына сәйкес келмейтін жұмыстар қарастырылмайды.

Байқауға жұмысты жібере отырып, қатысушы барлық шарттармен автоматты түрде келіседі.

Байқауға жас санаттары бойынша 7–17 жас аралығындағы жалпы орта білім беру ұйымдарының оқушылары қатысады:

- 7–10 жас аралығындағы жас санаты;
- орташа жас санаты 11–14 жас;
- 15–17 жас аралығындағы үлкен жас санаты.

Бір білім беру мекемесінен ұсынылған жұмыстардың саны шектелмейді.

Байқау жұмысының авторы – бір адам.

Жіберілген жұмыстар Ұйымдастырушының Facebook және Instagram әлеуметтік желілеріндегі парақшасында жарияланады.

Байқау жеңімпаздары I, II, III дәрежелі дипломдармен (электрондық форматта) марапатталады.

Жұмыстары байқауды өткізу шарттарына сәйкес келетін барлық сайыскерлер қатысушы сертификатын (электрондық форматта) алады.

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ!

24 наурыздан кейін жарияланған жұмыстар, қарауға қабылданбайды.

Ответственность за соблюдение авторских прав несет участник конкурса, приславший свою работу, и его законный представитель.

Работа должна быть выполнена участником самостоятельно, без помощи посторонних лиц.

Работы, скопированные с каких-либо источников, к конкурсу не допускаются.

Содержание видеоролика не должно противоречить законодательству РК и морально-этическим нормам.

Работы, не соответствующие условиям проведения конкурса, не рассматриваются.

Отправляя работу на конкурс, участник автоматически соглашается со всеми его условиями.

В конкурсе принимают участие учающиеся организаций общего среднего образования в возрасте 7–17 лет по возрастным категориям:

- младшая возрастная категория 7–10 лет;
- средняя возрастная категория 11–14 лет;
- старшая возрастная категория 15–17 лет.

Количество работ, представленных от одного образовательного учреждения, не ограничено.

Автором конкурсной работы является один человек.

Присылаемые работы будут размещены на страницах организатора конкурса в социальных сетях Facebook и Instagram.

Победители конкурса награждаются дипломами I, II, III степени (в электронном формате).

Все конкурсанты, чьи работы соответствуют условиям проведения конкурса, получат сертификат участника (в электронном формате).

ВНИМАНИЕ!

Работы, опубликованные после 24 марта, к рассмотрению не принимаются.

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ / НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№3 (51) сәуір 2023 / №3 (51) Апрель 2023

ӨРКЕН
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ БАЛАЛАРДЫҢ ХАЛ-АХУАЛЫ ИНСТИТУТЫ

БАС РЕДАКТОР / ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР
Имангалиев Е.Н.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС / РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ
Е. Н. Сакенова
И. М. Самсаев
Р. Ф. Кудякова
Г. К. Калиева
Б. К. Кудышева
И. В. Калачева
В.В. Шахгулари
Г. У. Сагимбаева
Г. Б. Омарова
М. К. Таипова
Б. Ш. Алиев

ФОТО, ДИЗАЙН ЖӘНЕ ТЕРУ / ФОТО, ДИЗАЙН И ВЕРСТКА
А.М. Саликова
В.Е Левченко.
Фото freepik.com

КОРРЕКТОРЛАР / КОРРЕКТОРЫ
Е.М. Песина
С. Е. Абдикадырова

РЕДАКЦИЯ МЕКЕН-ЖАЙЫ:
Редакция мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы,
050000, Алматы қ. Бостандық ауданы,
«Дарын-1» ықшамауданы, 47 үй
Адамның үйлесімді дамуы институты

АДРЕС РЕДАКЦИИ:
Республика Казахстан, 050000, г.Алматы,
Бостандыкский район, мкр, «Дарын-1»,
дом №47
Национальный Институт гармоничного развития человека

ЖУРНАЛДЫҢ МЕНШІК ИЕСІ
«Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті» республикалық мемлекеттік мекемесі

СОБСТВЕННИК ЖУРНАЛА
Республиканское государственное учреждение «Комитет по охране прав детей Министерства просвещения Республики Казахстан»

ЖУРНАЛ ШЫҒАРЫЛЫМЫНЫҢ ЖИІЛІГІ
Жылына төрт рет

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫПУСКА ЖУРНАЛА:
Четыре раза в год

Қазақстан Республикасы
Мәдениет және ақпарат
Министрлігінің Ақпарат
және мұрағаттары комитеті берген
2010 жылғы 30 сәуірдегі №10900-Ж
тіркеу куәлігі

Регистрационное свидетельство
№10900-Ж от 30 апреля 2010 г.
выдано Комитетом информации
и архивов Министерства культуры
и информации Республики Казахстан.

Деректердің дәлдігі мен ақпараттың сенімділігі үшін материал авторлары жауапты.

За точность фактов и достоверность информации ответственность несут авторы материалов.

Журнал выполнен по заказу
Республиканского государственного учреждения «Комитет по охране прав детей Министерства просвещения Республики Казахстан»

ҚҰРМЕТТІ АТА-АНАЛАР МЕН БАЛАЛАР!

Егер сізге кәмелетке толмағандарға қатысты заңды құқықтардың бұзылуы, зорлық-зомбылық, қорлау немесе қатыгездік, педагогтердің әдепсіз мінез-құлқы туралы деректер мәлім болса, ақпаратты **«BALAQORGAU»** чатына жіберуіңізді сұраймыз.

УВАЖАЕМЫЕ РОДИТЕЛИ И ДЕТИ!

Если вам стали известны факты о нарушениях законных прав, насилия, травли или жестокого обращения в отношении несовершеннолетних, неэтичного поведения педагогов, просим направить данную информацию в чат **«BALAQORGAU».**

ЖАЙ ҒАНА ТІРКЕЛІҢІЗ, СІЗГЕ КӨМЕКТЕСЕДІ!
ПРОСТО ЗАРЕГИСТРИРУЙСЯ, И ТЕБЕ ПОМОГУТ!

ӨРКЕН
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ БАЛАЛАРДЫҢ ХАЛ-АХУАЛЫ ИНСТИТУТЫ

6 наурызда Халықаралық балалар кітабы күніне арналған «БУКТРЕЙЛЕР» республикалық байқауы басталатынын қуана хабарлаймыз.

6 марта стартовал Республиканский конкурс «БУКТРЕЙЛЕР», посвященный Международному дню детской книги.

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ: БАЙҚАУ!

БУКТРЕЙЛЕР

ВНИМАНИЕ: КОНКУРС!

24 НАУРЫЗДАН кейін жарияланған жұмыстар қарауға ҚАБЫЛДАНБАЙДЫ.

Работы, опубликованные ПОСЛЕ 24 МАРТА, к рассмотрению НЕ ПРИНИМАЮТСЯ.